

APGŪSIM

DEMOKRĀTIJU

SKOLOTĀJA ROKASGRĀMATA

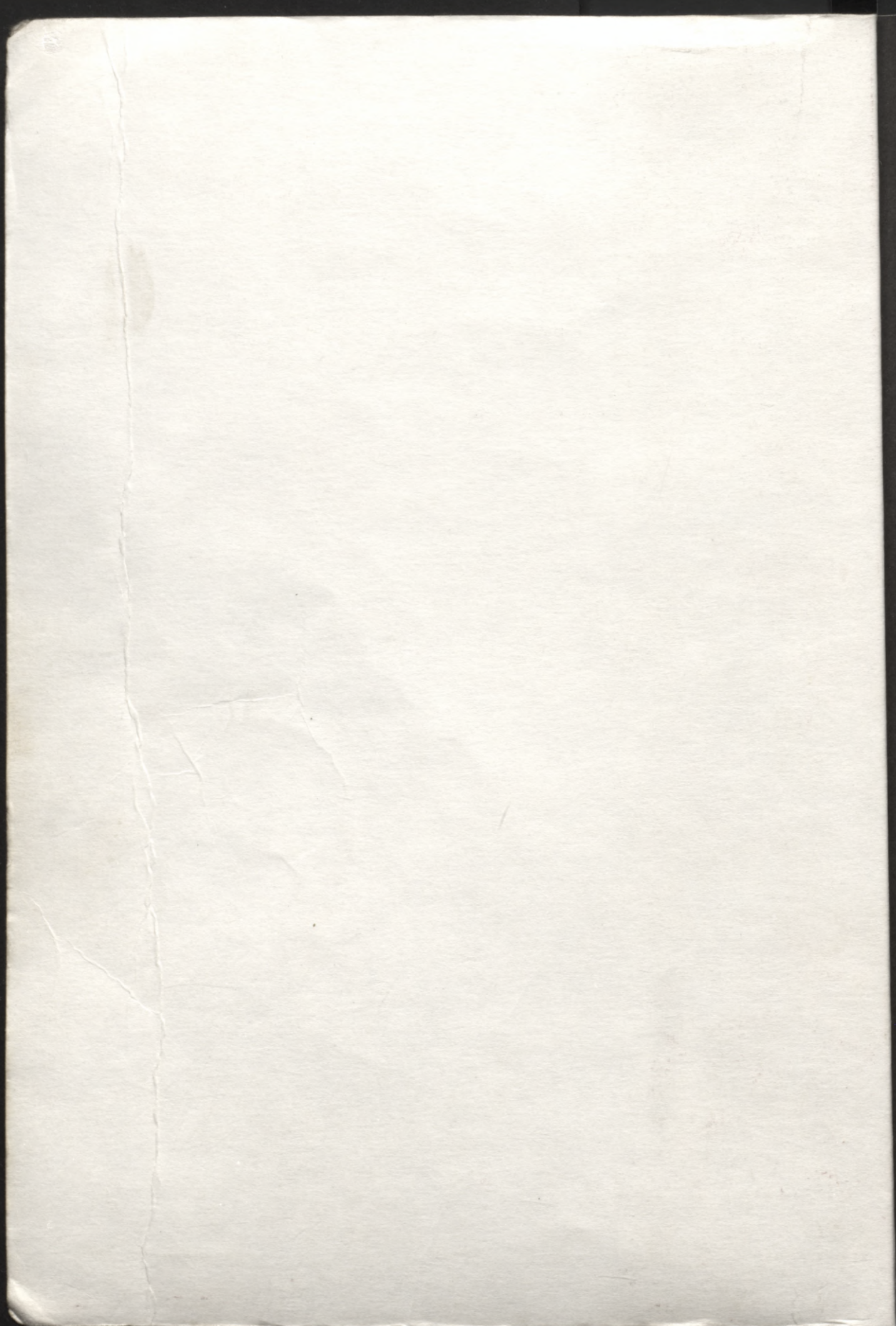
interaktīvās mācīšanas metodes

Liesma Lapiņa, Vija Rudiņa

- IZGLĪTĪBA DZĪVEI ● DEMOKRĀTIJA SKOLĀ: INTERAKTĪVS IZGLĪTOŠANĀS PROCESS ● ARĪ SKOLOTĀJAM JĀMĀCĀS
- INTERAKTĪVĀS MĀCĪŠANAS METODES: "LEDUS LAUŠANA", DARBS GRUPĀS, DISKUSIJAS, LOMU SPĒLES, SITUĀCIJU ANALĪZE, PROJEKTI ● VĒRTĒŠANA UN PAŠVĒRTĒJUMS

ZVAIGZNE ABC

APGŪSIM

DEMOKRĀTIJU

97-5
L 117

Kontrolekzemplārs

L
37

Liesma Lapiņa, Vija Rudiņa

interaktīvās mācīšanas metodes

Eksperimentāls metodisks līdzeklis

*Atļāvusi lietot Latvijas Republikas
Izglītības un zinātnes ministrija*

ZVAIGZNE ABC

37(072)
La 594

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~97-~~ 21.058

0304022296

Grāmata izdota
ar DEMOKRĀTIJAS ATTĪSTĪBAS CENTRA
atbalstu

Oskara Bērziņa vāka noformējums

LIESMA LAPIŅA, VIJA RUDIŅA
APGŪSIM DEMOKRĀTIJU

Skolotāja rokasgrāmata: interaktīvās mācīšanas metodes

Redaktore M. Banga
Māksl. redaktore M. Alševska
Tehn. redaktore I. Kļaviņa
Maketētājs M. Bērziņš
Korektore I. Bekmane

Apgāds "Zvaigzne ABC", SIA, K. Valdemāra ielā 105, Rīgā, LV-1013.
Reģistr. nr. 2-1060. Red. nr. D-39.
Formāts 70x100/16. Datorsalikums

A/S "Poligrāfists", K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010.
Pasūt. nr. 1092.

© 1997, apgāds "Zvaigzne ABC"

ISBN 9984-04-742-3

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievada vietā	5
Izglītība demokrātijai skolā	7
Mācīšanās stili	11
Tests "Noteiksim savu mācīšanās stilu"	11
Mācību metode un tās funkcijas	17
Lekcija	19
Interaktīvās mācīšanas metodes	21
Instrukcija	21
Nodarbība "Aritmētiskais tests"	22
Nodarbība "Instruktors"	27
"Ledus laušana"	29
Nodarbība "Mana vizītkarte"	29
Nodarbība "Vairogs"	30
Nodarbība "Ābele"	31
Nodarbība "Es par tevi, tu par mani"	31
Nodarbība "Es esmu no..."	32
Nodarbība "Kāpēc es esmu šeit?"	32
Darbs grupās	33
Grupu veidošana	34
Telpas iekārtojums	36
Efektīvas piedalīšanās principi	39
Klases likumi	39
Nodarbība "Kas tas ir?"	40
Nodarbība "Sadarbība ir labāka nekā domstarpības"	42
Nodarbība "Līderis un padotais"	44
Pārrunas	45
Nodarbība "Pārrunu stili un aktīvā klausīšanās"	45
Nodarbība "Runā un ieklausies"	47
Lēmumu pieņemšana	48
Nodarbība "Kādus apavus pirkt?"	50
Nodarbība "Mērķa izvirzīšana"	51
Nodarbība "Izvērtēsim darbību"	52
Nodarbība "Prāta vētra"	57
Nodarbība "Nākotnes redzējumi"	60
Dialogu sesijas	62
Diskusija	63
Nodarbība "Kas ir stereotips?"	64

Diskusija 6 × 6	65
Diskusija debašu veidā	65
Diskusija ar ekspertu piedalīšanos	66
Diskusija simpozija veidā	67
"Koncentriskie apļi"	67
Plenārā diskusija	68
Nodarbība "Celt vai necelt HES"	69
Nodarbība "N. apgabala ekonomikas attīstības projekts"	71
Nodarbība "Diskriminācijas spēle"	72
Nodarbība "Plenārsesija"	73
Nodarbība "Preses konference"	75
Lomu spēle	76
Nodarbība "Kā sadalīt 500 latus?"	76
Situāciju analīzes metode (<i>Case Study</i>)	81
Situācijas apraksta veidošana	83
Nodarbība "Mācīsimies vadīt situācijas analīzi"	84
Projekti	87
Nodarbība "Mitrie tropiskie meži"	89
Projekta darbs "Tropiskie meži"	91
Projekts "Portfelis"	92
Vērtēšana	101
Grupu darba vērtēšanas problēmas	101
Nodarbība "Vai esmu ar sevi apmierināts?"	102
Argumentētā eseja	104
Diskusija ar vērtēšanu	104
Nodarbība "Atrodiet, kurš..."	107
Nodarbība "Loto spēle"	110
Nodarbība "Avarējušie jūrā"	112
Nodarbības ar radošu uzdevumu	114
Nodarbība "Brīvā rakstīšana, izmantojot vārdu"	114
Nodarbība "Teksts ar zīmējumu"	115
Nodarbība "Jēdzienu dialogs"	116
Nodarbība "Rakstīsim kopīgi"	117
Nodarbība "Haiku"	118
Nodarbība "Citāti par līderi"	120
Nodarbība "Kādas programmas novērtējums"	122
Nodarbība "Ko nozīmē būt brīvam?"	123
Labas klausīšanās 10 baušļi	126
10 baušļi, kā iegūt skolēnu nepatiku... ..	126
Bibliogrāfija	127

IEVADA VIETĀ

Kas ir izglītība? Vai varam apgūt demokrātiju? Kāda izglītība ir nepieciešama cilvēkiem demokrātiskā sabiedrībā?

Jebkura izpratne sākas ar jautājumu. Šie ir mūsu jautājumi; protams, ne vienīgie. Grāmatā jūs atradīsiet vēl daudzus jautājumus. No iespējamo atbilžu simtiem mēs piedāvāsim savas, mūsu darbā pārbaudītas atbildes: daudzas un daudzveidīgas.

Izglītošanas darbu var salīdzināt ar dārzkopību. Tie ir daudzveidīgi procesi. Kad es uzroku zemi, stādu, laistu, ravēju, – to var saukt par dārzkopību. Nebūtu pareizi teikt: "Viņa stāda rozes, nevis nodarbojas ar dārzkopību." Kāpēc? Tāpēc, ka, lietojot filosofijas valodu, dārzkopība ir polimorfs jēdziens: tajā apvienota daudzu līdzīgu darbību kopējā jēga – gan stādīšana, gan laistīšana, gan ravēšana ir dārzkopība. Arī izglītība nav tikai viena noteikta izglītojoša aktivitāte. Izglītība notiek, kad skolēni mācās pazīt dažādas lietas, kad viņi brīnās un uzdod jautājumus, kad skolotāja vadībā cenšas risināt kādu problēmu. Varētu minēt vēl daudzas izglītojošās aktivitātes, kurām visām ir kopīga iezīme – tās ir izglītības procesa sastāvdaļas.

Diez vai kāds iebildīs, ja izglītību saistīsim ar cilvēka attīstību. Mācības skolā ir ļoti nozīmīgs, kaut arī ne vienīgais posms cilvēka izglītošanā; tās var dot būtisku ieguldījumu cilvēka zināšanu attīstībā, prasmju un iemaņu izkopšanā, vērtību izpratnē. Kā izglītošanu padarīt efektīvāku un patīkamāku? Kā abpusēji pieņemami – gan no skolotāja, gan no skolēna viedokļa – to īstenot? Kādu mācību metodi lietot konkrētā situācijā?

Protams, viennozīmīgi atbildēt nevar. Ņemot vērā subjektīvo jēgu, ko mācību procesam piešķir ikviens – gan skolēns, gan skolotājs –, atbilžu ir ļoti daudz. Mūsu piedāvātās atbildes un risinājumi galvenokārt saistās ar interaktīvo mācīšanas stilu un metodēm.

Tā kā mēs dzīvojam demokrātiskā sabiedrībā, tad ikvienam no mums jāaudzē un jākopj "demokrātijas puķe" pašam sevī, attīstot radošo patstāvību, uzdrīkstēšanos, iecietību un cieņu pret citiem cilvēkiem un viņu uzskatiem, atbildību, pašdisciplīnu. Šo un daudzu citu personības kvalitāšu attīstību veicina **interaktīvs mācīšanas stils**, kura pamatā ir skolotāja un skolēna sadarbība mācību mērķu sasniegšanas nolūkā.

Ceram, ka grāmatā aprakstītās interaktīvās mācīšanas metodes būs piemērotas un noderīgas visu mācību priekšmetu skolotājiem – kā esošajiem, tā topošajiem. Arī klašu audzinātāji varēs rast ierosmi audzināšanas stundu organizēšanai.

Grāmatā interpretētas angļu, dāņu, poļu, amerikāņu, austrāliešu un zviedru kolēģu piedāvātās metodes. Mūsu interpretācijas dod iespēju arī jums, mūsu lasītājiem, improvizēt. Vēlam veiksmi!

IZGLĪTĪBA DEMOKRĀTIJAI SKOLĀ

Ar jēdzieniem "izglītība" un "demokrātija" mūsu sabiedrībā saistās vairāk jautājumu nekā atbilžu. Abi šie sarežģītie jēdzieni nemitīgi tiek apspriesti, reizēm izraisot pretēju viedokļu sadursmes. Ko gan šādā neskaidrā situācijā varētu nozīmēt "izglītība demokrātijai skolā"? Jauns mācību priekšmets – demokrātija? Vai vispār demokrātiju var iemācīt?

Iemācīt ar varu vispār nevar neko. Bet var iemācīties kļūt par to, kas tu patiesībā esi (runājot filosofa E. Fromma vārdiem), apgūt pašizpaušmes iespējas, "atvērties", lai varētu dzīvot atvērtā sabiedrībā, kāda ir demokrātiska sabiedrība. Par to īsumā arī ir šī grāmata.

Tomēr nepieciešams nedaudz plašāk raksturot mūsu izpratni par demokrātisku jeb demokrātijas izglītību. Tā ir izglītošanas stila paradigmas maiņa. Tādēļ būtu jāpamato pāreja no izglītības kā zināšanu nodošanas izpratnes uz problēmcentrētas izglītības izpratni, kurā notiek sadarbība starp skolēnu un skolotāju.

Klasiskajā grieķu filosofijā jēdziens "paidea" nozīmēja cilvēka attīstības iespēju plānotu, mērķtiecīgu realizāciju, kurā ļoti liela nozīme bija prasmei sevi veidot, izkopt savas spējas. Filozofs Sokrats bija ģeniāls pedagogs: uzdodot saviem skolniekiem uzvedinošus jautājumus, viņš palīdzēja piedzimt patiesībai, kura vienkārši bija "piemirsta"; ironijas princips – "es zinu, ka es neko nezinu" – veicināja vēlmi uzzināt vēl vairāk. Sokrātiskā pašironija vienmēr ir noderīga skolotājam; pretēji vispārpieņemtiem priekšstatiem, godīgums, arī atzīstot savu nezināšanu, tikai stiprinās viņa autoritāti.

Skolotājs – zināšanu devējs, izlasījis dažas pēdējās rindas, sadusmots ne pa jokam. Kāda pašironija?! Esmu apgaismotājs, absolūtas patiesības sludinātājs! Es zinu visu!

Kā veidojies šāds priekšstats, šāda pārliecība?

Kopš Jaunajiem laikiem Eiropas izglītības situācijā nebija telpas pilnvērtīgam dialogam starp skolotāju un skolēnu (atšķirībā no Sokrata laika Grieķijas): izglītībā valdīja absolūts monoloģisms, proti, svētsvinīga patiesības (vēlams – vienīgās un absolūtas) izklāstīšana, kura nepieļāva nekādas iebildes, ne arī domas patstāvību no izglītojamo puses. Agresīvi apkarojot subjektīvus patiesības meklējumus, monoloģisms veidoja labvēlīgu augsni dažāda veida totalitārismam – fašismam, nacismam, staļinismam.

Padomju laika monoloģisko izglītības sistēmu asi un tieši apraksta lietuviešu rakstnieks Ričards Gavēlis savā romānā "Viļņas pokers": "Viņš bija rūpīgi izpētījis padomju pilsoņu ceļu no bērnudārza līdz universitātes pabeigšanai un matemātiski precīzi pierādījis, ka visur un vienmēr tiek mācīts tikai norīt gatavas tēzes, nedzīvus simbolus un mirušas konstrukcijas. Nekur netiek mācīts domāt. Nekur nemāca pašam radīt simbolus, atklāt tēzes un veidot loģiskas shēmas. Nekur nemāca meklēt patiesību, nemāca šaubīties."¹

Skumji, bet monoloģisms joprojām ir dzīvs un dara savu melno darbu – kultivē totalitārisma atbilstošas apziņas struktūras: "Tikai ne es!", "Kur nu es, es jau nevaru", "Iemāci man, es jau neko nezinu!" Visā pasaulē izglītības sistēmā dziļi iesakņojusies bērna – skolēna negatīvā harizma (pārfrāzējot psihologu A. Adleru – bērns ir visspēcīgākais mūsu kultūrā, jo pieaugušie domā, ka viņš ir nevarīgs, un visu dara viņa vietā). Pieaugušie audzinātāji pietiekami agri iedveš bērnam, ka viņš ir intelektuāli bezspēcīgs, pats nespēj saskatīt un formulēt problēmas un ka viņam jāapmierinās ar "gudro pieaugušo" izvirzīto problēmu risināšanu, – viņi taču zina labāk.

Reālā izglītības situācijā visbiežāk tiek īstenots šāds ideju ansamblis:

✗ visu cilvēces attīstības gaitā apgūto zināšanu ietvaros eksistē konkrēts zināšanu kopums, kuru var nosaukt par "pamatzināšanām", – tas jāzina visiem;

¹ Gavēlis R. Viļņas pokers. – R., 1995. – 68. lpp.

✗ cilvēka pilnvērtīga dzīve sabiedrībā ir atkarīga no apgūtā "pamatzināšanu" apjoma un spējas tās aktualizēt dažādās dzīves situācijās;

✗ skolas pienākums ir dot skolēniem pēc iespējas vairāk "pamatzināšanu".

Britu pedagogs Džons Holts savā grāmatā "Kā bērni viņas" raksta: "Tādā veidā skolotāji sastūķē bērnu galvās maksimāli daudz faktu un ideju, neraugoties uz to, vai tas bērnu interesē vai ne: pat tad, ja tas bērnam izraisa bailes vai pārpūli, pat tad, ja bērnu interesē citas lietas, nevis tās, kuras skolotājs uzskata par obligāti iemācāmām. (...)

(...) mēs nevaram atveseļot izglītības procesu, ja neatbrīvojamies no šīm kaitīgajām idejām. Skolai ir jābūt tai vietai, kur bērns apgūst to, ko viņš grib zināt, nevis to, ko skolotājs uzskata par iemācīšanas cienīgu."¹ (Šajā grāmatā piedāvātas mācību metodes, kas saistītas ar skolēna zinātkāres atraisīšanu, prieku par personiskiem jaunatklājumiem u. tml.)

Arī britu izglītības filosofs R. S. Pīterss (*Peters*) uzskata, ka izglītība ir cieši saistīta ar vērtību sfēru. Es mācos to, kas manā izpratnē ir labs un vērtīgs, es kļūšu labāks, vērtīgāks un nozīmīgāks sev un citiem.²

Dž. Holts piekrīt: "Izglītības procesā vissvarīgākais ir tas, ko katrs konkrētais cilvēks uzskata par vērtīgu, nevis tas, ko citi uzskata par vērtīgu un obligāti apgūstamu."³ (Itin bieži skolēni sūdzas: "Visi skolotāji savus priekšmetus uzskata par vissvarīgākajiem, – kā gan mēs visu varam vienādi labi iemācīties, ja viss mūs nebūt neinteresē!")

Piekrītot britu kolēģiem, jāteic, ka subjektīvās nozīmības apziņa – es mācos sev būtiskas un vajadzīgas lietas – ir izšķirošs izglītības kvalitātes rādītājs, īpaši aktuāls demokrātiskā sabiedrībā. Daudzi un dažādi sociālie pētījumi pasaulē apliecina to, ka skolēnu sekmju līmenis ir atkarīgs no tā, vai viņi redz mācību procesa jēgu, vai jūt mācību vielas saikni ar dzīvi, ar savu nākotni vai ne.

Bieži un dažādā kontekstā nākas dzirdēt frāzi: "Mums jāizglīto cilvēki." Tas attiecas uz AIDS, narkotikām, piesārņojumu; tikpat labi tas attiecas uz pašvaldību vēlēšanām, banku operācijām un vēl tūkstoš un vienu cilvēkam nozīmīgu lietu. Izglītošana nozīmē aktuālas, dzīvē nozīmīgas informācijas apguvi un izpratni no ieinteresētā cilvēka puses. Tā ir izglītošana dzīvei, kas sākas jau ģimenē un ko turpināt ir skolas uzdevums.

Visā pasaulē izglītības sfērā progresīvi cilvēki izstrādā dažādas "Izglītības dzīvei" koncepcijas; viņus visus vieno doma par to, ka izglītība pirmām kārtām ir cilvēka attīstības iespēju izkopšana vispiemērotākajos, t. i., viscilvēciskākajos, veidos. Dzīvot dzīvi nozīmē daudz vairāk nekā tikai uzkrāt zināšanas. Zināšanām bez izpratnes un spējas šīs zināšanas pārveidot nav jēgas. Tāpat nedrīkst atrait zināšanas no dzīves: ja uzskata, ka izglītošana notiek tikai skolās un augstskolās, bet reālā dzīvē – ģimenē, sociālās attiecībās, ekonomika, politika – ir kaut kas pilnīgi cits, tad "akadēmiski izglīto" cilvēku zināšanas nebūs pietiekami noderīgas, izmantojamas, lai dzīvotu dzīvi. Mācot filosofiju, vēsturi, literatūru, īpaša uzmanība būtu jāpievērš skolēnu domāšanas modeļu un subjektīvo patiesību – pārliecību izkopšanai, lai skolēni prastu vispārināt un pielāgot savas zināšanas visdažādākajām dzīves situācijām. Tad zināšanas palīdzēs dzīvot.

Tātad izglītība nozīmē "dzīvas" zināšanas par dzīvi (atšķirībā no monolģiski "iedēstītām", subjektīvi nepārdzīvotām, tātad "mirušām" zināšanām), zināšanas, pret kurām cilvēkam ir noteikta attieksme, kuras viņš ir izvērtējis un prot lietot. Izglītību raksturo arī nemitīgas rūpes par savu pilnveidošanos – nepārtraukta pašizglītība, kā arī savu zināšanu un prasmju perspektīvas apzināšanās. Nākotnes virzība, drosme

¹ Holt J. *How Children Fail*. – Penguin, 1969. – P. 38.

² Peters R. S. *Ethics and Education*. – London, 1966. – P. 114.

³ Holt J. *How Children Fail*. – Penguin, 1969. – P. 34–35.

pieņemt nākotnes izaicinājumu ir ļoti svarīgs demokrātiskas izglītības priekšnosacījums.

Interaktīvā mācīšana arī ir izaicinājums, turklāt to tā uztver gan skolēni, gan skolotāji. Skolēni gan ātrāk aizraujas – mācītiesprieks un gandarījums par paša paveikto kļiedē sākotnējo mulsumu. Daudzi skolotāji ir skeptiski: "Tā jau tāda rotaļāšanās vien ir. Kur tad paliek zināšanas?" Zināšanas ir. Tikai nevis "no... līdz" ("Izlasī un atstāsti to gabaliņu no 23. līdz 30. lappusei!" – tā savulaik mācīja vēsturi), bet dzīvas, spriganas, mainīgas – paša zināšanas; ar piebildi – es zinu, kur atrast to informāciju, ko vēl nezinu. Interaktīvās mācīšanas "rotaļas" ir ļoti nopietnas (lasot pārlicināsities paši), ne velti jauna mācību priekšmeta – civilzinību – apguve pamatskolas 9. klasē orientēta tikai uz šādu mācību metodiku: skolēniem piedāvā problēmsituācijas, viņi tās risina; paši skolēni izvirza jautājumus un kopīgi meklē atbildes. Zināšanu translācijas apstākļos skolotājs galveno nozīmi piešķir saturam un dominēja atbilstošais "lekciju un kontroldarbu" stils, turpretī interaktīvā mācīšanā forma ietekmē satura attīstību, saturs ir mainīgs, tā paver lielas improvizācijas iespējas.

Interaktīvās mācīšanas mērķi ir saistīti ar cilvēka pašizpaušmes daudzveidīgo iespēju atraisīšanu, viņa pilnvērtīgu attīstību un gatavību dzīvei. Tie ir šādi.

1. Patstāvīgas domāšanas un vērtēšanas iemaņu attīstības veicināšana skolēnos, kas ietver

- ✓ neatkarību no autoritātes viedokļa un spēju kritiski izvērtēt dažādus viedokļus,
- ✓ savas personiskās, subjektīvās patiesības meklējumus,
- ✓ prasmi loģiski sakārtot savas domas,
- ✓ savu domu precīzas formulēšanas un uzskatu argumentēšanas prasmi.

2. Produktīvas sadarbības iemaņu attīstības veicināšana skolēnos, kas ietver

- ✓ spēju uzklaut un saprast citu cilvēku viedokļus,
- ✓ iecietības un empātijas izkopšanu,
- ✓ prasmi diskutēt un diskusijas kultūras izkopšanu.

3. Attīstīt skolēnos spēju mācību procesā izmantot savu pieredzi un drosmi apgūt jaunu pieredzi.

4. Pašizglītības vēlmes izkopšana skolēnos, attīstot viņos prasmi patstāvīgi paplašināt savu zināšanu loku.

5. Attīstīt skolēnos pilsonisko drosmi atbildēt par savu viedokli un rīcību.

Lai īstenotu šos interaktīvās mācīšanas mērķus, skolotājam pašam jābūt iekšēji brīvam, spējīgam improvizēt; viņam jābūt godīgam un atvērtam, viņa kompetence savā mācību priekšmetā nevar būt bezpersoniska – tai jāsakņojas viņa dzīves pieredzē un pārdzīvojumā. Izglītības situācija veidojas skolēna un skolotāja dialogā, mijiedarbībā, sapratnē. Tādēļ Latvijas pedagogiskajās augstskolās liela uzmanība tiek pievērsta tam, lai jaunie skolotāji apgūtu interaktīvās mācību metodes.

Kāpēc izglītība dzīvei mūsu sabiedrībā nozīmē izglītību demokrātijai? Iespējams, tāpēc, ka dzīves izprašana, lietpratīga dzīvošana ir saistīta ar pilsonisku aktivitāti, kuru pieļauj un veicina demokrātija.

Jau 18. gs. franču filosofs Helvēcijs rakstīja, ka ikvienā valstī cilvēka izglītošana ir saistīta ar pastāvošo politiskās pārvaldes formu. Piekrītot šim viedoklim, jāuzsver būtiska saikne starp izglītību dzīvei "interaktīvā stilā" un demokrātisku pārvaldi. Kāds cilvēks dzīvos saskaņā ar demokrātijas vērtībām? Tāds, kurš atkārtos iemācītas frāzes un baidīsies pateikt to, ko jau iepriekš nav teicis skolotājs, vai tāds, kurš būs pietiekami drosmīgs pateikt kaut ko vēl nedzirdētu un izdarīt kaut ko vēl nebijušu?

Demokrātijas – gan kā dzīves stila, gan kā pārvaldes formas – eksistenci un nākotni

var nodrošināt tikai patstāvīgi domājoši, izglītoti, sociāli aktīvi cilvēki. Nedomājoši (vai vienādi domājoši), pasīvi, vienaldzīgi cilvēki, autoritāšu vergi ir piemēroti totalitārismam.

Izglītības procesā veicinot patstāvīgas domāšanas un vērtēšanas, īpaši pašvērtējuma iemaņas, paškritiku, mēs izkopjam demokrātiska dzīves stila iezīmes. "Iepretim intelektuālai rutīnai nostādot cilvēku uzdrīkstēšanos radīt un īstenot jaunas idejas, mēs veidojam brīvības skolu," priekšvārdā R. P. Druā (*Droit*) grāmatai "Filosofija un demokrātija pasaulē" raksta UNESCO ģenerāldirektors F. Meijors. Brīvības skolā mācījies cilvēks, būdams kritisks un paškritisks, patstāvīgs savu vērtību izvēlē un pamatojumā, izvēlēsies labāko politiskās pārvaldes formu – demokrātiju.

Kādēļ tieši demokrātija no izglītības – cilvēka attīstības – viedokļa ir vislabākā sociālā iekārta?

"Vienlīdzība. Mēs nejutājam citiem cilvēkiem, ar kādām tiesībām viņi piedalās debatēs, mēs neprasām nekādu tiesību pamatojumu, – katram ir jābūt runāt un argumentēt savu viedokli.

Šaubas. Jautājumi, patiesības meklējumi. Dažādi viedokļi par taisnīgumu. Mēs nedzīvojam atbilžu un kredo, bet jautājumu un pētījumu pasaulē.

Pašizpaušme. Pašnoteikšanās. Demokrātiska kopība. Jaunrades avots ir cilvēka radoša aktivitāte, – to neveicina pasīva rīkojumu izpildīšana," tā F. Meijors raksturo demokrātijas pamatvērtības.

Bieži vien vārdus "brīvība", "vienlīdzība" un "demokrātija" lieto kā sinonīmus. Brīvība, taisnīgums un vienlīdzība ir patiesi cilvēciskas eksistences priekšnosacījumi. Tikai demokrātija visos sabiedrības līmeņos var nodrošināt cilvēka cieņai atbilstošu eksistenci. Vairums cilvēku pasaulē uzskata demokrātiju par labāko pārvaldes formu, jo

- ✗ brīvība dod cilvēkiem vislabākās pašattīstības un pašizpaušmes iespējas,
- ✗ nodrošinot iespēju vienlīdzību, tiek veicināta radoša sadarbība starp cilvēkiem,
- ✗ pašpārvaldes struktūru tīkls veicina cilvēku plašāku iesaistīšanos sabiedrisko un politisko jautājumu risināšanā,
- ✗ piedalīšanās vēlēšanās un iespēja tikt ievēlētam par amatpersonu veicina atbildību par savas valsts likteni,
- ✗ likumu ievērošana tiesiskā valstī veicina drošības sajūtu.

Demokrātijas ideāli, lai cik skaisti tie būtu, paliks uz papīra, eksistēs tikai kā likuma panti, ja mēs, šīs demokrātijas pilsoņi, nekopsim demokrātiju paši sevi, savā sadzīvē, neveidosim demokrātisku dzīves stilu. Demokrātiskas, tāpat brīvas, sabiedrības pastāvēšanas priekšnosacījums ir brīvi, atbildīgi, kompetenti pilsoņi, kuri izprot sevi un savas pilnveidošanās iespējas, izprot citus cilvēkus un apkārtējās pasaules norises – tāpat dzīvi tās daudzveidībā. Šādi cilvēki neželējas par grūto dzīvi, nelamā likteni, bet saprot, ka dzīvi veido viņi paši, nepārtraukti izglītojoties un līdz ar to mainot sevi un savus dzīves apstākļus, dzīvojot saskaņā, nevis konfliktā ar citiem cilvēkiem. Ikdienā šo demokrātisko pilsoniskumu mēs izjūtam un pārdzīvojam tieši kā saikni un saskaņu starp cilvēkiem. Tas saista cilvēkus kā izpratne par to, ka sabiedrību veido pilsoņi un aizvien jaunas, daudzveidīgas attiecības starp tiem; ka uz šo sabiedrību balstās valsts varas struktūras, nevis otrādi; ka pilsoņi ir cilvēki, kas rīkojas atbildīgi, atklāti un drosmīgi, nevis kā padotie. Vienīgi pilsoniskuma ietvaros demokrātija ir ne tikai teorija vai pārvaldes forma, bet arī dzīvesveids – ar aktīvu sociālo un politisko līdzdalību.

Reāli demokrātisku vidi veido cilvēki, kuri paši veido sevi, savu dzīvi, kuriem ir drosme izvēlēties. Esošajiem un topošajiem skolotājiem, lasot šo grāmatu, pavērsies plašas izvēles iespējas – metožu ir daudz un tās ir dažādas. Izvēlieties, improvizējiet – veidojiet demokrātisku vidi savā skolā, izglītojiet demokrātijai sevi un savus skolēnus!

MĀCĪŠANĀS STILI

Lai varētu kaut ko iemācīt, mums jāapzinās, ka katrs cilvēks pasauli uztver citādi, katrs dzīves pieredzi apgūst tikai ar viņam vien raksturīgu mācīšanās stilu. Nav gatavu recepšu, kā iemācīt bērnam visas tās gudrības, kuras uzkrājusi cilvēce gadu simtos, bet vieglāk to darīt, ja mēs zinām, kā katrs mācās.

Izmantojot amerikāņu zinātnieka Deivida A. Kolba metodiku, mēs varam papētīt sevi un uzzināt savu mācīšanās stilu.

TESTS "NOTEIKSIM SAVU MĀCĪŠANĀS STILU"

Šeit dotas deviņas vārdu rindas ar četriem vārdiem katrā. Novērtējiet šos vārdus (katrā rindā) šādā kārtībā: 4 punkti tam vārdam, kas vislabāk raksturo jūsu mācīšanās stilu, 3 punkti tam vārdam, kas kā nākamais ienāk prātā jūsu mācīšanās stila noteikšanai, 2 punkti trešajam vārdam un 1 punkts vārdam, kas vismazāk atbilst jūsu mācīšanās stilam.

Piemēram:

3.	4	uztvere	2	novērošana	1	pārdomas	3	darbība
----	---	---------	---	------------	---	----------	---	---------

Iespējams, ka jums radīsies grūtības, izvēloties vārdu, kas vislabāk raksturo jūsu mācīšanās stilu. Tomēr neaizmirstiet, ka nav labu un sliktu atbilžu – visas atbildes ir līdzvērtīgas. Reģistra mērķis ir aprakstīt to veidu, kādā jūs mācāties, nevis novērtēt jūsu spējas mācīties.

Pārlicinieties, vai vienas rindas vārdiem kļūdas dēļ neesat piešķīris vienādu punktu skaitu.

	A	B	C	D
1.	pētošs	uzmanīgs	ieinteresēts	praktisks
2.	uztverošs	trāpīgs	analītisks	objektīvs
3.	uztvere	novērošana	pārdomas	darbība
4.	akceptējošs	riskējošs	vērtējošs	savaldīgs
5.	intuitīvs	ražīgs	lōģisks	jautājošs
6.	abstrakts	novērojošs	konkrēts	lietišķs
7.	noskaņots uz tagadni	noskaņots uz pagātņi	noskaņots uz nākotņi	pragmatisks
8.	pieredze	novērošana	konceptuali- zācija	eksperimen- tēšana
9.	intensīvs	rezervēts	racionāls	atbildīgs

Rezultātu aprēķināšana

Četras vārdu kolonnas atbilst četriem mācīšanās stiliem: KP, RN, AK, AE. Lai aprēķinātu savu rezultātu, jums jāieraksta dotajā tabulā savi punkti, stingri ievērojot, kuras rindas ir prasītas. Piemēram, trešajā kolonnā (AK) ierakstiet tikai tos punktus, kurus esat iedalījis 2., 3., 4., 5., 8. un 9. rindai. Saskaitiet savus punktus.

No kolonnas A ierakstiet attiecīgo rindu vērtējumu								No kolonnas B ierakstiet attiecīgo rindu vērtējumu					No kolonnas C ierakstiet attiecīgo rindu vērtējumu					No kolonnas D ierakstiet attiecīgo rindu vērtējumu									
2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.		1.	3.	6.	7.	8.	9.		2.	3.	4.	5.	8.	9.		1.	3.	6.	7.	8.	9.
Summa KP =								Summa RN =					Summa AK =					Summa AE =									

Lai aprēķinātu divu rezultātu sakarību, no summas AK atņemiet summu KP un no summas AE atņemiet summu RN. Saglabājiet mīnuszīmi, ja tāda rodas:

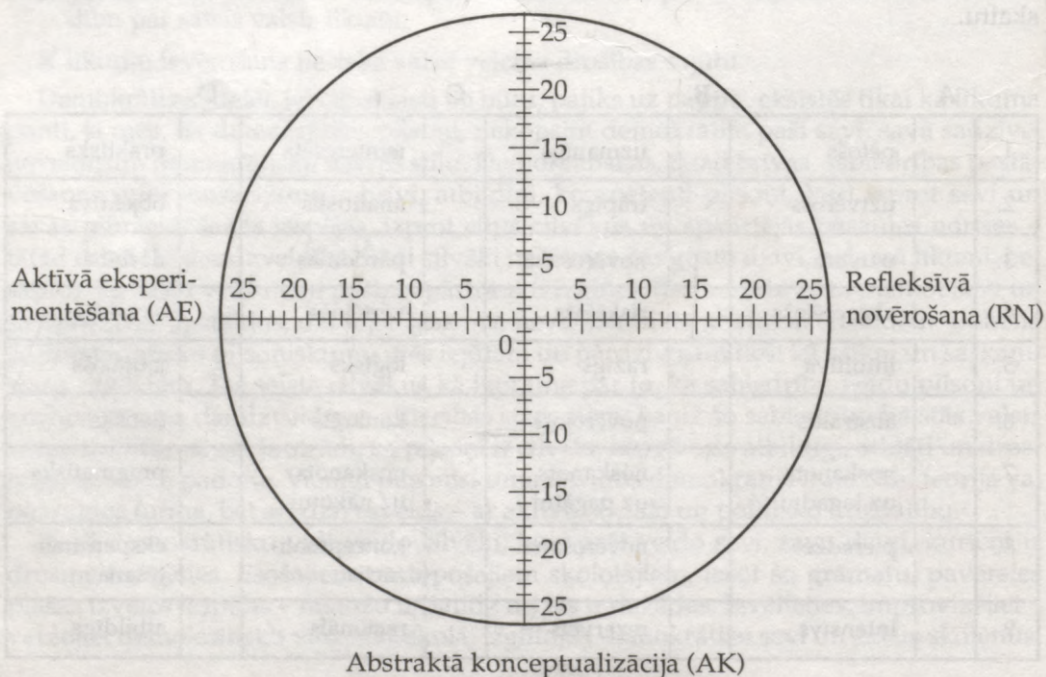
$$AK - KP =$$

$$AE - RN =$$

Mācīšanās stilu profils

Uz koordinātu ass KP atlieciet summu KP, uz ass RN – summu RN, uz ass AK – summu AK, uz ass AE – summu AE. Savienojiet uz koordinātu ass atliktos punktus. Izveidojas figūra, kas parāda, kādas mācīšanās stilu kategorijas jums ir visraksturīgākās.

Konkrētā pieredze (KP)

MĀCĪŠANĀS STILU KATEGORIJAS

Konkrētā pieredze (KP)

Augsts rezultāts arī Konkrētā pieredze (KP) norāda, ka, iegūstot zināšanas, persona izmanto savu pieredzi, kas galvenokārt balstās uz izjūtām. Šīs personas parasti ir "orientētas uz cilvēkiem". Šādi cilvēki uzskata, ka teorijas apguve nav īstais ceļš, un katru situāciju grib uzskatīt par īpašu. Vislabāk viņi mācās no konkrētiem piemēriem un pieredzes. Šie cilvēki maz uzticas autoritātēm, labprāt pielieto atgriezenisko saikni, mīl diskutēt.

Abstraktā konceptualizācija (AK)

Augsts rezultāts arī Abstraktā konceptualizācija (AK) norāda uz analītisku pieeju mācību procesam, kas lielā mērā balstīta uz loģisku domāšanu un racionālu vērtējumu. Personas ar augstu AK ir orientētas uz lietām un simboliem, nevis uz citiem cilvēkiem. Vislabāk viņi zināšanas apgūst bez citu palīdzības, bet autoritātes vadībā, kad uzsvars tiek likts uz teoriju un sistemātisku analīzi. Atkārtoti vingrinājumi un attēlošana šiem cilvēkiem dod mazu labumu, tie pat apgrūtina mācīšanos.

Aktīvā eksperimentēšana (AE)

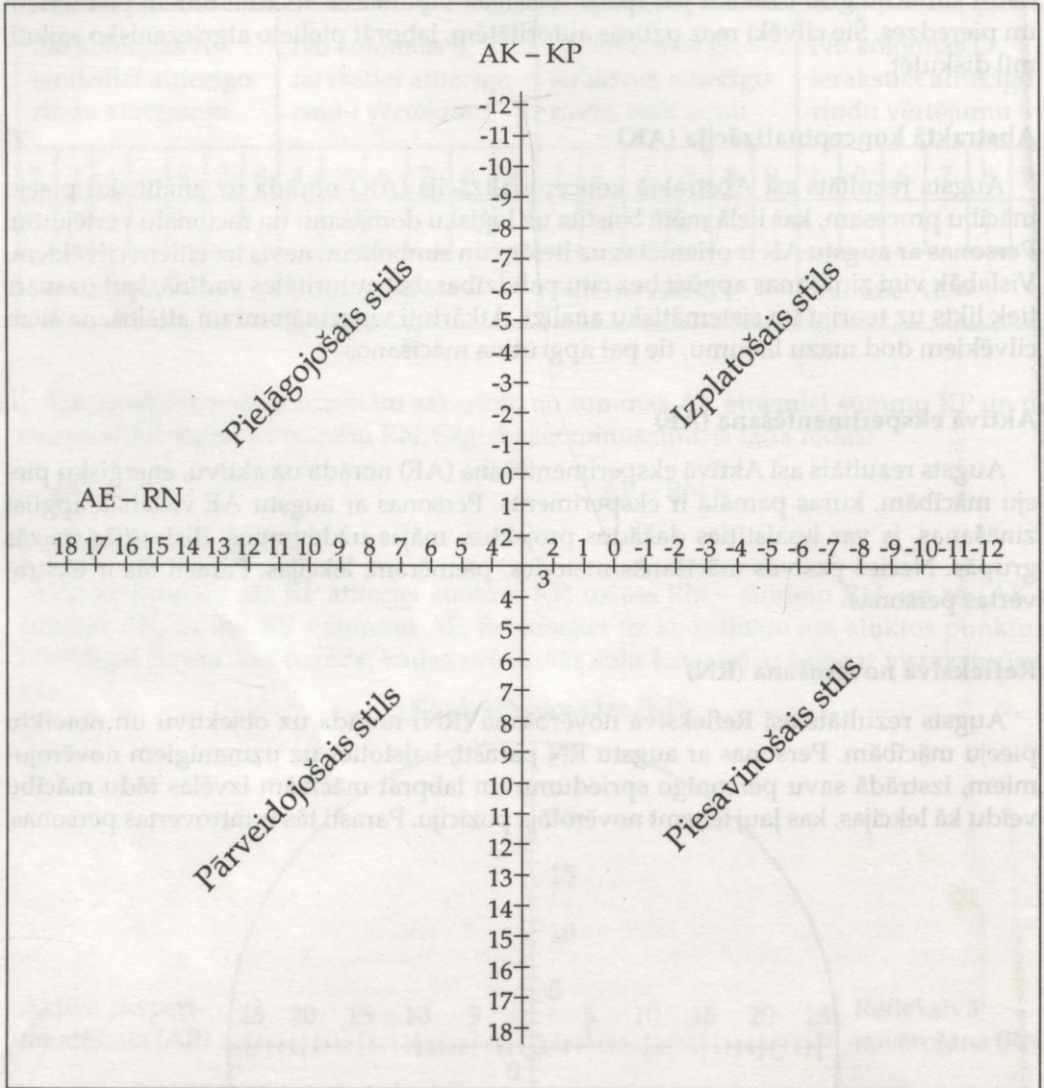
Augsts rezultāts arī Aktīvā eksperimentēšana (AE) norāda uz aktīvu, enerģisku pieeju mācībām, kuras pamatā ir eksperiments. Personas ar augstu AE vislabāk apgūst zināšanas, ja var iesaistīties dažādos projektos, mājas uzdevumos, diskusijās mazās grupās. Necieš pasīvas mācīšanās metodes, piemēram, lekcijas. Parasti tās ir ekstravertas personas.

Refleksīvā novērošana (RN)

Augsts rezultāts arī Refleksīvā novērošana (RN) norāda uz objektīvu un noteiktu pieeju mācībām. Personas ar augstu RN parasti, balstoties uz uzmanīgiem novērojumiem, izstrādā savu personīgo spriedumu un labprāt mācībām izvēlas tādu mācību veidu kā lekcijas, kas ļauj ieņemt novērotāja pozīciju. Parasti tās ir introvertas personas.

Mācīšanās stilu līkne

Uz koordinātu ass AK – KP atlieciet starpību AK – KP, uz ass AE – RN – starpību AE – RN. Atliktos punktus savienojiet ar līkni. Līknes atrašanās vieta norāda, kāds mācīšanās stils ir jums visraksturīgākais. Jo tuvāk koordinātu asij līkne atrodas, jo izteiktāki ir abi stili.

MĀCĪŠANĀS STILU RAKSTUROJUMS

Pārveidojošais stils

Personas, kam piemīt pārveidojošā stila īpašības, labi spēj praktiski pielietot idejas. Cilvēki ar šādu mācīšanās stilu vislabāk tiek galā ar tādām situācijām kā inteligences testi, kur eksistē tikai viena pareiza atbilde vai problēmas risinājums. Šādas personas spēj koncentrēties uz konkrētām problēmām, viņas nav pārlieku emocionālas, daudz labāk saskaras ar lietām nekā ar cilvēkiem, parasti specializējas eksaktajās zinātnēs. Šāds mācīšanās stils ir tipisks daudziem inženieriem.

Izplatošais stils

Šī stila spēcīgākā puse ir pieredze un novērošana. Personas situāciju daudzpusīgi aplūko iztēlē, ciena situācijas, kur nepieciešama radoša pieeja un jaunas idejas. Pētījumi rāda, ka šie cilvēki dzīvi interesējas par citiem cilvēkiem, parasti ir jūtīgi un apveltīti ar iztēli. Viņi interesējas par kultūras dzīvi, savu profesionālo darbību labprāt saista ar mākslu vai humanitārajām zinātnēm.

Piesavinošais stils

Šo personu spēcīgākā puse ir prasme veidot teorētiskus modeļus. Viņi savu zināšanu kopumu veido, apvienojot dažādus integrētus novērojumus un induktīvo izpratni. Viņi maz interesējas par cilvēkiem, vairāk viņus saista abstraktas teorijas. Tomēr šo teoriju praktisks pielietojums viņus maz interesē. Svarīgi, lai teorija būtu precīza un loģiska. Tāds mācīšanās stils ir raksturīgs, piemēram, matemātiķiem. Cilvēki ar šādu mācīšanās stilu visbiežāk ir pētnieki un plānotāji.

Pielāgojošais stils

Šo personu spēcīgākā puse ir pieredze un eksperiments. Viņi prot realizēt plānus un eksperimentus, prot tos izmantot jaunas pieredzes iegūšanai. Ja teorija vai plāns nesaskan ar faktiem, viņi drīzāk atteiksies no šā plāna vai teorijas, nekā to pārstrādās, meklēs kļūdu. Parasti problēmas risina intuitīvi, lietojot kļūdu un meklējumu metodi, lielā mērā balstoties uz informāciju, kuru sniedz citi cilvēki, nevis uz savām analītiskā spējam. Viņi mīl riskēt. Šie cilvēki jūtas brīvi sabiedrībā, bet dažkārt viņiem pārmet nepacietību un uzbāzību. Šiem cilvēkiem ir praktiska izglītība, labprāt strādā biznesā, tirdzniecībā, ir labi organizatori.

MĀCĪŠANĀS STILU PĀRSTĀVJU RAKSTUROJUMS

Katra mācīšanās stila pārstāvjiem patiek noteiktas metodes, ar kuru palīdzību viņi vislabāk var iemācīties uzdoto. Ja skolotājs zina savu un skolēnu mācīšanās stilu, viņš var izvēlēties visracionālāko metodi un vingrinājumu veidu, piemērotu skolēna mācīšanās stilam. Skolēnam mācīšanās kļūst par prieku, jo katrā stundā viņš saņem kaut ko personisku, orientētu tikai uz viņu. Tas rada emocionālu pārdzīvojumu un prieku.

Konkrētā pieredze

Patik

- ✗ dalīties izjūtās un pieredzē,
- ✗ draudzīgi noskaņoti skolotāji,
- ✗ personīga reakcija uz viņa rīcību,
- ✗ citu atsaucība,
- ✗ zināšanu pielietošana, risinot dažādas problēmas,
- ✗ patstāvīga domāšana un autonomija.

Nepatik

- ✓ teorētiskas lekcijas,
- ✓ lasīt.

Refleksīvā novērošana

Patik

- ✗ eksperiments,
- ✗ vērtēt pēc ārējiem kritērijiem,
- ✗ laiks pārdomām.

Nepatik

- ✓ diskusijas,
- ✓ lomu spēle,
- ✓ citu dalībnieku vērtējums,
- ✓ reglamentētas nodarbības.

Abstraktā konceptualizācija

Patik

- ✗ veidot teorijas, balstoties uz personīgajiem pētījumiem,
- ✗ teorētiski apsvērumi,
- ✗ tabulas, liknes,
- ✗ sistematizētas nodarbības.

Nepatik

- ✓ vingrinājumi grupās,
- ✓ lomu spēle,
- ✓ dalīties ar personiskajām izjūtām.

Aktīvā eksperimentēšana

Patik

- ✗ diskusijas mazās grupās,
- ✗ projekti,
- ✗ citu dalībnieku atsaucība,
- ✗ uzdevumi, kas pildāmi pēc nodarbībām,
- ✗ risināt praktiskas problēmas,
- ✗ prasmes vingrinājumi.

Nepatik

- ✓ lekcijas,
- ✓ darba novērtējums,
- ✓ pārāk stingra uzraudzība.

MĀCĪBU METODE UN TĀS FUNKCIJAS

"Es neuzskatu, ka cilvēkiem ir iespējams kaut ko iemācīt. Zināšanas nevar ieliet kā tukšā traukā. Taču cilvēki daudz ko spēj apgūt paši. (...) Skolotāja uzdevums ir iedvesmot skolēnus un radīt tādus apstākļus, lai mācību process būtu pēc iespējas veiksmīgāks (...). Vienveidīga apmācība – vai tā būtu lekcija vai projekts – nozīmē izglītošanas nāvi,"¹ uzskata dāņu sociologs J. Adolfsons.

Patiešām, nevajadzētu izvēlēties tikai vienu metodi, arī tad ne, ja tā jums ļoti patik, – un sludināt to kā izglītības reliģiju, kura spēj atrisināt visas problēmas. Skaidrs ir tas, ka noteikta metode spēj ietekmēt saturu, piemēram, sociālo zinību mācīšanās interaktīvās metodes veicina skolēnu domāšanas elastību sociālo norišu vērtējumā, kā arī viņu sociālo aktivitāti. Taču nevaram uzskatīt, ka pietiek tikai ar formu, lai piešķirtu lietām jēgpilnu saturu. Tieši saturs reizēm spēj izraisīt dinamiskas formas izmaiņas.

Skolotājam, ieejot klasē, jābūt gatavam improvizēt dažādu metožu ietvaros, tādējādi padarot mācību procesu saistošu un daudzveidīgu.

Lietojot *interaktīvās* metodes, skolēni kļūst atraisītāki, brīvāki. Taču cerēto rezultātu varēs sasniegt tikai tad, ja katru metodi izmantos īstajā vietā un īstajā laikā.

1. Lai dalībnieki

- ✗ cits citu iepazītu,
- ✗ kopīgi darbotos, brīvi iesaistītos grupas darbā, dalītos pieredzē,

lieto *grupu darba* metodes:

- ✓ "ledus laušana",
- ✓ darbs mazās grupās,
- ✓ diskusijas.

2. Lai dalībnieki

- ✗ uzzinātu jaunus faktus,
- ✗ iegūtu vispārēju priekšstatu par kādu problēmu,
- ✗ iegūtu loģisku viedokli,

lieto *prezentējošas* metodes:

- ✓ filma,
- ✓ lekcija,
- ✓ diskusija ar ekspertu piedalīšanos.

3. Lai dalībnieki

- ✗ attīstītu prasmes,
- ✗ pielietotu to, ko iemācījušies,
- ✗ iegūtu jaunu pieredzi,

lieto *darbības* metodes:

- ✓ vingrinājumi,
- ✓ lomu spēles.

¹ Citēts pēc *Norstroma B. Pieaugušajiem – ar atklātību.* – R., 1996. – 42. lpp.

4. Lai dalībnieki

- radītu jaunas idejas,
- pilnveidotu savu pieredzi,
- mācītos diskutēt,

lieto metodes, kur dalībniekiem *jādod savs ieguldījums*:

- grupu diskusijas,
- lomu spēles,
- pārrunas,
- darbs mazās grupās,
- projekti.

Visas šīs nodarbības prasa rūpīgu gatavošanos. Pēc nodarbības nepieciešams apkopot rezultātus un izanalizēt, kādas zināšanas ir iegūtas.

Lai dalībnieki

- radītu jaunas idejas
- pilnveidotu savu pieredzi
- mācītos diskutēt

lieto metodes, kur dalībniekiem *jādod savs ieguldījums*:

- grupu diskusijas
- lomu spēles
- pārrunas
- darbs mazās grupās
- projekti

Lai dalībnieki

- radītu jaunas idejas
- pilnveidotu savu pieredzi
- mācītos diskutēt

lieto metodes, kur dalībniekiem *jādod savs ieguldījums*:

- grupu diskusijas
- lomu spēles
- pārrunas
- darbs mazās grupās
- projekti

LEKCIJA

Vai lekciju var uzskatīt par pasīvu vai aktīvu mācību metodi? Pēc tradicionālā priekšstata, aktīvs ir skolotājs, bet skolēni – pasīvi. Vai iespējams sekmēt skolēnu aktivitāti, lasot lekciju? Kā izraisīt aktīvu klausīšanos – ieinteresēt skolēnus stāstījuma gaitā vai kombinēt lekciju ar diskusiju?

Jāņem vērā tas, ka, lasot lekciju, mācību procesu kontrolē skolotājs. Tas, vai skolēni gūs iedvesmojošu materiālu pārdomām vai arī snauduļos, ir atkarīgs no skolotāja.

Ir četri noteikumi, kā padarīt tradicionālu lekciju interesantu un saistošu visiem klausītājiem.

Dažādojiet! Ja ilgāku laiku runā viens un tas pats cilvēks, situācija kļūst vienmuļa, tāpēc nepieciešams dažādot saturu vai stilu, vai abus kopā.

Stāstījumu var atsvaidzināt, pārmaiņus izklāstot teorētisko un praktisko viedokli. Vispārīgājumus iespējams papildināt ar interesantiem piemēriem. Personīgās pieredzes izklāsts padara informāciju krāsaināku. Starp citu, dažādība palīdz arī ātrāk uzvert mācību vielu.

Lektora sniegumu iespējams variēt, mainot pozu, pieceļoties, apsēžoties, pieejot tuvāk skolēniem vai attālinoties no tiem. Balss tembrs mainās ikreiz, kad jūs izmaināt pozīciju. Pieceļoties tas kļūst dobjāks; staigājot pa auditoriju, jūsu balss tembrs kļūst krāsaināks; attālinoties no klausītājiem, jūs runājat skaļāk, tuvojoties automātiski sākat runāt klusāk.

Mainot pozīciju, izmainās arī runas stils. Atrodoties pie tāfeles, vispiemērotākais ir neitrāls izteiksmes veids, bet, ja esat tuvu klausītājiem, ieteicams runāt viņiem personiski.

Lekcijas laikā lektors nekad nejutas garlaikots, viņš ir maksimāli aktīvs, izklāstot informāciju, kura būs noderīga klausītājiem. Bieži vien viņš nepamana, ka atslābst klausītāju uzmanība, tie sāk garlaikoties. Tādēļ vienmēr atcerieties, ka esat auditorijā tieši klausītāju dēļ, un dažādojiet savu pasniegšanas veidu!

Otrs nosacījums – **ilustrējiet!** Lasot lekciju, bieži vajadzētu izmantot piemērus un ilustratīvo materiālu – statistiku, attēlus, mūziku, anekdotes. Kādēļ tas nepieciešams?

Runātam tekstam ir vajadzīgs kontrasts. Tekstu ilustrējot, saskarsme norit veiksmīgāk. Ilustrēšanas metodes ir daudzveidīgas – jūs varat izmantot diapozitīvus, video vai audio ierakstus, zīmēt uz tāfeles vai demonstrēt attēlus, deklamēt dzejoli.

Kuru no iespējamiem ilustrēšanas veidiem lektors izvēlas, – tas ir viņa ziņā. Mācot kultūras vēsturi, neaizvietojami ir diapozitīvi un videofilmas, noder arī mūzikas ieraksti; tie savukārt pilnīgi nepieciešami muzikālajā izglītošanā. Piemēram, romantisma kultūrtipu nav iespējams pilnīgi raksturot, neiesaistot stāstījumā romantiskās literatūras (Dž. G. Bairons, P. Šellijs u. c.) un romantisma mūzikas (R. Vāgners u. c.) piemērus.

Trešais nosacījums – **veidojiet lekcijas uzbūvi!** Tas nozīmē, ka lekcijai jābūt noteiktam sākumam, izklāsta pamatdaļai un noslēgumam.

Klasiskā lekcijas uzbūve ir šāda:

- ✓ pamatprincipi,
- ✓ teorija,
- ✓ vispārējais konteksts,
- ✓ raksturīgi un konkrēti piemēri.

Šāda lekcijas uzbūve piemērota tiem, kuri ir pieraduši mācīties, taču pārējiem tā var izrādīties nederīga. Daudzi skolēni dod priekšroku lekcijai, kuras sākumā tiek izklāstīts empīriskais materiāls – ilustratīvi piemēri – un tad sniegts teorētiskais pamatojums.

Varam ieteikt sākt lekciju nevis ar principu uzskaitījumu, bet ar anekdoti vai gadījumu "iz dzīves". Kādas ir šīs izvēles priekšrocības? Pirmkārt, lekcijas sākums ir saprotams visiem. Otrkārt, pastāstītais gadījums ir saistīts ar konkrēto tēmu, kuras teorētiskos principus varēs izklāstīt turpmākajā lekcijas gaitā. Žurnālistikā līdzīgu metodi sauc par "apgriezto piramīdu": vispirms ar kāda interesanta notikuma palīdzību pievērš lasītāju, klausītāju vai skatītāju uzmanību un tad ar paredzēto materiālu aizpilda fonu.

Ja pasniedzamā tēma aizrauj pašu skolotāju, iesakām izmantot literatūrā pazīstamo metodi – stāstījumu. Šajā gadījumā skolotājs vielu pasniedz kā aizraujošu notikumu piedzīvojumu, bet teorētisko pamatojumu izskaidro lekcijas beigās.

Piemēram, mācot vēsturi, ikvienu spilgtu vēsturisku notikumu (piemēram, epizodes no Lielās franču revolūcijas) skolotājs var izstāstīt kā stāstu, personalizējot tā norisi un izmantojot ilustratīvu materiālu.

Lekcija jābeidz tā, lai būtu skaidrs, ka nobeigums ir plānots, nevis nejaušs. Ja pārtraucat stundu tādēļ, ka beidzies nodarbības laiks vai pietrūcis materiāla, jūs neesat profesionālis. Lekciju varat beigt ar citātu, būtisku secinājumu, izklāstītās informācijas apkopojumu.

Ceturtais un pēdējais nosacījums – *iesaistiet!* Ja esat veiksmīgi īstenojis iepriekšējos trīs nosacījumus, šā principa realizācija nesagādās pārlielas grūtības.

Minēsim divas iespējas, kā veicināt skolēnu ieinteresētību, tos iesaistot konkrētā priekšmeta apgūšanā.

Ja skolotājs pats mīl savu priekšmetu, māca to aizrautīgi un ar pilnu atdevi, tad viņa aizrautība spēs skolēnus pārliecināt, ka viela ir apgūšanas vērtā. Tomēr šajā gadījumā brīdināsim aizrautīgos skolotājus – ja mēģināsiet pārliecināt skolēnus, ka jūsu priekšmets ir vissvarīgākais, noliedzot citu mācību priekšmetu nozīmi, varat sagaidīt pretēju efektu – skepsi aizrautības vietā. Tāpat vairieties no "sludināšanas" intonācijām savā stāstījumā.

Parasti veiksmīgi izdodas iesaistīt skolēnus vielas apgūvē, skarot viņu pieredzes sfēras. Uzrunājiet klausītājus, izrādiet interesi par viņu līdzšinējo pieredzi, viedokļiem konkrētajā jautājumā. Īpaši labi to var izmantot, mācot tēmas, kurām ir tieša saskare ar aktuālajām sociālajām norisēm ekonomikā, civilizācijā, politikā, vēsturē, ētikā, ģeogrāfijā.

Piemēram, politikas lekciju, kuras mērķis ir aktuālo iekšpolitisko notikumu analīze, var sākt ar jautājumu skolēniem: "Kuras iekšpolitiskās problēmas jums šķiet svarīgākās?" – un turpmākajā lekcijas gaitā izklāstīt savu viedokli par skolēnu minēto problēmu risināšanas iespējām, izraisot diskusiju šīs nodarbības noslēguma daļā vai nākamajā nodarbībā.

Tātad ceturtais nosacījums – iesaistiet – ir "tilts" no relatīvi pasīvas mācību metodes – lekcijas (ļoti aktīvs ir tikai skolotājs) uz metodēm, kurās aktivitāte ir abpusēja, pat līdzvērtīga, – tās tiks aplūkotas turpmāk. Skaidrs ir tas, ka skolotājs var ļoti veiksmīgi kombinēt lekciju ar diskusiju vai citu piemērotu interaktīvās mācīšanas metodi.

INTERAKTĪVĀS MĀCĪŠANAS METODEDES

INSTRUKCIJA

Interaktīva mācību procesa veiksmīgas norises atslēga ir sadarbība starp skolotāju un skolēniem. Ikvienu interaktīvās mācīšanas metodi lietojot, nepieciešama *instrukcija* – proti, skolotājs paskaidro skolēniem, kas viņiem īsti jādara. Iecerot instrukciju, skolotājam jāņem vērā, ka skolēni ir tie, kas vēlas kaut ko jaunu apgūt, un viņiem ir jāsaprot, kas ir jādara.

Atcerēsimies veiksmīgas lekcijas norises noteikumus. Tie ir spēkā, arī veidojot instrukciju.

Vissvarīgākais noteikums – *ilustrējiet!* Nepietiek tikai paskaidrot, kā rīkoties. Skolotājam tas ir jādemonstrē, vismaz minot raksturīgākos piemērus. Instruējot skolēnus grupu darbam, skolotājam vajadzētu minēt dažus iespējamus konkrētās problēmas risināšanas veidus, tādējādi veicinot problēmas dziļāku izpratni.

Ļoti svarīgs veiksmīgas instruēšanas priekšnoteikums ir noteiktas instrukcijas *strukturūras* veidošana. Sarežģīta procesa skaidrojumu var vieglāk uztvert, ja to sadala, proti, secīgi izklāsta atsevišķas stadijas.

Labai instrukcijai jābūt vienkāršai un pilnīgai: arī sarežģītas lietas jāizklāsta vienkārši, tomēr nevienu detaļu nedrīkst aizmirst. Turklāt skolotājam vienmēr jābūt gatavam sniegt papildskaidrojumus.

Ilustrēšana un noteiktas strukturūras izveide ir obligāti nosacījumi. Strukturēta instrukcija veicina analītisku un intelektuālu vēlmi izprast procedūru un kontekstu. Ilustrēšana iedarbojas gan uz racionālajiem, gan iracionālajiem cilvēka psihes komponentiem. Ja jāiemācās kaut kas jauns un grūts, tad jāaktivizē gan prāts, gan jūtas.

Dažreiz nepieciešams līdz minimumam ierobežot aprakstošo un izskaidrojošo instrukcijas daļu, realizējot principu "mācīties darot". Skolotājs, kurš pats ir ieinteresēts, uzreiz, bez ievada iesaista skolēnus darbībā. *Iesaistīšanas* nosacījums ir īpaši svarīgs muzikālu, dramatisku vai fizisku uzdevumu gadījumos.

Ne vienmēr ir tik vienkārši iesaistīt visus skolēnus. Aktīvi darboties reizēm traucē kautrība un neapzinātas psiholoģiskas barjeras. Daži dalībnieki var "izstāties no spēles". Šādā situācijā iesakām skolotājam lūgt šos skolēnus palikt nodarbību telpā kā novērotājus – tā tiks saglabāta skolēnu aktīvā loma vismaz kādā mācību procesa daļā.

Princips *dažādojiet* instruktāžas situācijā norāda, ka ir vairāki veidi, kā apgūt vienu un to pašu lietu. Ja neizdodas sasniegt rezultātu ar viena veida instrukciju, pamēģiniet instruēt citādi. Mēs visi zinām, ka ir dažādi veidi, kā var iemācīties, piemēram, dzejoli; droši vien arī lasīt esam mācījušies dažādi – cits pa burtiem, cits pa zilbēm vai vēl kā citādi.

Piedāvājam dažu nodarbību aprakstus, kas skolotājiem varētu palīdzēt precīzi un nepārprotami instruēt skolēnus.

NODARBĪBA "ARITMĒTISKAIS TESTS"

Nodarbības mērķis

1. Mācīt apzināties, ka pareiza metožu izvēle palielina mācību efektivitāti.
2. Pierādīt dalībniekiem, ka sasteigts uzdevuma formulējums rada kļūdas.
3. Mācīt veikt pašanalīzi.

Materiāli

1. Izdales materiāls "Aritmētiskais tests" (sk. 24. lpp.).
2. Izdales materiāls "Mācīsimies citādi pierakstīt ciparus" – instrukcija A un B (sk. 25. lpp.).
3. Izdales materiāls "Matemātikas uzdevums" (sk. 26. lpp.).

Nodarbības norise

1. vingrinājums

1. Skolotājs paskaidro dalībniekiem, ka viņš izdalīs lapiņas ar aritmētiskajām darbībām. Tās jāizpilda ļoti ātri. Kurš dalībnieks uzdevumu veicis, apgriez lapiņu ar balto pusi uz augšu un paceļ roku. Uzdevuma izpildes laikā nedrīkst neko jautāt, telpā jāvalda pilnīgam klusumam.
Šo komentāru skolotājs pasaka ļoti stingrā balsī, lai rastos atmosfēra, kas rosina ātrāk veikt darbu.
2. Skolotājs izdala lapiņas ar "Aritmētisko testu" tā, lai neaprakstītā puse būtu uz augšu, un stingrā balsī dod komandu sākt darbu.
3. Kad daļa skolēnu darbu ir pabeiguši, skolotājs pasaka "paldies" un sāk pārbaudīt darbu. Lūdz nolasīt rezultātus tam, kurš pirmais veica uzdevumu.
Rodas apjukums, jo izrādās, ka daļai skolēnu uzdevums izpildīts nepareizi, tāpēc ka nav izlasījuši uzdevuma noteikumus.
4. Beigās skolotājs izanalizē, kāpēc radās kļūdas, ko no šā vingrinājuma var secināt:
 - ✓ pārāk liela steiga rada nervozu atmosfēru un ne visi dalībnieki var koncentrēties darbam;
 - ✓ ja mainīti vispārpieņemtie noteikumi, tad par to noteikti ir mutiski jāpasaka dalībniekiem un jāuzraksta uz lapas vai tāfeles, lai instrukcija būtu skaidra un nepārprotama;
 - ✓ uzdevums jādod skolēniem saprotamā valodā, lai skolēni to varētu izpildīt bez skolotāja palīdzības.

2. vingrinājums

1. Nodarbības vadītājs pastāsta, ka vingrinājuma uzdevums ir iemācīties jaunu sistēmu, kā pierakstīt ciparus no 0 līdz 9.
2. Skolotājs sadala dalībniekus 2 grupās un vienai grupai iedod instrukciju A, bet otrai – instrukciju B (sk. 25. lpp.).
3. Katrai grupai dod 2 minūtes, lai iemācītos jauno sistēmu. Tad skolotājs nodiktē ciparus no 0 līdz 9, bet dalībnieki tos pieraksta pēc jaunās sistēmas, neskatoties instrukcijā.
4. Kad tests izpildīts, skolotājs palūdz, lai katrs pārbauda sava darba precizitāti, salīdzinot ar instrukciju.

5. Kopā ar dalībniekiem pārrunā vingrinājumu rezultātus:

- ✓ kurai grupai bija labāki rezultāti, kāpēc (instrukcijā B bija dots zīmējums, kas palīdzēja izprast jaunā ciparu pieraksta loģiku, tādēļ otrās grupas dalībnieku darbos bija mazāk kļūdu);
- ✓ ko var gūt no šīs pieredzes.

3. vingrinājums

1. Nodarbības vadītājs izdala "Matemātikas uzdevuma" lapas un lūdz, lai dalībnieki noformulē uzdevuma noteikumus.
2. Kad darbs paveikts, vadītājs salīdzina formulējumus, pārrunā, kuram no dalībniekiem tas ir saprotamāks, precīzāks.

ARITMĒTISKAIS TESTS

Tagad mēs atrisināsim vienkāršu testu, kas aptvers aritmētikas pamatdarbības. Uzdevumos "+" zīme apzīmē reizināšanu, "-" nozīmē saskaitīšanu, "." nozīmē dalīšanu, "/" nozīmē dalīšanu, bet "x" nozīmē atņemšanu. Uzrakstiet, cik ātri vien spējat, rezultātus, protams, ievērojot šos noteikumus!

$8 + 2 =$

$14 - 7 =$

$9 + 11 =$

$6 \times 5 =$

$4 \times 3 =$

$8 + 3 =$

$6 : 2 =$

$7 \times 2 =$

$9 - 3 =$

$9 + 2 =$

$7 \times 4 =$

$8 - 4 =$

$4 + 4 =$

$9 + 6 =$

$8 - 4 =$

$1 + 1 =$

Ins

Jūs

1 =

6 =

Ins

Jūs

Ur

1 =

4 =

7

0

MĀCĪSIMIES CITĀDI PIERAKSTĪT CIPARUS

Instrukcija A

Jūsu uzdevums ir apgūt jauno ciparu pieraksta sistēmu. Un tā ir šāda:

$$1 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 2 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 3 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 4 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 5 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array}$$

$$6 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 7 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 8 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 9 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 0 = X$$

Instrukcija B

Jūsu uzdevums ir apgūt jauno ciparu pieraksta sistēmu.

Un tā ir šāda:

Jums var palīdzēt šis zīmējums:

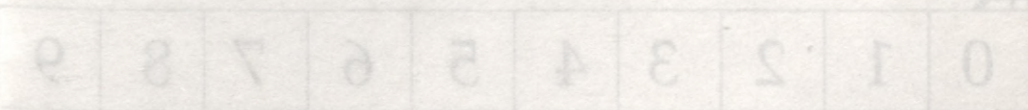
$$1 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 2 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 3 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array}$$

$$4 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 5 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 6 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array}$$

$$7 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 8 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array} \quad 9 = \begin{array}{|c|} \hline \\ \hline \end{array}$$

$$0 = X$$

1	2	3
4	5	6
7	8	9

Formulējiet uzdevuma noteikumus!

$$A \quad \left(\square \times \square \right) + 3 = 27$$

$$B \quad \left(\square + 2 \right) \div 6 = \square$$

$$C \quad \left(\square \div 2 \right) + 3 = 6$$

$$D \quad \left(2 \times \square \right) + \square = 10$$

$$E \quad 5 \times \left(\square - 8 \right) = 5$$

$$F \quad 2 \times \left(\square - \square \right) = 10$$

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

No

1

2

Ma

1

2

3

No

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

NODARBĪBA "INSTRUKTORS"

Nodarbības mērķis

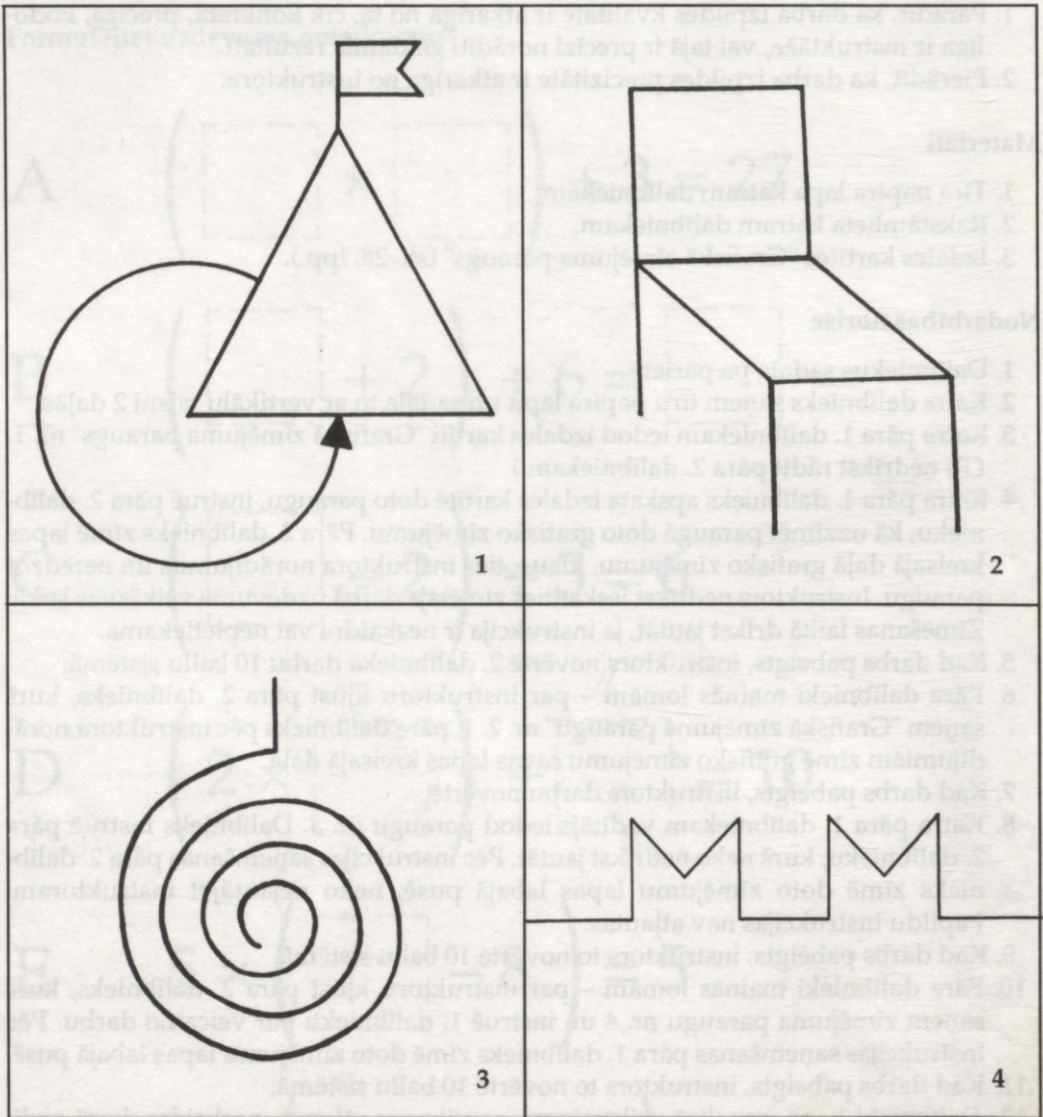
1. Parādīt, ka darba izpildes kvalitāte ir atkarīga no tā, cik konkrēta, precīza, kodo-
līga ir instruktāža, vai tajā ir precīzi norādīti gaidāmie rezultāti.
2. Pierādīt, ka darba izpildes precizitāte ir atkarīga no instruktora.

Materiāli

1. Tīra papīra lapa katram dalībniekam.
2. Rakstāmlieta katram dalībniekam.
3. Izdales kartītes "Grafiskā zīmējuma paraugs" (sk. 28. lpp.).

Nodarbības norise

1. Dalībniekus sadala pa pāriem.
2. Katrs dalībnieks saņem tīru papīra lapu un sadala to ar vertikālu taisni 2 daļās.
3. Katra pāra 1. dalībniekam iedod izdales kartīti "Grafiskā zīmējuma paraugs" nr. 1.
(To nedrīkst rādīt pāra 2. dalībniekam.)
4. Katra pāra 1. dalībnieks apskata izdales kartītē doto paraugu, instruē pāra 2. dalīb-
nieku, kā uzzīmēt paraugā doto grafisko zīmējumu. Pāra 2. dalībnieks zīmē lapas
kreisajā daļā grafisko zīmējumu, klausoties instruktora norādījumus un neredzot
paraugu. Instruktors nedrīkst ieskatīties zīmētāja darbā uzdevuma veikšanas laikā.
Zīmēšanas laikā drīkst jautāt, ja instrukcija ir neskaidra vai nepietiekama.
5. Kad darbs pabeigts, instruktors novērtē 2. dalībnieka darbu 10 ballu sistēmā.
6. Pāra dalībnieki mainās lomām – par instruktoru kļūst pāra 2. dalībnieks, kurš
saņem "Grafiskā zīmējuma paraugu" nr. 2. 1. pāra dalībnieks pēc instruktora norā-
dījumiem zīmē grafisko zīmējumu savas lapas kreisajā daļā.
7. Kad darbs pabeigts, instruktors darbu novērtē.
8. Katra pāra 1. dalībniekam vadītājs iedod paraugu nr. 3. Dalībnieks instruē pāra
2. dalībnieku, kurš neko nedrīkst jautāt. Pēc instrukcijas saņemšanas pāra 2. dalīb-
nieks zīmē doto zīmējumu lapas labajā pusē, neko nejautājot instruktoram.
Papildu instrukcijas nav atļautas.
9. Kad darbs pabeigts, instruktors to novērtē 10 ballu sistēmā.
10. Pāra dalībnieki mainās lomām – par instruktoru kļūst pāra 2. dalībnieks, kurš
saņem zīmējuma paraugu nr. 4 un instruē 1. dalībnieku par veicamo darbu. Pēc
instrukcijas saņemšanas pāra 1. dalībnieks zīmē doto zīmējumu lapas labajā pusē.
11. Kad darbs pabeigts, instruktors to novērtē 10 ballu sistēmā.
12. Dalībnieki kopā izanalizē veiksmju un neveiksmju cēloņus, noskaidro, kurā gadī-
jumā instruktora pienākumu izpilde bijusi grūtāka, kāpēc. Noskaidro, kura dalīb-
nieka darbs patiesībā tika vērtēts – instruktora vai izpildītāja.

GRAFISKĀ ZĪMĒJUMA PARAUGS

0

-1

2

3

4

5

6

7

8

9

"LEDUS LAUŠANA"

Daudzi cilvēki, atrazdamies svešu cilvēku sabiedrībā (kursu sākumā, pirmajā nodarbībā svešā klasē), jūtas nedroši. Viņi nezina, kas tos sagaida, visbiežāk viņi nav savstarpēji pazīstami. Tāpēc nodarbības vadītājam jācenšas radīt siltu, draudzīgu atmosfēru. Jādara viss, lai dalībnieki justos brīvi, cits citam uzticētos, savstarpēji iepazītos un koncentrētos nodarbībām. Šādu metodi sauc par "ledus laušanu".

Ja dalībnieki ir pazīstami, tad "ledus laušanas" nodarbības rada nepiespiestu atmosfēru, skolēnus un pārējos klausītājus sagatavo turpmākajam darbam.

NODARBĪBA "MANA VIZĪTKARTE"

Nodarbības mērķis

1. Iepazīstināt nodarbības dalībniekus savā starpā.
2. Mācīt dalībniekiem sevi reklamēt.

Materiāli

1. Nelielas lapas.
2. Flomāsteri.

Nodarbības norise

1. Nodarbības sākumā skolotājs paskaidro, ka visiem dalībniekiem nepieciešams citam ar citu iepazīties un pasniegt savu vizītkarti.
2. Palūdz dalībniekiem salocīt lapu gareniski uz pusēm, uzrakstīt savu vārdu un uzvārdu un uzzīmēt savu vizītkarti.
3. Iepazīstoties dalībnieki nosauc savu vārdu un uzvārdu, komentē savu vizītkarti.
4. Skolotājs uzklausa katra dalībnieka komentāru, katram velta uzmanību, pasakot kaut ko patīkamu, cenšas panākt, lai katrs dalībnieks pēc savas uzstāšanās gūtu gandarījumu, prieku izteikties un vēlētos to darīt arī turpmāk.

NODARBĪBA "VAIROGS"

Nodarbības mērķis

1. Veidot savstarpējas uzticēšanās gaisotni starp grupā strādājošiem.
2. Radīt draudzīgu darba atmosfēru.

Materiāli

1. Lielas lapas.
2. Flomāsteri.

Nodarbības norise

1. Skolotājs katram dalībniekam izdala papīra lapu un flomāsteru. Pastāsta, ka katram cilvēkam, firmai ir sava pazīšanās zīme. Senos laikos bruņinieki devās kaujā, aizsargājoties ar vairogu. Vairogs arī bija pazīšanās zīme, jo uz tā bija attēlots dzimtas ģerbonis. Skolotājs aicina uzzīmēt vairogu, lai cits citu varētu iepazīt, lai justos labāk un nebūtu neērtības sajūtas.
2. Skolotājs palūdz, lai dalībnieki sadala lapu četrās daļās, pēc tam katrā daļā ieraksta informāciju:
 - ✓ augšējā kreisajā stūrī ar vienu vārdu raksturo sevi;
 - ✓ augšējā labajā stūrī uzraksta, ar ko visvairāk lepojas;
 - ✓ apakšējā kreisajā stūrī uzraksta kādu noslēpumu par sevi (tam nav jābūt sevišķi nopietnam, bet vienkāršai lietai, ko citi nezina);
 - ✓ apakšējā labajā stūrī uzzīmē savu vaļasprieku (neko neraksta).

Skolotājs savu lapu piestiprina pie sienas un, stāstot, kas katrā lapas daļā jāzīmē, reizē ar dalībniekiem aizpilda savu "vairogu".

3. Kad zīmējums pabeigts, skolotājs palūdz dalībniekus iznākt klases priekšā, lapu ar zīmējumu kā vairogu turot sev priekšā, un iet citam pie cita, stāstot par sevi to, kas ir redzams zīmējumā. Skolotājs seko, lai dalībnieki pieietu cits pie cita, stāstītu par sevi, arī pats darbojas līdzī.

Nobeigumā katrs dalībnieks uz vairoga uzraksta savu vārdu un lapu piestiprina pie sienas.

"NODARBĪBA "ĀBELE"

Nodarbības mērķis

1. Iepazīstināt dalībniekus savā starpā.
2. Mācīt isi pateikt savas domas.

Materiāli

1. Liela lapa, uz kuras uzzīmēts koks ar zariem.
2. Sagatavots aplikāciju materiāls – no dažādas krāsas papīriem izgriezti ābeles ziediņi, lapas un āboliši.
3. Līme.

Nodarbības norise

1. Groziņā vai uz šķīvja skolotājs saliek aplikāciju materiālu un palūdz, lai katrs dalībnieks izvēlas ziediņu, lapu vai ābolīti.
2. Uz izvēlētas aplikācijas skolēni uzraksta savu vārdu.
3. Skolotājs pastāsta, ka ziediņš simbolizē bērnu dienas, lapa – pašreizējo situāciju, bet ābolītis – brieduma gadus.
4. Vispirms pie "ābeles" zariem aicina pielīmēt ziediņus. Dalībnieks, kurš izvēlējis ziediņu, pieiet pie lapas un brīvi izraudzītā vietā pielīmē ziediņu, pastāstot savas visspilgtākās bērnu dienu atmiņas.
5. Kad visi ziediņi atraduši savas vietas pie koka, skolotājs aicina pielīmēt lapas. Lapu īpašnieki pastāsta par sevi, ko viņi dara, vai ir apmierināti ar dzīvi.
6. Pēdējie pie "ābeles" tiek piestiprināti ābolīši, to īpašnieki stāsta, ko viņi grib sasniegt brieduma gados.
7. "Ābeli" novieto labi redzamā vietā, jo tās vizuālais noformējums lieliski atdzīvinās nodarbību telpu.

NODARBĪBA "ES PAR TEVI, TU PAR MANI"

Nodarbības mērķis

1. Satuvināt nodarbības dalībniekus.
2. Mācīt ieklausīties sarunu biedrā.
3. Sniegt par sevi īsas un konkrētas ziņas.

Nodarbības norise

1. Skolotājs palūdz dalībniekus sastāties divās rindās.
2. Pasaka, ka katram pirmās rindas dalībniekam jāizvēlas no otrās rindas cilvēks, kuru viņš vismazāk pazīst, ar kuru ir bijusi vismazākā saskarsme. Izveidojas pāri.
3. Skolotājs pasaka uzdevumu: desmit minūšu laikā katrs pāra dalībnieks pastāsta otram par sevi trīs lietas, kas viņam patīk un kas nepatīk.
4. Pēc desmit minūtēm dalībnieki sasēžas aplī uz krēsliem un pastāsta, ko uzzinājuši par partneri. Skolotājam jāseko, lai dalībnieki neieslīgtu savās emocijās un stāstītu to, ko dzirdējuši.
5. Kad visi izteikušies, skolotājs pajautā, kā jutās stāstītājs, kad bija jārunā par pāriņieku, kā jutās klausītājs, kad stāstīja par viņu.

NODARBĪBA "ES ESMU NO..."

Nodarbības mērķis

1. Iepazīties citam ar citu.
2. Iepazīstināt dalībniekus ar nozīmīgākajām vietām savā pilsētā, pagastā, novadā.
3. Mācīties īsi un konkrēti izteikt savas domas.

Materiāli

1. Latvijas karte.
2. Līmlapiņas.

Nodarbības norise

Mācību gada sākumā vai arī tad, ja uz nodarbību ierodas skolēni, kuri savā starpā maz pazīstami, nepieciešams radīt nepiespiestu atmosfēru.

1. Skolotājs palūdz katram dalībniekam uzrakstīt uz līmlapiņas savu vārdu un vietu, no kuras viņš ieradies (var uzrakstīt vietu, kur dzimuši vecāki vai vecvecāki, kur meklējamas dzimtas saknes).
2. Katrs dalībnieks kartē uzlīmē līmlapiņu tajā vietā, no kuras viņš ieradies. Nosauc vietu un īsi pastāsta, ko viņš noteikti parādītu pārējiem, ja viņi atbrauktu ciemos. Skolotājam dalībnieki jābrīdina, ka jāpasaka pats būtiskākais, pats interesantākais, stāstījums nedrīkst ieilgt, tā optimālais laiks – 1 minūte.
3. Nodarbības beigās vadītājs pastāsta par sevi un savu dzimto vietu.

NODARBĪBA "KĀPĒC ES ESMU ŠEIT?"

Nodarbības mērķis

1. Noskaidrot, ko gaida dalībnieki, kuri ieradušies uz nodarbību.
2. Iepazīstināt dalībniekus savā starpā.

Nodarbības norise

1. Uz lielas lapas skolotājs iepriekš uzraksta šādus jautājumus un izliek tos redzamā vietā:
 - ✓ Kas es esmu?
 - ✓ Kāpēc es esmu šeit?
 - ✓ Ko es gribu iegūt šīs nodarbības (vai nodarbību) laikā?
 - ✓ Kā domāju izmantot šeit iegūtās zināšanas?
2. Katrs dalībnieks īsi atbild uz jautājumiem.
3. Skolotājs rūpīgi seko atbildēm. Nodarbības beigās apkopo teikto un pastāsta par plānoto darbu un iespējamām izmaiņām, pamatojoties uz klausītāju ieteikumiem.

DARBS GRUPĀS

Daudziem skolēniem, kuru izglītošanas pieredzē līdz šim dominējušas lekcijas un instrukcijas, nav grupu darba pieredzes. Viņiem vispirms jāapgūst grupu darba noteikumi, kā arī jāpierod pie domas, ka darbs grupās ir tikpat svarīga mācību forma kā lekcijas un instrukcijas.

Darbs grupās samazina skolotāja ieguldījumu un palielina skolēnu atdevi. Izvēloties šo metodi, jāņem vērā, ka dalībniekiem precīzi jāizskaidro veicamais uzdevums un tā izpildes nosacījumi.

Kāda ir grupu darba būtība? Skolotājs sadala klasi mazākās vienībās – grupās, kurām dod konkrētu uzdevumu – tas var būt 10–20 minūtēs veicams darbs vai arī apjomīgs projekts, kura izpildīšanai nepieciešamas vairākas mācību stundas.

Praksē grupu darbs izpaužas kā sadarbība starp grupas dalībniekiem, lai veiktu noteiktu uzdevumu. Grupu darba noteikumi ir šādi.

- ✗ "Ikviens saka to, kas viņam sakāms!"
- ✗ "Nenovirzieties no tēmas!"
- ✗ "Centieties sasniegt plānoto rezultātu!"

Ja grupu darbs skolēniem ir kas jauns un nepazīstams, iesakām katrai darba grupai izsniegt jautājumus, kas var palīdzēt skolēniem pašiem labāk orientēties darba procesā un to novērtēt.

<i>Sagatavošanās.</i>	Kāpēc mums šis uzdevums jāveic? Kādi palīglīdzekļi jāizmanto šī uzdevuma veikšanai? Kas liecinās par to, ka uzdevums ir sekmīgi izpildīts?
<i>Plānošana.</i>	Kādas idejas mums jau ir? Kas mums vēl ir jāuzzina? Ko mums vēl vajadzētu izmantot? Kas jādara katram no mums, lai sekmīgi veiktu uzdevumu? Kā mēs izmantosim darba telpu?
<i>Darbība.</i>	Pārbaudām – vai pareizi veicam uzdevumu? Pārbaudām – vai iekļaujamies laikā? Cik tālu esam tikuši uzdevuma izpildē?
<i>Pārbaude.</i>	Kas paveikts labi un kāpēc? Kādas grūtības ir bijušas, un kādi ir to cēloņi? Ko mēs nākamreiz varētu izdarīt labāk?

Grupū darba mērķis ir panākt, lai visi strādātu kopīgi un lai neviens neatrastos privileģētā stāvoklī. Der atcerēties, ka mācību sociālo funkciju nevajadzētu novērtēt pārāk zemu. Tieši grupu darba laikā dalībnieki vislabāk iepazīst cits citu.

Izvēloties grupu darbu, skolotājam jāpārdomā paredzēto uzdevumu piemērotība šim mācīšanas veidam. Ja darbam paredzētais projekts būs pārlietu vienkāršs, tad skolēniem būs vēlēšanās ātri atrast efektīvu problēmas risinājumu un tas negatīvi ietekmēs sadarbības garu. Ja uzdevums nav definēts pietiekami precīzi, tad ir ļoti grūti sākt darbu.

Ja darbs grupās rada nesaskaņas starp skolēniem vai kāda cita iemesla dēļ nav rezultatīvs, ir dažādi veidi, kā skolotājs var iejaukties un mēģināt situāciju mainīt uz labo pusi. Pieejiēt klāt katrai grupai, apvaicājiēties, kā sokas, ja nepieciešams, palidziet vai

iedvesmojiet. Skolotājs var vienoties ar skolēniem, ka katra grupa beigs darbu, novērtējot savstarpējo sadarbību darba laikā. Tas ir darbietilpīgs process, taču palīdz dalībniekiem izprast kopīgā darba problēmas, kā arī pašas metodes būtību.

Cik lielam jābūt dalībnieku skaitam grupā? Cik daudz laika prasa šīs metodes īstenošana? Ideālā variantā grupā ir četri cilvēki, lai gan dalībnieku skaits var mainīties atkarībā no darba rakstura. Ja dalībnieku skaits būs pārāk liels, būs grūti iesaistīties visiem skolēniem. Optimālais darba ilgums grupu darba gadījumā ir ļoti relatīvs, – kā jau norādīts iepriekš, tas var svārstīties no 10 minūtēm līdz vienai vai vairākām mācību stundām. Viss atkarīgs no uzdevuma vai projekta apjoma.

Kā mācību metodei šim darba veidam ir daudz priekšrocību. Tas dažādo zināšanu apguvi, veicina kontakta izveidošanos starp dalībniekiem un dod iespēju pasīvākiem un kautrīgākiem skolēniem parādīt savas iespējas, kā arī ļauj izvēlēties tādu mācību vielas apguves tempu, kas atšķiras no skolotāja piedāvātā, jo skolēni paši iesaistās mācību procesa kontrolēšanā, organizēšanā un novērtēšanā.

Skolēnu iesaistišanās pakāpe ir ļoti augsta, bet skolotāja atdevei jābūt vēl lielākai, – viņam nākas improvizēt. Nepietiek vienkārši sameklēt piemērotus uzdevumus un projektus un vērot darba norisi. Skolotājam jābūt gatavam turpināt darbu neatkarīgi no tā, vai gaidītais rezultāts ir sasniegts vai nav. Šo metodi ar panākumiem var izmantot tad, ja mācību kurss ir ilgstošs.

GRUPU VEIDOŠANA

Lai grupu darbs noritētu kvalitatīvi un tajā iesaistītos visi skolēni, skolotāja uzdevums ir pareizi sadalīt skolēnus grupās. Viņam jāzina, kāds darbs būs veicams grupās. Ja uzdevums nav sarežģīts, skolotājs cenšas katrā grupā iedalīt skolēnus

- ✓ ar dažādu zināšanu līmeni,
- ✓ ar dažādām savstarpējās saskarsmes spējām,
- ✓ abu dzimumu pārstāvjus.

Ja uzdevums ir komplikēts, tad katrs grupas dalībnieks saņem precīzu uzdevumu: izpildot individuālo uzdevumu, tiek izpildīts viss grupas uzdevums. Tad grupās ieteicams izraudzīties dalībniekus, kuriem ir attiecīgās spējas, piemēram:

- ✓ zīmētājs,
- ✓ noformētājs,
- ✓ literatūras pētnieks,
- ✓ likumu zinātājs utt.

Dalot grupās, skolotājs zina, kurus dalībniekus vajadzētu iedalīt vienā grupā, bet šo sadali viņš veic netieši. Piemēram, skolotājs palūdz, lai katrs dalībnieks uzraksta mīļākās grāmatas nosaukumu. Tad viņš sagrupē klausītājus pēc interešu grupām. Vai arī skolēni uz lapiņas uzraksta mīļāko krāsu un skolotājs viņus sadala tā, lai vienā grupā būtu dalībnieki ar dažādām mīļākajām krāsām.

Var izvēlēties arī citas pazīmes, piemēram: vienā grupā darbojas vasarā dzimušie, otrā – ziemā, trešā – rudenī, ceturkā – pavasarī dzimušie dalībnieki. Grupas var izveidot arī pēc dalībnieku apavu izmēra: vienā – 36. izmēra nēsātāji, otrā – 37. izmēra valkātāji utt.

Pazīmes var būt visdažādākās. Tāds dalījums grupās izraisa interesi un sagatavo dalībniekus darbam.

Ievērosim, ka

- ✗ īsāku uzdevumu veikšanai grupā strādā 4 vai 5 cilvēki,
- ✗ lielākas grupas veido, ja uzdevums ir sadalīts vairākos vingrinājumos,
- ✗ grupās ir jābūt cilvēkiem ar dažādām spējām,
- ✗ grupas veido skolotājs.

Paņēmieni, kas palīdz grupai izvirzīt kopīgu mērķi un saskanīgi darboties

- ✗ Norādiet iespējamās problēmas risinājuma veidus, iesakiet jaunas idejas, norādiet mērķi utt.
- ✗ Ietekmējiet grupas darba tempu un virzību, atgādiniet par laiku, kas palicis līdz uzdevuma veikšanai, atgādiniet mērķus, apkopojiet izteiktās domas.
- ✗ Savāciet visu informāciju, kas nepieciešama, lai pieņemtu lēmumu.
- ✗ Izmantojiet faktus vai savu pieredzi, kas saistās ar pieņemamo lēmumu.
- ✗ Izsakiet savu pārliecību un uzskatus par problēmu, lai tie kļūtu par grupas uzskatiem.
- ✗ Atrodiet piemērus un pierādījumus iepriekš izteiktajiem priekšlikumiem.
- ✗ Apkopojiet darbību, norādiet, kādas ir atkāpes no agrāk noteiktajiem mērķiem.

Paņēmieni, kas palīdz veidot labu atmosfēru grupā

- ✗ Meklējiet kompromisu starp grupas dalībniekiem un viņu uzskatiem.
- ✗ Iesaistiet sarunā visus grupas locekļus, arī tos, kuri nav izteikušies, izraisiet viņos vēlēšanos iesaistīties sarunās.
- ✗ Ieklausieties citu priekšlikumos, tos uzteiciet.
- ✗ Atsakieties no personiskajām idejām grupas interešu labā.
- ✗ Spriedzi novērsiet ar joku.
- ✗ Izturieties kultūrāli jebkurā situācijā.
- ✗ Rūpējieties par sanāksmes apstākļiem (kafiju, tēju, cepumiem).

Paņēmieni, kas neveicina grupas sadarbību

- ✗ Nedrīkst monopolizēt diskusiju, traucēt citiem un censties pārņemt grupas darba kontroli.
- ✗ Nedrīkst izteikt aizvainojošas replikas, noraidoši izturēties pret citu darbību.
- ✗ Nedrīkst autoritārā ceļā ietekmēt pārējos grupas dalībniekus.
- ✗ Nedrīkst meklēt iemeslus, lai pievērstu sev uzmanību, lielīties un uzsvērt savus sasniegumus.
- ✗ Nedrīkst prasīt sev privilēģijas.
- ✗ Nedrīkst slēpt savu pārliecību, piedāvāt šablonveida ieteikumus, kuri ir personīgi izdevīgi.
- ✗ Nedrīkst izturēties noraidoši – tas kavē mērķtiecīgu darbu.

TELPAS IEKĀRTOJUMS

Vadot grupu darba nodarbības, jāpārdomā, kā iekārtot telpu, kurā dalībnieki strādās. Nepārdomāts telpas iekārtojums var ne tikai traucēt labi iecerētu nodarbību, bet pat to pilnīgi izjaukt.

Piedāvājam dažus nodarbību aprakstus, lai pārliecinātu skolotājus par to, cik svarīgi ir, strādājot grupās, pareizi, t. i., darba raksturam atbilstoši, iekārtot telpu.

Nodarbības mērķis

1. Pārliecināt skolotājus, ka katram nodarbības veidam nepieciešams šai nodarbībai piemērots iekārtojums.
2. Nonākt pie secinājuma, ka klausītāji jāsēdina, ievērojot noteiktus principus.

Materiāli

Izdales materiāli "Telpas iekārtojums" (A) (sk. 37. lpp.) un (B) (sk. 38. lpp.).

Nodarbības norise

1. uzdevums

1. Nodarbības vadītājs izdala materiālu "Telpas iekārtojums" (A). Dalībnieki sakārto grupas izvietojuma variantus no vislabākā līdz vissliktākajam saskaņā ar pašu pieņemtiem kritērijiem.
2. Šo pašu uzdevumu veic divatā. Katrs pāris vienojas par vispiemērotākajiem variantiem.
3. Nodarbības vadītājs palīdz komentēt un pamatot izvēli.
4. Dalībnieki izvieto krēslus, kā tas norādīts izdales materiālā, un mēģina uzsākt diskusiju. Beigās dalībnieki pastāsta, kurā krēslu izvietojuma gadījumā sarunas risinājās vislabāk, kāpēc.

2. uzdevums

1. Grupu dalībnieki saņem izdales materiālus "Telpas iekārtojums" (B).
2. 20 minūšu laikā katra grupa izstrādā savu darbu, kurā norāda pozitīvos un negatīvos aspektus telpu iekārtojumam "Klase", "U veids", "Aplis" un "Diskusiju klubs".
3. Katra grupa izvēlas līderi, kurš komentē savas grupas darbu.

Secinājumi:

- ✓ sēdvietu izkārtojums ir atkarīgs no klases lieluma, grupu lieluma;
- ✓ klausītājiem jādod iespēja citam citu labi redzēt un dzirdēt;
- ✓ nodarbības laikā skolēnam jābūt iespējai brīvi pārvietoties pa klasi, lai iegūtu nepieciešamos izziņas materiālus;
- ✓ jāievēro, lai visi dalībnieki nesēdētu galda vienā pusē.

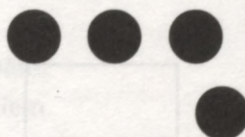
TELPAS IEKĀRTOJUMS (A)

1. Sakārtojiet grupas izvietojuma variantus no vislabākā līdz vissliktākajam!
2. Kurš katrā variantā būs grupas līderis?

I

II

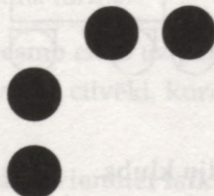
III

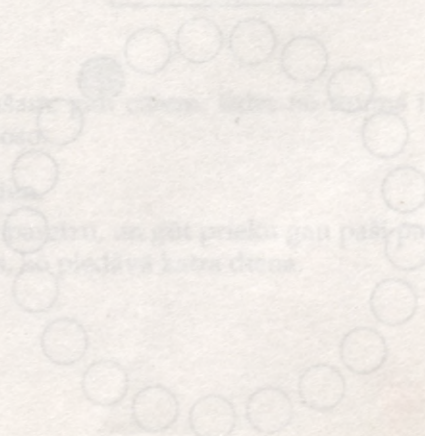
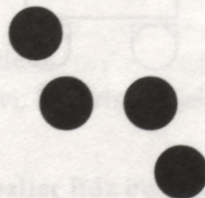
IV

V

VI

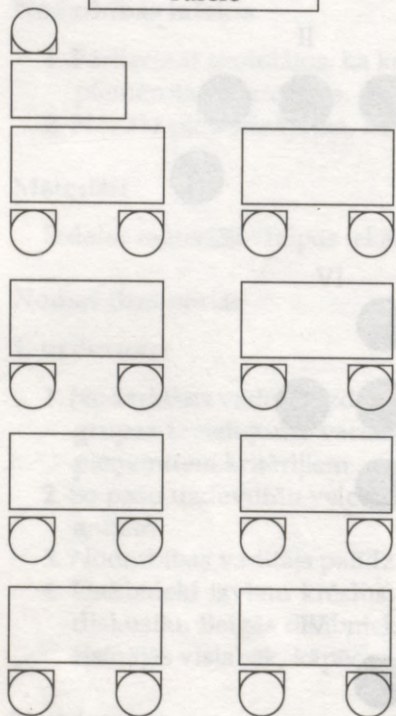

TĒLPAS IEKĀRTOJUMS (B)

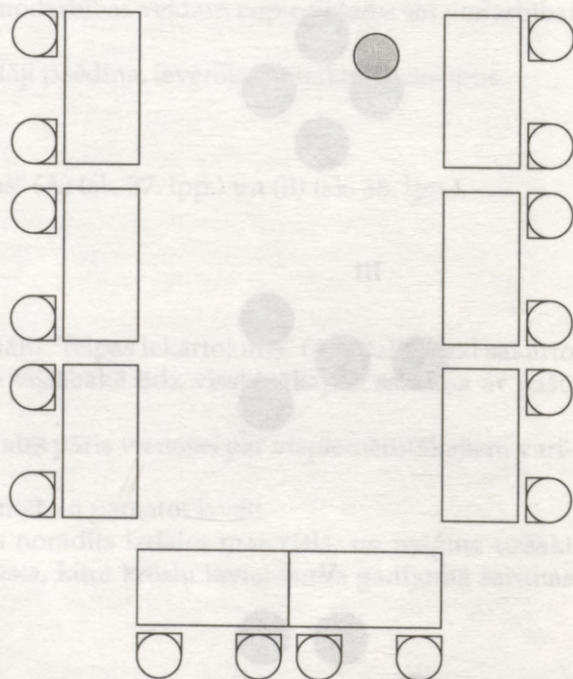
Klase

U veids

Tāfele

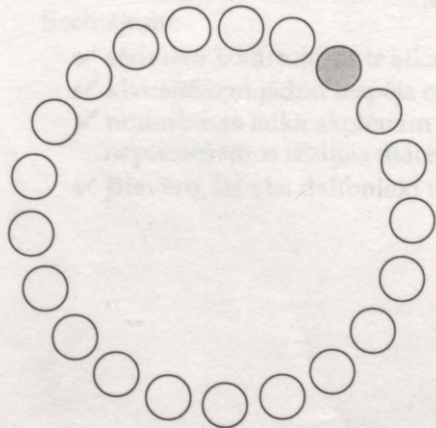
Tāfele

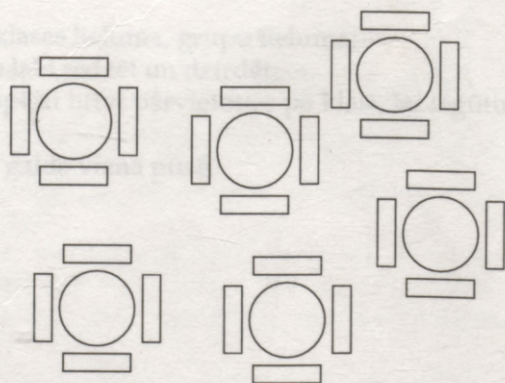
Aplis

Diskusiju klubs

Tāfele

Tāfele

EFEKTĪVAS PIEDALĪŠANĀS PRINCIPI

Lietojot grupu darba metodes, skolotājam jā sagatavo psiholoģiska "augšne" sek- mīgai skolēnu līdzdalībai. Šeit noderēs "Efektīvas piedalīšanās principi".

- ✗ Esam šeit, lai cits citam palīdzētu.
- ✗ Cenšamies būt atklāti pret sevi un citiem.
- ✗ Daloties pieredzē, bagātinām cits citu.
- ✗ Mums ir jāriskē, lai kaut ko iemācītos.
- ✗ Neveidojam pārāk plašas piezīmes.
- ✗ Ja ir jautājumi, – uzdodam tos.
- ✗ Adaptējam materiālu un idejas savām vajadzībām.
- ✗ Gatavojamies dalīties iegūtajās zināšanās ar citiem.

KLASES LIKUMI

Šie likumi izstrādāti ASV Niagaras universitātē. Ar tiem jūs varat iepazīstināt sko- lēnus pirms grupu darba sākšanas.

1. Mana kārta, tava kārta.

Katram ir jābūt klusam un uzmanīgam, kad kāds no mums vērsas pie visas grupas, – tas ļauj koncentrēties, veicina mācīšanos un palīdz mums būt kopā.

2. "Nenolaisties".

Tu vari domāt, ko tu gribi, bet drošība un sadarbība grupā prasa, lai dažas domas tu paturētu pie sevis: "sliktie" vārdi nedrīkst tikt lietoti klasē, šeit mēs cits citu uzrunāsim respektējamā formā.

3. Iedvesmo citus uz panākumiem un dalies ar tiem.

Dzīvi veido cilvēki, kuri strādā kopīgi un efektīvi. Šī atziņa ir jebkuru panākumu atslēga.

4. Ierodies vienmēr laikus, esi sagatavojies un paliec līdz beigām.

Grupai vajag tavas domas, uzskatus un ieteikumus, un tev jābūt šeit, lai saprastu pārējo vajadzības.

5. Esi atbildīgs pret citiem.

Darba ignorēšana būs nepatīkama gan tev pašam, gan citiem: katrs no mums ir vienreizējs un īpašs un ir atbildīgs par visu notiekošo.

6. Darbojies tā, it kā tam būtu nozīme jau šodien.

Mēs varam darboties klasē tā, kā uzskatām par pareizu, un gūt prieku gan paši par sevi, gan par saviem rezultātiem. Izmanto iespējas, ko piedāvā katra diena.

NODARBĪBA "KAS TAS IR?"

Nodarbības mērķis

1. Ar zīmējuma palīdzību sagatavot dalībniekus kopīgam grupas darbam.
2. Radīt brīvu darba atmosfēru grupā.
3. Parādīt, ka, strādājot grupā, zūd stress, visi ir nodarbināti un cilvēks jūtas atraisīts.

Materiāli

1. Lielas lapas.
2. Flomāsteri.
3. Izdales materiāls "Kas tas ir?" (sk. 41. lpp.).

Nodarbības norise

1. Skolotājs sadala dalībniekus grupās pa 5 cilvēkiem.
2. Izvēlas grupas līderi.
3. Pasaka uzdevumu. Grupas līderis nolasa uz lapiņas uzrakstīto dzīvnieka aprakstu (lapiņas saturu dalībniekiem nerāda). Pārējie grupas biedri pēc dzirdētā mēģina kopīgi uzzīmēt dzīvnieka vai aprakstītās būtnes attēlu. Līderis drikst lapiņas saturu lasīt pa daļām, bet nedrikst neko paskaidrot.
4. Darba ilgums – 15 minūtes. Pēc tam katra grupa savu darbu aizstāv – paskaidro, kāpēc viņi pēc dzirdētā apraksta izveidoja tieši tādu ilustrāciju.
5. Pārrunā, kā dalībnieki jutās, strādājot grupā, vai darbs piesaistīja uzmanību, vai tas bija interesants, vai darbā iesaistījās visi. Mēģina noskaidrot grupu darba priekšrocības salīdzinājumā ar lekciju vai kombinēto stundu, kurā ievērotas visas tradicionālās stundas daļas:
 - ✓ darbā iesaistījās visi,
 - ✓ nebija stresa,
 - ✓ varēja izteikt savas domas, neviens nenorādīja, ka tās nav pieņemamas,
 - ✓ bija gandarījums par labi paveikto grupas darbu.

KAS TAS IR?

Uzdevums. Grupas līderim, lasot tekstu, bet neļaujot tajā skatīties pārējiem grupas dalībniekiem, izskaidrot tajā doto dzīvnieka aprakstu tā, lai pārējā grupa varētu izveidot precīzu zīmējumu.

Apraksts. Vidēja auguma zālēdājs. Ķermenis visai liels, bumbierveida, paplašināts apakšdaļā, sašaurināts augšdaļā. Četras kājas, aste, galva. Pakaļējās ekstremitātes garas, labi attīstītas, ausis nelielas, apaļas, kustīgas. Dzīvnieks apveltīts ar labu dzirdi un ožu. Kakls samērā īss, ne visai kustīgs. Priekšējās ekstremitātes salīdzinoši nelielas, ar četriem gariem pirkstiem, ar nagiem. Galva garena, mutes daļa stipri izvirzīta uz priekšu, ilķņu nav. Lielas nāsis. Spalva īsa un gluda, pieguloša. Lielas, tumšas acis, izvirzītas. Krūšu kurvis labi attīstīts. Naktī neredz. Gara, lokana aste. Pleci spēcīgi, samērā plati. Arī gurni visai spēcīgi, plati. Pakaļkāju pirksti lieli, ar nagiem. Var būt bīstams, tomēr ragu nav. Var ēst no šķīvja, bļodas, bet nevar dzert no krūzes. Mugura plata, viegli izliekta, veido ar kaklu gandrīz taisnu leņķi. Pārvietojoties pleci vienā augstumā ar gurniem. Vēders apaļš, mazliet nokarens.

NODARBĪBA "SADARBĪBA IR LABĀKA NEKĀ DOMSTARPĪBAS"

Nodarbības mērķis

1. Mācīt skolēniem izprast, ka cilvēki var labāk saprasties, ja viens ar otru sadarbojas, nevis darbojas viens pret otru.
2. Mācīt diskutēt, izvēloties dažādus argumentus.

Materiāli

Izdales materiāls "Ēzeliši un siena kaudzes" (sk. 43. lpp.).

Nodarbības norise

1. vingrinājums

1. Skolotājs sagatavo izdales kartītes, sagriežot lielo izdales lapu 6 daļās.
2. Paskaidro skolēniem uzdevumu: katrs skolēns saņems vienu kartīti ar attēlu; katram jāatrod 6 grupas biedri ar dažādiem attēliem.
3. Izdala skolēniem kartītes un seko, kā skolēni kontaktējas un meklē savas grupas dalībniekus.
4. Kad grupa izveidojusies, paskaidro, ka
 - ✓ attēli jāsaliek loģiskā kārtībā,
 - ✓ jānoskaidro, kāpēc grupa nolēma sakārtot kartītes tādā kārtībā.
5. Palūdz, lai katra grupa raksturo savas izvēles motīvus.
6. Mēģina izraisīt diskusiju, vai skolēni ir kādreiz nokļuvuši līdzīgā situācijā, kā viņi atrisinājuši domstarpības.

2. vingrinājums

1. Skolotājs sadala skolēnus četru cilvēku grupās. Katra grupa saņem 6 attēlus, kas atspoguļo noteikta procesa 6 stadijas. Grupām tiek dots uzdevums – sakārtot attēlus pareizā secībā, tā, lai būtu atspoguļots viss process. Darba laiks – 10–15 minūtes.
 2. Katra grupa pēc skolotāja uzaicinājuma parāda pārējiem savu lielā attēla variantu un pamato, kāpēc ir izvēlēta tieši tāda secība. Katra grupa uzstājas 3 minūtes.
 3. Skolotājs sadala skolēnus pāros (tie var būt blakussēdētāji) un lūdz viņus aprunāties par situācijām, kurās sadarbošanās bijusi auglīgāka un veiksmīgāka nekā konflikts. Laiks – 5–7 minūtes.
- Nodarbību noslēdzot, skolotājs jautā skolēniem, ko jaunu viņi iemācījušies nodarbības laikā, kādus secinājumus izdarījuši.

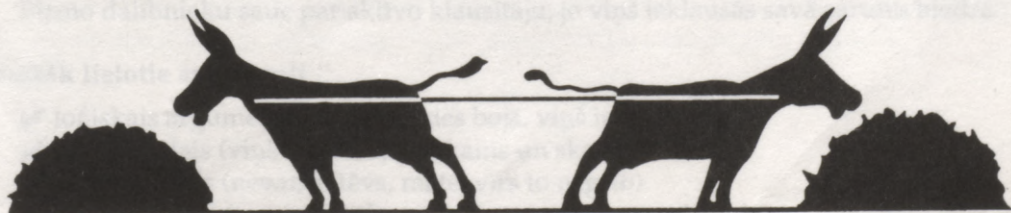
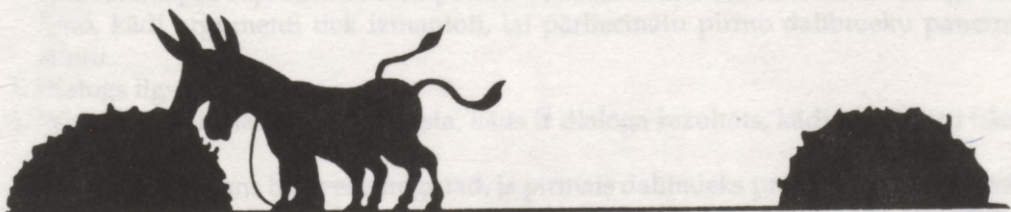
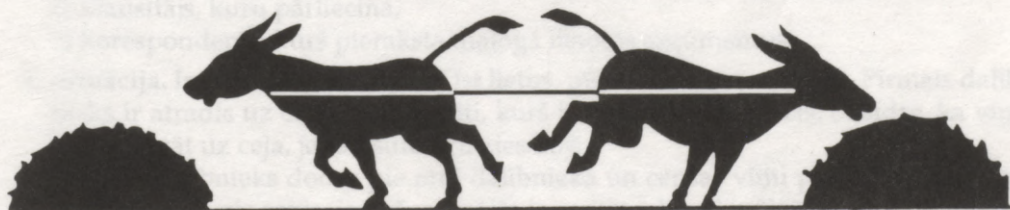
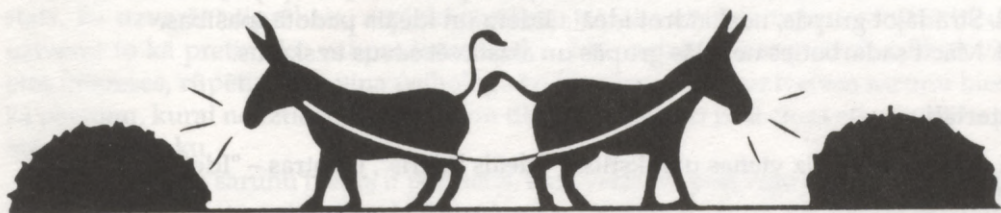
Ieteikumi novērtēšanai

Vērtējot grupu darbu, īpašu uzmanību pievēršiet tam, kā skolēni pamato savu attēla variantu, cik būtiski ir viņu argumenti.

Pāru darbu šajā gadījumā vērtēt nav nepieciešams, skolēnu izdarītie secinājumi atklāsies nodarbības noslēgumā, – vērtējiet tieši secinājumu būtiskumu un vispārīgā nātības pakāpi.

ĒZELĪŠI UN SIENA KAUDZES

NODARBĪBA "LĪDERIS UN PADOTAIS"

Nodarbības mērķis

1. Pievērst dalībnieku uzmanību vadītāja un padoto savstarpējām attiecībām.
2. Strādājot grupās, noskaidrot ideāla līdera un ideāla padotā īpašības.
3. Mācīt sadarboties nelielās grupās un aizstāvēt savus uzskatus.

Materiāli

1. Lielas lapas. Uz vienas uzrakstīts – "Ideāls līderis", uz otras – "Ideāls padotais".
2. Flomāsteri.

Nodarbības norise

1. Sakārto telpu tā, lai dalībnieki varētu strādāt grupās pa 4 vai 5 cilvēkiem.
2. Sadala dalībniekus grupās. Divām grupām izdala lapas ar uzrakstu "Ideāls līderis", divām grupām – "Ideāls padotais".
3. Dod uzdevumu: 10 minūšu laikā katrai grupai jāuzraksta ideāla līdera un ideāla padotā īpašības.
4. Pēc 10 minūtēm palūdz katrai grupai aizstāvēt savu darbu. Vispirms apspriež ideāla līdera īpašības, pēc tam – ideāla padotā.
5. Palūdz kādu no dalībniekiem, lai abos variantos pasvītro kopīgās īpašības. Organizē diskusiju par vadītāja un padotā īpašībām un attiecībām.
6. Apkopo darba rezultātus, izdalot trīs līdera pamatprasmes:
 - ✓ prasme ieklausīties padotajos;
 - ✓ prasme kopīgi ar padotajiem realizēt izstrādāto programmu;
 - ✓ prasme izvirzīt padotajiem tādus uzdevumus, kas sekmē attīstību.

PĀRRUNAS

Strādājot grupās, ir svarīgi, lai dalībnieki ne vien sarunātos, izklāstītu savu viedokli, bet arī prastu ieklausīties un saprast cits citu.

Bieži pārrunas pārvēršas par divu pušu savstarpējo cīņu ar mērķi uzvarēt. Priekšstats, ka uzvarēs stiprākais, nepiekāpīgākais, nosaka attieksmi pret sarunu biedru, uztverot to kā pretinieku vai pat ienaidnieku. Mēs neizjūtam nepieciešamību ievērot otra intereses, rūpēties par viņa psiholoģisko komfortu. Mēs uztveram sarunu biedru kā personu, kurai neuzticamies, jo varam tikt piekrāpti, arī paši cīņas sparā varam piemānīt pretinieku.

Ir jāpieņem, ka sarunu biedrs ir partneris, kurš vēlas, lai pret viņu izturētos ar sapratni un cieņu. Tikai partnerattiecības ļauj rast kopēju risinājumu, kuru par veiksmīgu uzskatītu abi pārrunās iesaistītie partneri.

Veiksmīga sadarbība nebūs iespējama, ja partneris zaudēs vai jutīsies zaudētājs, piekrāpts, pazemots. Par šādu vienpersonisku "uzvaru" nākas dārgi maksāt nākotnē. Balstoties uz šādu partnerattiecību izpratni, mēs nepropagandējam "mahināciju" metodes, bet iesakām būt godīgiem un iejūtīgiem.

NODARBĪBA "PĀRRUNU STILI UN AKTĪVĀ KLAUSĪŠANĀS"

Nodarbības mērķis

1. Veidot klausīšanās prasmes.
2. Mācīt argumentēt un saklausīt teikto.

Nodarbības norise

1. Skolotājs sadala klausītājus grupās pa trim un izdala lomas:
 - 1) aktīvais klausītājs, kurš vēlas pārliecināt savu sarunu biedru,
 - 2) klausītājs, kuru pārliecina,
 - 3) korespondents, kurš pieraksta dialogā lietotos argumentus.
2. **Situācija.** Ir vēls rudens vakars. Līst lietus, pūš auksts ziemeļu vējš. Pirmais dalībnieks ir atradis uz ceļa mazu sunīti, kurš ir nosalis un samircis. Skaidrs, ka viņu nevar atstāt uz ceļa, jo tad sunītis aizies bojā. Pirmais dalībnieks dodas pie otrā dalībnieka un cenšas viņu pārliecināt, lai viņš sunīti paņem pie sevis, jo pašam mājās ir meitiņa, kurai ir alerģija pret dzīvnieku spalvām, tāpēc viņš sunīti nevar paturēt. Trešais dalībnieks noklausās dialogu un seko, kādi argumenti tiek izmantoti, lai pārliecinātu pirmo dalībnieku paņemt sunīti.
3. Dialogs ilgst 10 minūtes.
4. Pēc tam trešais dalībnieks pastāsta, kāds ir dialoga rezultāts, kādi argumenti tika izmantoti.

Dialoga atrisinājums būs veiksmīgs tad, ja pirmais dalībnieks patīs ieklausīties otrā dalībnieka teiktajā un uzdos pretjautājumus atbilstoši otrā dalībnieka atbildēm. Pirmo dalībnieku sauc par aktīvo klausītāju, jo viņš ieklausās savā sarunu biedrā.

Biežāk lietotie argumenti

- ✓ loģiskais arguments (sunītis aizies bojā, viņš ir jāsasilda)
- ✓ emocionālais (viņš ir tik mīļš, pūkains un skaists)
- ✓ autoritatīvais (nevar, jo tēvs, māte, vīrs to negrib)
- ✓ apvainojošais (tev nav sirds, tu nevienu nemīli, tu esi egoists)

Daži veiksmīgam dialogam noderīgi padomi

- ✗ Centieties uzdot pēc iespējas vairāk jautājumu, lai iegūtu informāciju.
- ✗ Pārlicinieties, vai izprotat, ko no jums gaida sarunu biedrs. Izmantojiet frāzi: "Vai pareizi esmu sapratis jūsu priekšlikumu?" Ja kaut ko nesaprotat, lūdziet sarunu biedru paskaidrot.
- ✗ Izsakiet savas pārdomas, tikai neapvainojot un nevērtējot sarunu biedru.
- ✗ Atrodiet kopējos viedokļus. Novērtējiet kopīgo tikpat lielā mērā kā atšķirīgo.

Noderīgi izteicieni

✗ iesaistīšanai sarunā:

- ✓ "Pastāstiet vēl kaut ko par..."
- ✓ "Bet ko jūs teiktu, ja...?"
- ✓ "Vai jūs to varētu izklāstīt sīkāk?"
- ✓ "Es gribētu papildināt..."

✗ ieklausīšanās sarunu biedrā:

- ✓ "Jūs domājat, ka..."
- ✓ "Jūs gribat pateikt, ka..."
- ✓ "Nezinu, vai esmu pareizi sapratis?"
- ✓ "Es to nesaprotu..."
- ✓ "Es jūtu, ka..."
- ✓ "Mani uztrauc..."

✗ priekšlikumu izklāstīšanai:

- ✓ "Es piedāvāju..."
- ✓ "Domāju, ka..."
- ✓ "Es gribētu, lai jūs ņemtu vērā..."

✗ argumentācijai:

- ✓ "Šo iemeslu dēļ..."
- ✓ "Ņemot vērā to, ka..."
- ✓ "Manuprāt, ir vairāki iemesli..."

NODARBĪBA "RUNĀ UN IEKLAUSIES"

Nodarbības mērķis

1. Attīstīt skolēnu klausīšanās iemaņas, veicināt iecietību.
2. Nodrošināt atbilstošā mācību priekšmeta svarīgāko jēdzienu dziļāku izpratni. (Ieteicams lietot vēstures, civilzinību, literatūras, svešvalodu, dabaszinātņu u. c. mācību priekšmetu apgūšanā.)

Materiāli

1. Mazas papīra lapiņas (apmēram 7 × 4 cm).
2. Lielās papīra lapas.

Nodarbības norise

1. uzdevums

Skolotājs sadala klasi darba grupās – katrā grupā 4 cilvēki. Grupa sadalās 2 pāros. Saruna notiek pāra ietvaros. Katrs sarunas dalībnieks izsaka savu viedokli par konkrēto tēmu 5 minūtes, kamēr otrs klausās. Tātad pārmaiņus notiek runāšana un klausīšanās.

Piemēram, mācot politiku, saruna varētu būt par tēmu "Kā es saprotu demokrātiju", kur sarunas dalībnieki viens otram izklāstītu savu subjektīvo demokrātijas izpratni.

Kad abi pāri grupas ietvaros ir izrunājušies, visi četri kopā izvērtē sevi kā klausītājus, nevis kā oratorus un kopīgi cenšas noskaidrot, ko nozīmē būt labam klausītājam.

Laiks 1. uzdevuma veikšanai – 20 minūtes.

2. uzdevums

Strādājot četratā, uz mazām papīra lapiņām skolēni raksta vārdus, kuri viņu uztverē saistās ar konkrēto tēmu, piemēram, jēdzienus, kas raksturo demokrātiju (atbildība, brīvība, pašdisciplīna, pašizpratne, iecietība, kompetence u. c.).

Kad visi iespējamie vārdi, pēc grupas dalībnieku domām, ir uzrakstīti, grupas dalībniekiem, savstarpēji vienojoties, jāsakārto tie pēc svarīguma – vispirms būtiskākie, tēmu pilnīgāk atspoguļojošie, tad – mazāk svarīgie. Jēdzienu ranžēšana notiek, mazās papīra lapiņas ar jēdzieniem pielīmējot noteiktā secībā uz lielajām papīra lapām. Katra grupa tādējādi ir izveidojusi savu "demokrātijas vārdnīcu".

Laiks 2. uzdevuma veikšanai – 20–25 minūtes.

Ieteikumi novērtēšanai

Šo metodi ieteicams lietot noteiktas tēmas aplūkošanas sākumposmā, tādēļ vērtējot iesakām vairāk uzmanības pievērst skolēnu sadarbības iemaņām, prasmei ieklausīties otrā un saprast atšķirīgu viedokli. Grupas darbu vērtējot, protams, jāņem vērā, cik pilnīgi un tieši izvēlētie jēdzieni raksturo tēmu.

Jā, piemēram, politikas nodarbībā kāda grupa būs raksturojusi demokrātiju kā totālu teroru un absolūtismu, skolotājam šādu interpretāciju nevajadzētu ieskaitīt.

LĒMUMU PIENĒMŠANA

Grupu darbā sekmīgas kopdarbības atslēga ir kolektīvu lēmumu pieņemšana. Piedāvājam dažas nodarbības, kuru mērķis – attīstīt lēmumu pieņemšanas prasmes.

Nodarbības mērķis

1. Dot teorētiskās zināšanas par lēmuma pieņemšanas procesu.
2. Praksē pielietot dažādus lēmuma pieņemšanas paņēmienus.

Materiāli

1. Izdales materiāls "Lēmuma pieņemšanas koks" (sk. 49. lpp.).
2. Lielas lapas, flomāsteri.

Nodarbības norise

Skolotājs iepazīstina dalībniekus ar lēmuma pieņemšanas procesa būtību.

Lēmumu pieņemšanas process ir noteiktu darbību izvērtēšana un darbības varianta izvēle, lai atrisinātu kādu konkrētu problēmu.

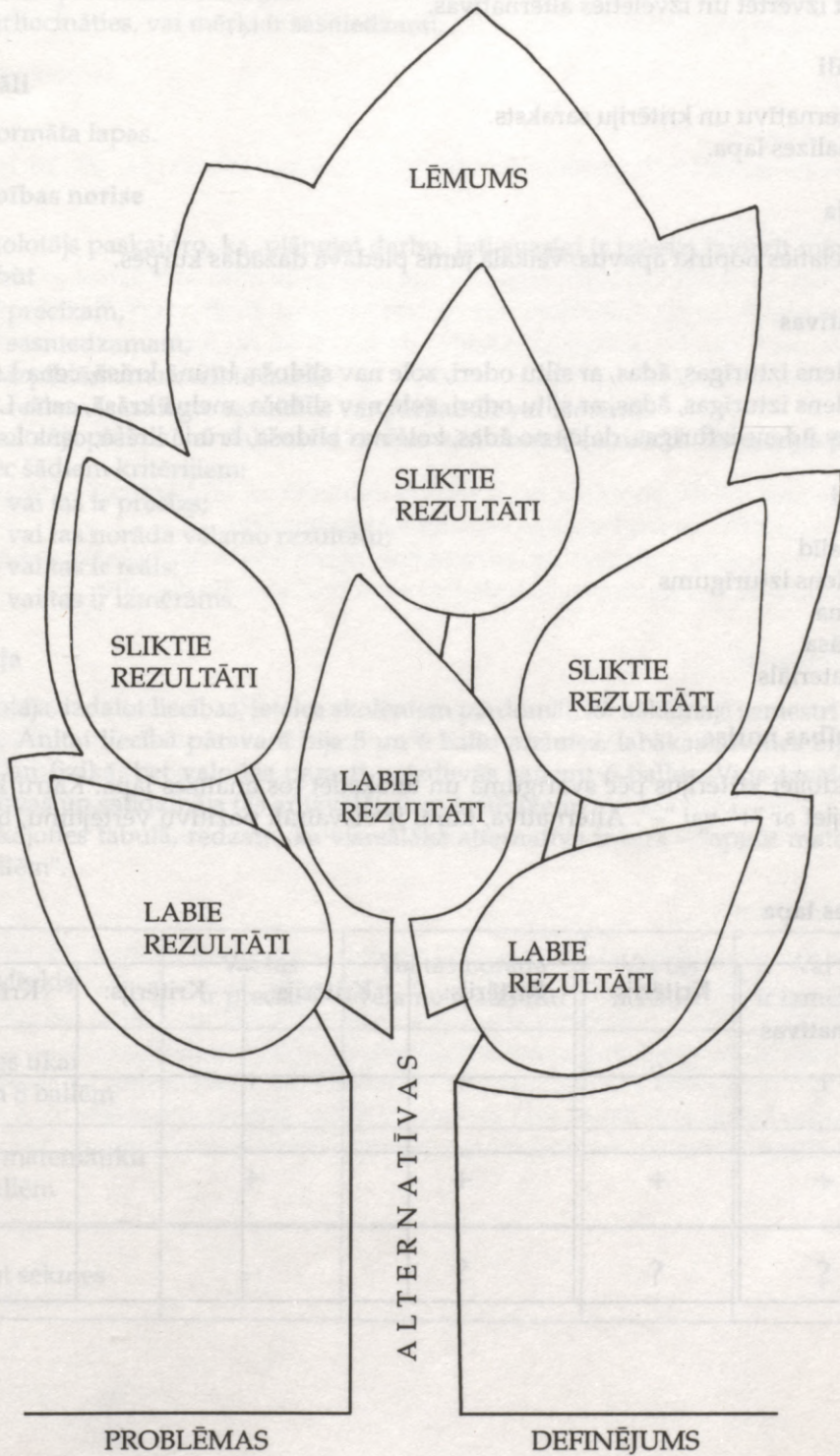
Problēma ir situācija, kad notikumu faktiskais stāvoklis atšķiras no vēlamā.

1. Izpētiet situāciju, savāciet nepieciešamo informāciju.
2. Definējiet problēmu.
3. Izvēlieties alternatīvas problēmas risinājumam. Meklējiet vairākas alternatīvas, neizdariet nepārdomātu vērtējumu.
4. Izvērtējiet alternatīvas un izvēlieties vispiemērotāko:
 - 1) izveidojiet alternatīvu sarakstu,
 - 2) katrai alternatīvai izvēlieties kritērijus,
 - 3) sarindojiet kritērijus pēc nozīmīguma,
 - 4) salīdziniet iespējamus rezultātus, ko iegūsit ar katru alternatīvu un ko – zaudēsiet,
 - 5) pieņemiet lēmumu par to, kāda alternatīva ir vispiemērotākā.
5. Izplānojiet, kā pieņemto lēmumu īstenot.

Izraudzīties problēmu, izvēlēties alternatīvas un pieņemt lēmumu palīdzēs izdales materiāls "Lēmuma pieņemšanas koks".

LĒMUMA PIENĒMŠANAS KOKS

NODARBĪBA "KĀDUS APAVUS PIRKT?"

Nodarbības mērķis

Mācīt izvērtēt un izvēlēties alternatīvas.

Materiāli

1. Alternatīvu un kritēriju saraksts.
2. Analīzes lapa.

Situācija

Jūs vēlaties nopirkt apavus. Veikalā jums piedāvā dažādas kurpes.

Alternatīvas

- ✓ ūdens izturīgas, ādas, ar siltu oderi, zole nav slīdoša, brūnā krāsā, cena Ls 65
- ✓ ūdens izturīgas, ādas, ar siltu oderi, zole nav slīdoša, melnā krāsā, cena Ls 55
- ✓ nav ūdens izturīgas, daļēji no ādas, zole nav slīdoša, brūnā krāsā, cena Ls 25

Kritēriji

- ✓ neslīd
- ✓ ūdens izturīgums
- ✓ cena
- ✓ krāsa
- ✓ materiāls

Nodarbības norise

Sarindojiet kritērijus pēc svarīguma un ierakstiet tos analīzes lapā. Katru kritēriju novērtējiet ar "+" vai "-". Alternatīva, kurai ir visvairāk pozitīvu vērtējumu, būs jūsu izvēle.

Analīzes lapa

Alternatīvas	Kritērijs:	Kritērijs:	Kritērijs:	Kritērijs:	Kritērijs:
1.					
2.					
3.					

NODARBĪBA "MĒRĶA IZVIRZĪŠANA"

Nodarbības mērķis

1. Veidot plānošanas iemaņas.
2. Pārliecināties, vai mērķi ir sasniedzami.

Materiāli

A4 formāta lapas.

Nodarbības norise

1. Skolotājs paskaidro, ka, plānojot darbu, ļoti svarīgi ir pareizi izvirzīt mērķi. Tam jābūt
 - ✓ precīzam,
 - ✓ sasniedzamam,
 - ✓ izpildāmam noteiktā laikā,
 - ✓ reālam (sasniegto rezultātu var pārbaudīt vai izmērīt).
2. Skolotājs palūdz, lai dalībnieki izvēlas kādu noteiktu mērķi. Šis mērķis jāanalizē pēc šādiem kritērijiem:
 - ✓ vai tas ir precīzs;
 - ✓ vai tas norāda vēlamu rezultātu;
 - ✓ vai tas ir reāls;
 - ✓ vai tas ir izmērāms.

Situācija

Skolotāja, izdalot liecības, ieteica skolēniem pārdomāt, kā nākamajā semestrī uzlabot sekmes. Anitai liecībā pārsvarā bija 5 un 6 ballu atzīmes, labākas sekmes bija matemātikā un fizikā, bet valodās parasti neizdevās saņemt 6 balles. Viņa izvēlējās trīs alternatīvas un salīdzināja tās ar izvēlētajiem kritērijiem.

Palūkojoties tabulā, redzam, ka visreālākā alternatīva ir otrā – "apgūt matemātiku uz 7 ballēm".

Mērķis	Vai tas ir precīzs?	Vai tas norāda vēlamu rezultātu?	Vai tas ir reāls?	Vai tas ir izmērāms?
Mācīties tikai uz 7 un 8 ballēm	+	+	?	+
Apgūt matemātiku uz 7 ballēm	+	+	+	+
Uzlabot sekmes	-	?	?	?

NODARBĪBA "IZVĒRTĒSIM DARBĪBU"

Nodarbības mērķis

1. Mācīt ielūkoties sevī, analizēt savu darbu.
2. Meklēt iespējas, kā pārvarēt problēmas.

Materiāli

1. Lielas lapas.
2. Izdales materiāls "Izvērtēsim darbību" 1, 2, 3, 4 un 5 (sk. 53., 54., 55., 56. lpp.).

Nodarbības norise

Skolotājs paskaidro dalībniekiem, ka ļoti svarīgi katram apzināties savas stiprās puses un tikpat svarīgi apzināties, kas tik ļoti neveicas. Bieži mums šķiet, ka neveikmēs vainojami citi, bet pietiek palūkoties uz sevi it kā no malas, un redzēsim, ka ir daudz iespēju, kā pārvarēt problēmas saviem spēkiem.

1. vingrinājums

1. Skolotājs izdala materiālu nr. 1, palūdz dalībniekus, lai pārdomā savu profesionālo darbību un ieraksta lapā atbildes uz jautājumiem.
2. Kad analizētas veiksmes un neveiksmes, nepieciešams izvirzīt 1 vai 2 galvenās problēmas, kas jāatrisina, lai uzlabotu savu profesionālo darbību.

2. vingrinājums

Kad katrs dalībnieks individuāli izanalizējis savu darbību, skolotājs izveido grupas pa 4 cilvēkiem katrā un izdala izdales materiālu nr. 2. Vispirms katrs dalībnieks aizpilda izdales materiāla lapu. Pēc tam 30 minūtēs grupa analizē skolas darba labās puses, kopīgi atrod tās lietas, kas nerisinās tik ļoti, un izvirza skolas kopējās problēmas, norāda, kas tās risinās. Katra grupa aizstāv savu viedokli.

3. vingrinājums

Ir svarīgi noskaidrot, kādas izmaiņas notikušas izglītības sistēmā, kā izmainījies skolēns, skolotājs, ko skolotājs sagaida no skolēna. Tādēļ šādu nodarbību var organizēt arī skolotājiem. Katrs dalībnieks aizpilda izdales materiāla nr. 3 lapu, tad uz lielajām lapām uzraksta grupas kopējo viedokli. Grupas savu darbu aizstāv.

(Līdzīgu nodarbību var organizēt arī skolēniem, lai noskaidrotu, kā skolēni vērtē sevi, skolu, kādas problēmas viņi saskata. Izmanto izdales materiālu nr. 1 un nr. 4. Vecāku domas par skolu var noskaidrot, izmantojot izdales materiālu nr. 5.)

IZVĒRTĒSIM DARBĪBU, 1

Izvērtējiet savu profesionālo darbību!

Kas man veicas?

Kas traucē?

Kas sagādā problēmas?

Kā pārvarēt problēmas?

Izvirziet problēmu, kas jāatrisina, lai pilnveidotu savu profesionālo darbību!

Ko jūs darīsiet?

IZVĒRTĒSIM DARBĪBU, 2

Izvērtējiet savas skolas (klases) veiksmes un neveiksmes!

Kas paveikts skolā (klasē)?

1. Izvērtējums

2. Izvērtējuma materiāls "Izvērtēsim darbību" 1. 2. 3. 4. un 5. (sk. 53., 54./55., 56. lpp.)

Notarbībes darbs

Kas traucē?

1. vingrinājums

1. Skolotāji sadalās grupās no 7. palīdz darbiniekus, lai pārdomā savu profesoru darbu un izvērtē darbiniekus uz laiku.

Kādas problēmas?

2. vingrinājums

Kad katrs darbinieks individuāli izvērtē savu darbu, skolotāji izveido grupas pa 4 cilvēkiem katrā un izvērtē izvērtē materiālu no 2. Vingrojuma katrs darbinieks aizpilda izvērtē materiāla lappi. Pēc tam 30 minūtes grupā analizē skolas darbu labās un sliktās pusēs, kā arī izvērtē materiālu. Katra grupa izvērtē materiālu.

3. vingrinājums

Ir svarīgi noskaidrot kādas izmaiņas notiek skolā, kā izmaiņas skolēnu, skolotāju, ko skolotāji sagaida no skolēniem. Tādā veidā skolotāji var izvērtēt arī skolotājus. Katrs darbinieks aizpilda izvērtē materiālu no 3. lapp. Tad uz laiku izveido grupas no 4 cilvēkiem katrā un izvērtē materiālu. Katra grupa izvērtē materiālu.

Kas risinās šīs problēmas?

Ko darīsīt jūs?

Ko jūs darīsīt?

IZVĒRTĒSIM DARBĪBU, 3 (SKOLOTĀJIEM)

Izglītības mērķi Latvijā:

vakar

šodien

rīt

Skolotājs:

vakar

šodien

rīt

Skolēns:

vakar

šodien

rīt

IZVĒRTĒSIM DARBĪBU, 4 (SKOLĒNIEM)

1. Uzrakstiet, kas mūsu skolā veicas vislabāk!

2. Uzrakstiet, kas mūsu skolā ir slikts, nepatīkams!

3. Ko vajadzētu mainīt?

4. Kas to darīs?

IZVĒRTĒSIM DARBĪBU, 5 (VECĀKIEM)

1. Kādi jautājumi mūsu skolā tiek risināti vislabāk?

2. Kādi jautājumi mūsu skolā tiek risināti slikti vai ne tik labi, kā vēlētos?

3. Ko vajadzētu mainīt mūsu skolā?

NODARBĪBA "PRĀTA VĒTRA"

Šī metode palīdz attīstīt individuālās prāta spējas, ar radošas domas palīdzību rast jaunus, neparastus risinājumus.

"Prāta vētras" metode ir vienkārša. Kopā sanāk cilvēku grupa, kurai jāatrisina kāds uzdevums. Katrs dod savu ideju, kā šo problēmu risināt. Apspriedes laikā neviens nekommentē citu priekšlikumus un nevērtē to lietderību.

Prakse rāda, ka tādā veidā pāris minūšu laikā var rasties ļoti daudz lielisku ideju. Darbā tiek iesaistīti visi, kam ir iespēja brīvi izteikties. Eksperti uzskata, ka "prāta vētru" var uzskatīt par veiksmīgu, ja, vēlāk apstrādājot rezultātus, 5 vai 6 ieteikumi dod iespēju problēmu atrisināt.

Materiāli

1. Izdales materiāls ""Prāta vētras" principi" (sk. 58. lpp.).
2. Izdales materiāls "Ideju nozīmīguma novērtējums" (sk. 59. lpp.).

Nodarbības norise

1. Pirms nodarbības vadītājs izvēlas tēmu. Sadala dalībniekus 5–7 cilvēku grupās.
2. Vadītājs paskaidro "prāta vētras" nozīmi un pamatprincipus un izdala dalībniekiem "prāta vētras" principu lapas. Grupa iepazīstas ar "prāta vētras" principiem.
3. Katrā grupā izraugās sekretāru, kurš pieraksta idejas, tad dod signālu darba sākumam. Vadītājs seko, lai apspriedes laikā nesāktos ideju apspriešana, lai izteiktos visi, lai nerunātu visi reizē, mudina visus aktīvi iesaistīties darbā. Apspriedei jāturpinās tik ilgi, kamēr idejas plūst brīvi, kad sākas novirzīšanās no temata, darbība jāpārtrauc (vēlams, lai uz lapas būtu uzrakstītas vismaz 20–25 idejas).
4. Katra grupa no uzrakstītajām idejām izvēlas 10 svarīgākās un ieraksta "Ideju nozīmīguma novērtējuma" lapā.
5. Salīdzina idejas pa pāriem, nozīmīgākās idejas numuram apvelkot aplīti. Vispirms salīdzina 1. un 2. ideju, tad 1. un 3., tad 1. un 4. ideju utt., līdz salīdzināta 9. un 10. ideja.
6. Saskaita, cik ir attiecīgu ar aplīti apvilktu numuru, un rezultātu ieraksta ailītē "Summa". Saskaitīšanu ieteicams sākt pa vertikāli un tad turpināt pa horizontāli.
7. Novērtējuma tabulā zem attiecīgās punktu summas paraksta atbilstošās idejas numuru.
8. Secinājumos izraksta tās trīs idejas, kuras jūsu grupa uzskata par pašām būtiskākajām problēmas atrisināšanā.

Darba nobeigumā vadītājs pajautā, vai problēmas risināšanas laikā veidojās savstarpēja sadarbība grupā. Ja darbs nedeļa rezultātus, nepieciešams noskaidrot, kāpēc tas tā notika.

"PRĀTA VĒTRAS" PRINCIPI

Veido idejas, balstoties uz citu cilvēku idejām.

Lai citu cilvēku idejas dod ierosmi tavai domāšanai.

Atturies no novērtējuma.

Netērē laiku, novērtējot citu idejas, – viss ir atļauts.

Mērķis ir kvantitāte.

Jo vairāk ideju, jo labāk. Neuztraucies, ja tās atkārtojas u.tml.

Atļauj trakot iztēlei.

Lai tavas domas strādā bez neērtības sajūtas. Neatmet nevienu ideju tikai tāpēc, ka tā neiekļaujas vispārpieņemtajās normās.

Nekādu aizvairojošu izteicienu.

Izvairies no tādiem izteicieniem kā "Kur tas ir dzirdēts?!", "To jau mēģinājām!!!!" vai arī "Jāsmejas!".

IDEJU NOZĪMĪGUMA NOVĒRTĒJUMS

Idejas

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Pāru salīdzināšanas trijstūris

										Summa	Idejas nr.
1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1.
2	3	4	5	6	7	8	9	10		2.	
	2	2	2	2	2	2	2	2		3.	
	3	4	5	6	7	8	9	10		4.	
		3	3	3	3	3	3	3		5.	
		4	5	6	7	8	9	10		6.	
			4	4	4	4	4	4		7.	
			5	6	7	8	9	10		8.	
				5	5	5	5	5		9.	
				6	7	8	9	10		10.	
					6	6	6	6			
					7	8	9	10			
						7	7	7			
						8	9	10			
							8	8			
							9	10			
								9			
								10			

Novērtējums

Augsts

Zems

Punktu skaits	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Idejas numurs										

Secinājumi

NODARBĪBA "NĀKOTNES REDZĒJUMI"

Nodarbības mērķis

Skolēnu analītisko un prognostisko iemaņu attīstīšana; metode piemērota problēmu izpētei ģeogrāfijā, civilizācijā, dabaszinātnēs, psiholoģijā, ētikā u. c.

Materiāli

1. Kontroljautājumu saraksts.
2. Lielas papīra lapas.
3. Flomāsteri.
4. Izdales materiāls "Nākotnes redzējumu grafiskā forma" (sk. 61. lpp.).

Nodarbības norise

1. Skolotājs nodarbības sākumā pastāsta skolēniem, ka šajā reizē viņi nodarbosies ar nākotnes paredzēšanu. Problēma, kuras attīstību aplūkos skolēni, atkarīga no mācību priekšmeta – ģeogrāfijā tā var būt ekoloģiskā situācija Baltijas jūras piekrastē, civilizācijā vai politikā – Latvijas ārpolitiskā orientācija, ētikā – tikumiskā situācija 20. gs. nogalē u. tml. Skolotājs sadala klasi darba grupās – katrā grupā 4 cilvēki. Visām grupām tiek dots vienāds uzdevums – konkrētās problēmas attīstībā prognozēt 3 nākotnes perspektīvas:

- ✗ iespējamo nākotni (tā varētu notikt);
- ✗ visreālāko nākotni (droši vien notiks tieši tā);
- ✗ visvēlamāko nākotni (vislabāk būtu, ja notiktu tā).

Skolēniem sekmīgi izpildīt uzdevumu var palīdzēt šāds kontroljautājumu saraksts:

- ✓ Kāda ir situācija šobrīd?
- ✓ Kas varētu notikt tuvākajā laikā?
- ✓ Kādam notikumam attīstībai jūs dotu priekšroku?
- ✓ Kas jādara, lai notikumi attīstītos vislabvēlīgākajā virzienā?

Šo sarakstu skolotājs izsniedz katrai grupai pirms darba uzsākšanas.

Savus "nākotnes redzējumus" skolēni var vienkārši aprakstīt, bet var arī izmantot "Nākotnes redzējumu grafisko formu".

Uzdevuma izpildes laiks – 20–25 minūtes.

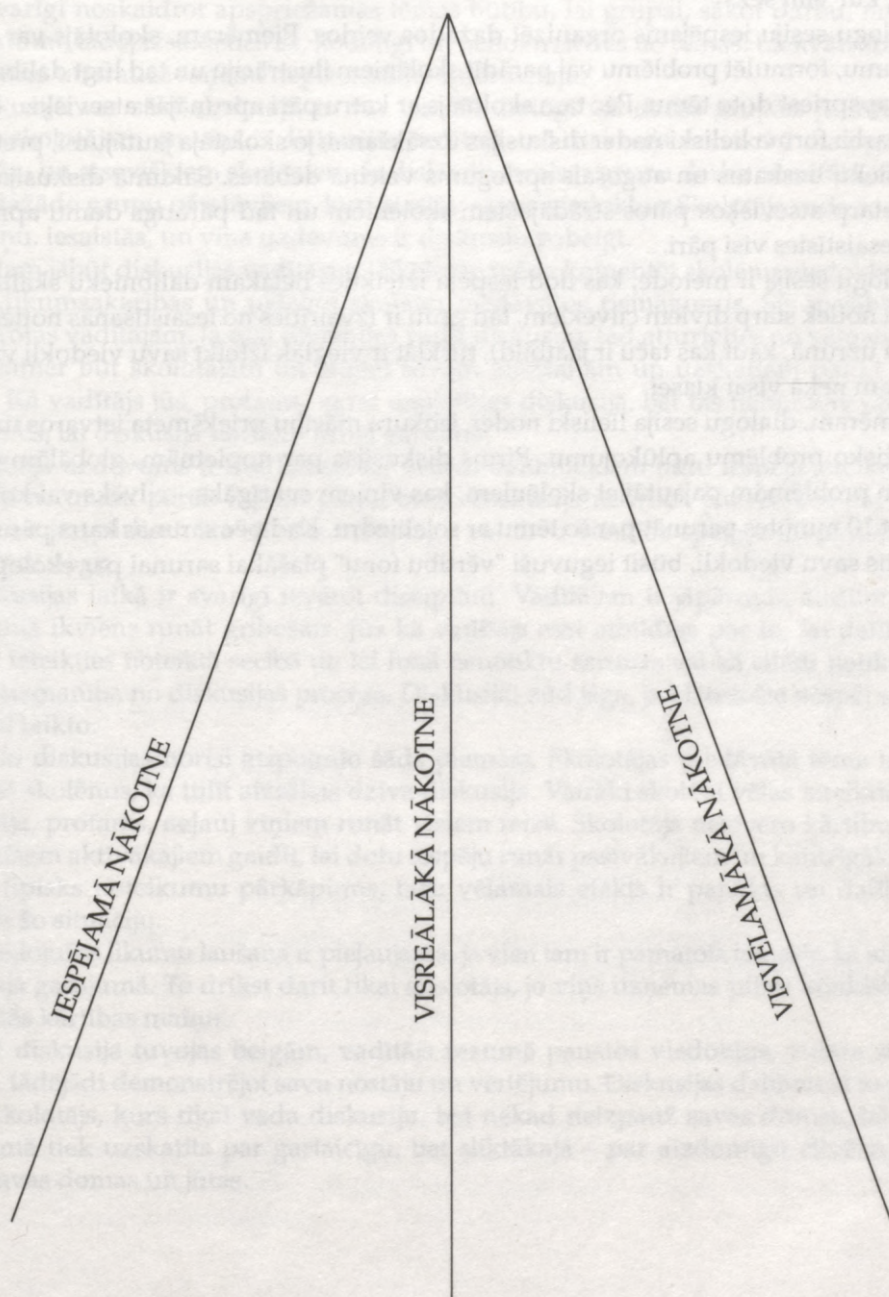
2. Kad visas grupas darbu pabeigušas, katra no tām izklāsta pārējiem savus "nākotnes redzējumus", uzklasa skolotāja un klasesbiedru jautājumus un atbild uz tiem. Katra prezentācija (ieskaitot jautājumus) ilgst 3–4 minūtes.

Ieteikumi novērtēšanai

Skolotājam vajadzētu vērtēt ne tikai to, cik skaisti vai nekārtīgi skolēni uz papīra lapas atspoguļojuši savus "nākotnes redzējumus", cik pārliecinoši vai nepārliecinoši viņi tos izklāsta prezentācijā, cik bagāta vai nepilnīga ir viņu izmantotā informācija, bet arī pašu grupu darba procesu, – kā skolēni savā starpā sadala uzdevumus, vai visu grupas dalībnieku viedokļi tiek ņemti vērā. Svarīgs veiksmes komponents ir sadarbības kultūra.

NĀKOTNES REDZĒJUMU GRAFISKĀ FORMA

DIALOGU SESIJAS

Dialogu sesijas ir grupu darba forma, kurā piedalās tikai divi dalībnieki un process ilgst apmēram 10 minūtes. Ņemot vērā īso laika sprīdi, skolēniem nav vajadzības mainīt pozu vai klases iekārtojumu (pārbīdīt krēslus, solus u. tml.). Skolēni runā no tās vietas, kur viņi sēž.

Dialogu sesiju iespējams organizēt dažādos veidos. Piemēram, skolotājs var uzdot jautājumu, formulēt problēmu vai parādīt skolēniem ilustrāciju un tad lūgt dalībniekus pāros apspriest doto tēmu. Pēc tam skolotājs ar katru pāri aprunājas atsevišķi.

Šī darba forma lieliski noder diskusijas uzsākšanai, jo skolotāja jautājumi, pretrunas dalībnieku uzskatos un augošais spriegums veicina debates. Sākumā diskusija attīstīsies starp atsevišķos pāros strādājošiem skolēniem un tad pāraugs domu apmaiņā, kurā iesaistīsies visi pāri.

Dialogu sesija ir metode, kas dod iespēju izteikties lielākam dalībnieku skaitam. Ja saruna notiek starp diviem cilvēkiem, tad grūti ir izvairīties no iesaistīšanās notiekošajā (ja tevi uzrunā, kaut kas taču ir jāatbild), turklāt ir vieglāk izteikt savu viedokli vienam cilvēkam nekā visai klasei.

Piemēram, dialogu sesija lieliski noder, jebkura mācību priekšmeta ietvaros uzsākot ekoloģisko problēmu aplūkojumu. Pirms diskusijas par nopietnām, globālām ekoloģiskām problēmām pajautāriet skolēniem, kas viņiem svarīgāks – cilvēks vai koks, un lūdziet 10 minūtes parunāt par šo tēmu ar solabiedru. Kad pēc sarunas katrs pāris jums izklāstīs savu viedokli, būsit ieguvuši "vērtību fonu" plašākai sarunai par ekoloģiju.

DISKUSIJA

Iecerot diskusiju jebkādā auditorijā, īpašu uzmanību pievērsiet dalībnieku instruēšanai. Dodiet dažus jautājumus vai tēzes, kas secīgi jāizskata. Tādējādi darba metode ir skaidra un ikviens saprot, kas viņam jādara.

Ir svarīgi noskaidrot apspriežamās tēmas būtību, lai grupai, sākot darbu, nerastos pārpratumi, tādēļ izsakieties īsi, kodolīgi un nenovirzieties no tēmas. Liekvārdība rada apjukumu un traucē saņemt nepieciešamo informāciju.

Diskusiju var sākt skolotājs, to var izraisīt dialogi vai darbs grupās. Ja iniciatīva pieder skolotājam un viņš ir diskusijas vadītājs, tad diskusija notiek kā dialogs starp skolotāju un atsevišķiem skolēniem. Ja diskusija izraisās grupu darba rezultātā, tā norit starp dažādo grupu pārstāvjiem, kuri aizstāv savus viedokļus. Skolotājs vada šo domu apmaiņu, iesaistās, un viņa uzdevums ir diskusiju pabeigt.

Kādam jābūt diskusijas vadītājam? Skolotāji mēdz komentēt skolēnu viedokļus, formulēt likumsakarības un uzlabot skolēnu piedāvātos risinājumus. Šīs īpašības nav piemērotas vadītājam. Ja esat uzņēmies vadīt diskusiju, tad atturieties no vēlmes visur un vienmēr būt skolotājam un ļaujiet savām zināšanām un uzskatiem palikt otrajā plānā. Kā vadītājs jūs, protams, varat iesaistīties diskusijā, bet tas nebūt nav obligāti. Galvenais, lai diskusija noritētu brīvā gaisotnē.

Vadītāja uzdevums ir raudzīties, lai visiem dalībniekiem būtu iespēja izteikties un neviens nerunātu pārāk ilgi un pārāk bieži. Diskusija nedrīkst pārvērsties par viena zinoša un pašpārliecināta cilvēka monologu vai divu vienlīdz spējīgu un pārliecinātu cilvēku dialogu.

Diskusijas laikā ir svarīgi ievērot disciplīnu. Vadītājam ir jāpārredz auditorija un jāpamana ikviens runāt gribošais. Jūs kā vadītājs esat atbildīgs par to, lai dalībnieki varētu izteikties noteiktā secībā un lai fonā nenotiktu sarunas vai kā citādi netiktu novērsta uzmanība no diskusijas procesa. Diskusijai zūd jēga, ja klātesošie nespēj sadzirdēt citu teikto.

Reālu diskusijas norisi atspoguļo šāds piemērs. Skolotājas piedāvātā tēma tik ļoti interesē skolēnus, ka tūlīt aizsākas dzīva diskusija. Vairāki skolēni vēlas izteikties, bet skolotāja, protams, neļauj viņiem runāt visiem reizē. Skolotāja neievēro kārtību: viņa liek dažiem aktīvākajiem gaidīt, lai dotu iespēju runāt pasīvākajiem un kautrīgākajiem. Tas ir tipisks noteikumu pārkāpums, taču vēlamais efekts ir panākts un dalībnieki pieņem šo situāciju.

Izveidojušos likumu laušana ir pieļaujama, ja vien tam ir pamatots iemesls, kā iepriekš minētajā gadījumā. To drīkst darīt tikai skolotājs, jo viņš uzņemas pilnu atbildību par noteiktās kārtības maiņu.

Kad diskusija tuvojas beigām, vadītājs rezumē paustos viedokļus, izdara secinājumus, tādējādi demonstrējot savu nostāju un vērtējumu. Diskusijas dalībnieki to gaida. Tāds skolotājs, kurš tikai vada diskusiju, bet nekad neizpauž savas domas, labākajā gadījumā tiek uzskatīts par garlaicīgu, bet sliktākajā – par aizdomīgu cilvēku, kurš slēpj savas domas un jūtas.

NODARBĪBA "KAS IR STEREOTIPS?"

Nodarbības mērķis

1. Izprast un izskaidrot jēdzienu "stereotips".
2. Mācīt skolēnus diskutēt.

Stereotips ir uzskats, ka visiem noteiktas grupas locekļiem piemīt līdzīgas īpašības. Domāšanas stereotips nozīmē, ka noteiktas grupas visi locekļi ir vienādi un viņiem nav individuālu atšķirību.

Nodarbības norise

1. Skolotājs sadala dalībniekus mazās grupās (3–5 cilvēki).
2. Izskaidro uzdevumu:
 - 1) uz lielas lapas uzrakstiet piemērus tiem stereotipiem, ar kuriem mēs saskaramies katru dienu;
 - 2) rakstiet tikai tos piemērus, par kuriem jūs visi esat vienojušies;
 - 3) beigās katra grupa aizstāv savu darbu.
3. Skolotājs izdala papīru un rakstāmlietas.
4. Dalībnieki raksta stereotipus par
 - ✓ skolotāju,
 - ✓ deputātu,
 - ✓ vecākiem,
 - ✓ invalīdu,
 - ✓ čaklu skolēnu,
 - ✓ bagātu cilvēku,
 - ✓ modernu jaunieci u. c.
5. Kad dalībnieki uzrakstījuši stereotipus, skolotājs aicina katras grupas pārstāvi aizstāvēt savu darbu.
6. Dalībnieki sasēžas aplī, lai kopīgi diskutētu. Diskusijā var izmantot šādus jautājumus:
 - ✗ Kā veidojas stereotipi?
 - ✗ Kā stereotipi ietekmē jūsu dzīvi?
 - ✗ Kādā veidā stereotipi var būt mums noderīgi?
 - ✗ Kādā veidā stereotipi var kaitēt tiem, par kuriem ir šie stereotipi?
 - ✗ Vai stereotipi ir jāmaina?

DISKUSIJA 6 × 6

6 × 6 ir metode, ar kuras palīdzību 36 cilvēki īsā laika sprīdī var izdiskutēt par tēmu un iepazīties ar grupas dalībnieku vairākuma uzskatiem.

6 × 6 iesaista darbā visus grupas dalībniekus. Ļoti īsā laikā (20 min) katrs dalībnieks ir gan diskusijas dalībnieks, gan referents.

Vingrinājumu var realizēt arī mazākās grupās. Jo grupa lielāka, jo vairāk laika nepieciešams gan diskusijai, gan ziņojumam. Grupas var diskutēt par vienu un to pašu tēmu vai par vienas problēmas dažādiem aspektiem. Otrajā gadījumā nepieciešams vairāk laika veltīt atskaitei.

Nodarbības norise

1. Nodarbības vadītājs izvieto klases telpā 6 galdus, ap katru galdu 6 krēslus.
2. Vadītājs sadala dalībniekus 6 grupās pa 6 cilvēkiem katrā.
3. Kad dalībnieki sasēdušies pie galdiem, vadītājs dod diskusijas tēmu (uzdevums var būt vienāds visām grupām vai arī skart vienas problēmas dažādus aspektus). Vadītājs dod grupām 8–10 minūtes laika diskusijai un paskaidro, ka diskusijas galvenās atziņas ir jāuzraksta uz lielām papīra lapām un ka katram dalībniekam vajadzēs pastāstīt par diskusijas secinājumiem vingrinājuma otrajā daļā.
4. Kamēr grupas strādā, vadītājs novēro darbu, pārliecinās, ka uzdevums ir pareizi izprasts, atbild uz jautājumiem, ja nepieciešams, sniedz papildu instrukcijas.
5. Kad noteiktais laiks beidzies, vadītājs veido jaunas grupas tā, lai katrā grupā būtu pa pārstāvim no iepriekšējās grupas. Pēc vietu maiņas vadītājs dod 6–10 minūtes laika grupu rezultātu apspriešanai.

Metode izmantojama arī zināšanu pārbaudei. Pirmajās grupās skolēni risina uzdevumu, bet, mainot grupas, katrs dalībnieks pastāsta par savas darba grupas rezultātiem. Vadītājs var novērtēt katra dalībnieka stāstītprasmi un ar neliela testa palīdzību pārbaudīt, kā skolēni pratuši klausīties, kādas zināšanas viņi iegaumējuši.

DISKUSIJA DEBAŠU VEIDĀ

Šādu diskusijas formu var lietot, kad jāapspriež pretrunīgi temati, kad dalībniekiem ir izteikti pretējas nostājas kādā jautājumā. Šādas diskusijas mērķis ir pasniegt savu viedokli draudzīgā veidā. Diskusijas dalībnieku uzdevums ir sniegt savus "par" un "pret" argumentus un tā pārliecināt pārējos, nevis parādīt savu prasmi pāriet uzbrukumā pretiniekam (nekādā gadījumā nedrīkst pieļaut personīgus uzbrukumus).

Debatēm dots ierobežots un vienāds laiks visiem. Vadot diskusiju debašu veidā, jāreķinās ar objektivitātes trūkumu izteikumos. Televīzijas debātes ir viens no populārākajiem Rietumu demokrātijas paņēmieniem, kuru lieto vēlēšanu kampaņu laikā, lai popularizētu savus kandidātus.

Nodarbības norise

1. Skolotājs sadala dalībniekus 2 grupās. Pēc skolotāja ierosmes dalībnieki var lozēt vai arī patvaļīgi sadalīties grupās.
2. Skolotājs dod debašu tēmu. Katrai grupai ir 10–15 minūtes, lai sagatavotos, kā arī kopējais laiks, kas paliek grupu rīcībā debatēm (15 minūtes). Skolotājs informē, ka katra grupa pārmaiņus dabūs vārdu trīs reizes. Par laika iedalīšanu trim reizēm izlemj grupa pati.
3. Sagatavošanās laikā grupā notiek lomu sadale un arī tiek lemts par laika limita izmantošanu. Grupas var uzdot savstarpējus jautājumus un komentēt pretējās puses izteikumus, lietot vizuālu informāciju utt. Grupu pārstāvji savstarpēji vienojas par secību, kādā uzstāsies.
4. Skolotājs dod signālu atklāt debates, dod vārdu, kā arī uzņem laiku.
5. Nobeigumā ar aizklātas balsošanas palīdzību var uzzināt dalībnieku viedokli par doto tēmu.

DISKUSIJA AR EKSPERTU PIEDALĪŠANOS

Šai diskusijai ir gan lekcijas, gan grupas diskusijas iezīmes. 3–5 personu grupa ("eksperti") diskutē par izvēlēto un iepriekš sagatavoto tēmu pārējo dalībnieku priekšā. Pārējie aktīvi iekļaujas vēlāk ar saviem izteikumiem par tēmu vai uzdod jautājumus grupas dalībniekiem.

Šāda diskusijas forma dod iespēju demonstrēt dažādus viedokļus. Tomēr par galvenajiem diskusijas dalībniekiem jāaicina kompetentas un sagatavotas personas. Ir jāseko, lai runātāja personība neaizēno diskusijas tēmu, lai nedominē viena īpaši aktīva persona (vienas reizes izteikumi nedrīkstētu būt ilgāki par 3–5 minūtēm). Vadītājam visas nodarbības laikā uzmanīgi jāseko, lai diskusijas dalībnieki nenovirzās no tēmas.

Nodarbības kopējam laikam nevajadzētu pārsniegt 1,5 stundas.

Nodarbības norise

1. Vadītājs pasaka tēmu, uzaicina diskusijas dalībniekus klases priekšā, iepazīstina ar diskusijas noteikumiem (laiks, kas dots, lai izteiktos, utt.).
2. Vadītājs sagatavo telpu tā, lai galvenie diskusijas dalībnieki sēdētu pie centrālā galda, bet pārējie dalībnieki pie galdiem, kas izvietoti U veidā.
3. Vadītājs atklāj diskusiju, iepazīstina pārējos ar galvenajiem diskusijas dalībniekiem un informē par apspriežamo tēmu.
4. Pirmie izsaka domas galvenie diskutanti. Pēc pāris desmit minūtēm vadītājs rosina arī pārējos aktīvi iesaistīties darbā. Ja nepieciešams, vadītājs visiem atgādina diskusijas tēmu un izteikumu laiku.
5. Diskusijas noslēgumā vadītājs atgādina galvenās nostādnes, kas parādītas diskusijas gaitā, un sniedz īsu kopsavilkumu.

DISKUSIJA SIMPOZIJA VEIDĀ

Līdzīgi diskusijai ar ekspertu piedalīšanos, diskusija simpozija veidā ļauj apvienot gan lekcijas, gan grupas diskusijas elementus. Tas dod iespēju ekspertiem dalīties savās zināšanās un vienlaikus izvairīties no garlaicīgām un garām lekcijām, kā arī ļauj veidoties diskusijai starp lektoru un klausītājiem.

Šādas nodarbības laikā 2 vai 3 personas (eksperti vai personas, kas vislabāk pārzina doto priekšmetu) pēc kārtas uzstājas ar īsu, koncentrētu runu. Maksimālais laiks varētu būt 10 minūtes. Pēc 2 vai 3 runām seko 20 minūšu ilga vispārēja diskusija.

Sevišķi noderīga šāda diskusiju forma ir tad, kad tikšanās mērķis ir dalīties pieredzē, darba rezultātu prezentācija utt. Tās laikā var noorganizēt vienas dienas konferenci, kas sastāvētu no vairākiem tematiskiem blokiem, kuri sekotu cits citam.

Nodarbības norise

1. Lai sagatavotos simpozijam, skolotājs tiekas ar speciālistiem, kuri uzstāsies ar priekšlasījumiem. Kopīgi vienojas par kārtību, kādā viņi uzstāsies, tēmu un laika limitu.
2. Uzsākot simpoziju, skolotājs nosauc apspriežamo tēmu, dod vārdu ekspertiem, seko, lai tiktu ievērots laika limits.
3. Kad uzaicinātie eksperti savu uzstāšanos beiguši, skolotājs atklāj diskusiju, kura varētu ilgt 20–30 minūtes. Skolotājs ierobežo laiku, kas dots katram, kurš vēlas izteikties (3–5 minūtes). Skolotājs uzaicina visus aktīvi piedalīties diskusijā, dod vārdu, ja nepieciešams, atgādina diskusijas tēmu, izteikšanās laiku un kultūru.
4. Pēc diskusijas simpozija kopsavilkumā eksperti īsi atbild uz jautājumiem, novērš neskaidrības, kas radušās diskusijas gaitā.

"KONCENTRISKIE APĻI"

Diskutē neliela grupa, kurai apkārt sasēdušies pārējie dalībnieki. Grupa pārrunā doto tematu, pārējie seko diskusijai. Pēc tam dalībnieki mainās vietām.

Lietojot "koncentrisko apļu" metodi, var lieliski iesaistīt darbā tādus dalībniekus, kas parasti izturas nogaidošā un nevēlas piedalīties diskusijā. Šī metode rosina piedalīties diskusijā. "Koncentriskos apļus" ieteicams lietot darbam ar 15–30 cilvēku lielām grupām. Diskusija ilgst apmēram 2×15 minūtes.

Nodarbības norise

1. Skolotājs jau iepriekš rūpīgi sagatavo un pārdomā jautājumus, kurus apspriedīs mazā un lielā grupā.
2. Pirms nodarbības telpa attiecīgi jāgatavo. Krēsli jāizvieto divos koncentriskos apļos. Jāņem vērā, ka būs nepieciešams daudz vietu.
3. Uzsākot diskusiju, vadītājs ievada tēmu, sadala dalībniekus divās grupās, necenšoties vienā no tām savākt visus aktīvākos. Sadali var veikt pēc brīvprātības principa. Pirmās grupas dalībnieki ieņem vietas vidējā aplī, pārējie izvietojas ārējā aplī un kļūst par novērotājiem. Skolotājs aicina uzsākt diskusiju. Pēc 10–15 minūtēm lomas tiek mainītas. Tie, kuri līdz šim novēroja diskusijas gaitu, ieņem vietas vidējā aplī un kļūst par aktīviem diskutantiem, un otrādi.
4. Kad diskusijas otrā daļa ir pabeigta, skolotājs veic īsu kopsavilkumu.

PLENĀRĀ DISKUSIJA

Plenārā diskusija, ja grupā ir desmit līdz trīsdesmit dalībnieku, ļauj katram parādīt savas zināšanas, pieredzi un idejas. Diemžēl, kā rāda prakse, tā ir grūti pielietojama, jo bieži

- ✓ diskusiju monopolizē 2–4 cilvēki;
- ✓ diskusijas laikā rodas atkāpes no tēmas;
- ✓ ir grūti fiksēt izteiktos priekšlikumus, ieteikumus, idejas utt.;
- ✓ rodas haoss, kas neļauj nonākt pie konstruktīviem secinājumiem.

Praksē plenārās diskusijas metodi var izmantot, strādājot ar grupām, kas nav lielākas par 20 dalībniekiem. Diskusijas vadītājam noteikti jābūt ar lielu pieredzi un autoritāti.

Diskusijai nevajadzētu ilgt vairāk kā 45 minūtes.

Nodarbības norise

1. Vadītājs iepriekš izplāno diskusijas norisi, uzaicina dalībniekus, informē viņus par diskusijas tēmu.
2. Diskusijas sākumā vadītājs ievada tēmu (to, protams, var darīt arī cita, iepriekš sagatavota persona) un iepazīstina ar diskusijas plānu. Ievadam nevajadzētu būt garākam par 2–5 minūtēm.
3. Vadītājs nosaka ierobežotu laiku katram dalībniekam, kurš vēlas izteikties, cenšas veicināt to, lai visi dalībnieki piedalās diskusijā. Ja nepieciešams, atgādina diskusijas plānu, laika limitu un izteiksmes kultūru.
4. Diskusijas gaitā vadītājs rezumē izteikumus un atzīmē pāreju no viena punkta pie nākamā.
5. Noslēgumā vadītājs novērtē diskusiju kopumā. To var palūgt izdarīt arī kādu no dalībniekiem. Jāpievērš uzmanība kopējām nostādnēm, kā arī atšķirīgajiem viedokļiem.

NODARBĪBA "CELT VAI NECELT HES"

Nodarbības mērķis

1. Attīstīt prasmi diskutēt.
2. Mācīt aizstāvēt savu viedokli.
3. Veidot prasmi izlīgt.

Materiāli

1. Lielas lapas.
2. Flomāsteri.
3. Faktu lapa (sk. 70. lpp.).

Nodarbības norise

1. Katrs skolēns saņem vienu faktu, kas viņam jāaizstāv diskusijā. Spēles noteikumi prasa, lai skolēns šo faktu argumentēti aizstāvētu arī tad, ja viņa uzskati ir atšķirīgi.
2. Diskusiju uzsāk tas, kuram ir fakts, ka jaunā HES nodrošinās ar enerģiju valsts austrumu rajonus. Spēles dalībnieki iesaistās diskusijā, izmantojot savu faktu tad, kad tas visloģiskāk iederas diskusijas norisē.
3. Diskusija beidzas ar balsošanu.
4. Pēc balsošanas skolēnus sadala grupās. Katrai grupai jāiejūtas šādās lomās:

- ✓ bezdarbnieks,
- ✓ pilsētas domes priekšsēdētājs,
- ✓ "zaļo" partijas biedrs,
- ✓ upes senleņķā dzīvojošie cilvēki,
- ✓ liels rūpnieks.

Katra grupa pieņem lēmumu no sava viedokļa par HES celtniecību. Savu viedokli grupa aizstāv.

5. Nodarbības beigās pārrunā,

- ✗ kā mainījās attieksme par HES celtniecību diskusijas laikā;
- ✗ kā HES celtniecību vērtē dažādi cilvēki;
- ✗ vai grupā bija viegli pieņemt vienotu lēmumu.

FAKTU LAPA

1. HES nodrošinās ar elektroenerģiju valsts austrumu rajonus.
2. Celtniecībā iesaistīs vairākus tūkstošus strādnieku, un tas atrisinās bezdarba problēmu.
3. Applūdinās skaisto upes senleju, aizies bojā aizsargājамie augi, arī Daugavas vizuļi, kuri pavasarī skaisti zied.
4. Pieaugs iebraucēju īpatsvars, jo celtniecībā vajadzēs daudz strādnieku un speciālistu, kādu nav mūsu apkārtnē.
5. Upes krastos vecās mājās dzīvojošiem cilvēkiem uzbūvēs jaunas mājas, un viņi saņems labiekārtotus dzīvokļus. Izveidosies ciems vai maza pilsētiņa.
6. Applūdinās no sentēviem mantotās zemes, un daudziem vairs nebūs dzimto māju.
7. Elektroenerģija valstī kļūs lētāka, un nevajadzēs tik daudz enerģijas importēt no ārvalstīm.
8. Bezdarbs samazināsies tikai uz dažiem gadiem, kamēr cels HES, pēc tam visiem iebraucējiem darba vairs nebūs.
9. Ceļot HES, uzcelš arī slimnīcu, jaunu skolu, un būs daudz patīkamāk mācīties un ārstēties jaunās, gaišās telpās.
10. Vietējā pašvaldība saņems vairāk naudas un varēs sakārtot pilsētas ielas, izremontēt siltuma trasi, kam nepieciešams pārmainīt caurules.
11. Applūdinās auglīgas aramzemes.
12. Daudzi laucinieki pārcelsies uz dzīvi jaunajās HES mājās, palielināsies pilsētu iedzīvotāju skaits, bērniem nebūs jāmēro tāls ceļš uz skolu, viņi dzīvos pilsētā.
13. Pilsētā pieaugs atkritumu daudzums, vajadzēs iekārtot jaunu izgāztuvi, bet pilsētas tuvumā nav piemērotas vietas.
14. Izzudīs melno stārķu un dzērvju ligzdošanas vietas, bet tie ir aizsargājami putni.

NODARBĪBA "N. APGABALA EKONOMIKAS ATTĪSTĪBAS PROJEKTS"

Nodarbības mērķis

1. Attīstīt prasmi strādāt ar literatūru.
2. Mācīt atrast literatūrā galveno atbilstoši izvēlētai tēmai.
3. Veidot prasmi aizstāvēt savu darbu.

Materiāli

1. Lielas lapas.
2. Flomāsteri.

Nodarbības norise

1. Vadītājs pastāsta skolēniem, ka N. apgabalā jāveido jauna ekonomiska zona, tur jāattīsta saimniecības nozares, kurās izmantos vietējās dabas bagātības, jāuzceļ jaunas rūpnīcas, jāveido jauna infrastruktūra un jārūpējas par apgabala ekoloģiju.
2. Sadala skolēnus grupās un katrai grupai iedod savu lomu:

- ✓ zinātnieki,
- ✓ inženieri,
- ✓ ekonomisti,
- ✓ dabas draugi.

3. Katra grupa izstrādā savu projektu; dod savus priekšlikumus apgabala attīstībai. Lai varētu izveidot projektu, skolēniem jālasa atbilstoša literatūra, jāizpēta kartes un jāatlasa materiāls, kas attiecas uz grupas tēmu.
4. Grupa savu projektu noformē, uzskatāmi parāda, kādu apgabala attīstības modeli tā iesaka.
5. Vērtējot grupas darbu, jāņem vērā

- ✗ projekta aktualitāte;
- ✗ izmantotās literatūras atbilstība tēmai;
- ✗ izveidotais karšu un shēmu materiāls, kas papildina projektu;
- ✗ uzstāšanās prasme;
- ✗ katra dalībnieka ieguldījums projekta veidošanā (to novērtē paši grupas dalībnieki, vērtējot individuāli katrs sevi un pēc tam cits citu).

NODARBĪBA "DISKRIMINĀCIJAS SPĒLE"

Nodarbības mērķis

1. Noskaidrot jēdzienu "diskriminācija".
2. Dalībniekiem ļaut izjust, kas ir diskriminācija.
3. Attīstīt diskutēšanas prasmes.

Materiāli

1. Četru dažādu veidu atšķirības zīmes.
2. Lapas un flomāsteri.

Nodarbības norise

1. Vadītājs sastāda dalībniekus aplī. Katram uz pieres uzlīmē mazu atšķirības zīmīti. Zīmīšu sadalījums:
 - ✓ 2 dalībnieki saņem ļoti neizteiksmīgas zīmītes,
 - ✓ 4 dalībnieki saņem ļoti greznas atšķirības zīmītes,
 - ✓ atlikušo divu veidu zīmītes izdala pārējiem dalībniekiem. Dalībnieki klusējot, izmantojot žestu valodu, sadalās grupās tā, lai katrā grupā būtu dalībnieki ar vienādām atšķirības zīmītēm.
2. Katrai dalībnieku grupai izdala lapas. Grupas, kurās ir lielākais dalībnieku skaits, saņem baltas lapas. Grupa, kurā ir 4 dalībnieki, saņem īpaši izgreznotu vai krāsaina papīra lapu, tai jābūt greznākai nekā pārējām grupām izdalītās lapas. Grupa, kurā ir divi dalībnieki, saņem nevīžīgi noplēstu, saburzītu lapu.
3. Palūdz dalībniekiem, lai ieņem savas vietas pie galdiem. Grupai, kurā ir 4 dalībnieki, darba galds ir glīti noformēts, tur var būt ziedi, konfektes vai kādi citi pārsteigumi, novietoti īpaši krēsli. Galds, pie kura jāsēž diviem dalībniekiem, novietots ļoti neērtā vietā, tur ir tikai viens krēsls, pārējiem dalībniekiem darba vietas ir parastas.
4. Paskaidro, ka trīs grupas uz lapām uzrakstīs piemērus, kad izjusta diskriminācija.
5. Ceturtā grupa, kurā ir 4 dalībnieki, būs vērtētāju grupa. Vadītājs aicina viņus apsveikt ar ierašanos (visi skaļi aplaudē un paklanās).
6. Darbs jāveic 10 minūtēs.
7. Kad dalībnieki sākuši darbu, palūdz divu cilvēku grupai, lai pārvieto kādu galdu vai krēslu telpā, atnes ūdeni vai veic kādu nebūtisku darbu. Grupas darbs tiek traucēts, paredzētajā laikā tā nevar veikt darbu.
8. Vadītājs aicina grupas aizstāvēt savus darbus.
9. Pēc piemēru noklausīšanās aicina dalībniekus izteikt savu viedokli:
 - ✗ kā jutās grupa, kura bija īpaši izcelta;
 - ✗ kā jutās grupa, kurai bija radīti visnelabvēlīgākie darba apstākļi;
 - ✗ kāpēc diskriminācija ir negodīga pret cilvēkiem;
 - ✗ pie kādām sekām tā noved;
 - ✗ kādus konfliktus rada diskriminācija.
10. Palūdz, lai dalībnieki definē jēdzienu "diskriminācija", uzraksta to uz tāfeles vai lielas lapas.

Nodarbības laikā vadītājs seko, kā jutās dalībnieki. Uzslavē tos, kuri aktīvi iesaistās diskusijā, sevišķi uzteic tos, kuri mācējuši izvairīties no domstarpībām.

NODARBĪBA "PLENĀRSESIJA"

Nodarbības mērķis

1. Diskusija, kam nepieciešams ļoti nopietns sagatavošanās darbs no skolēnu puses, līdz ar to attīstot viņos tādas īpašības kā atbildība, patstāvība, pašdisciplīna.
2. Visiem plenārsesijas dalībniekiem tiek dota iespēja brīvi paust un pamatot savu viedokli būtiskos jautājumos.

Nodarbības norise

1. Diskusijas vadītājs iepazīstina visus klātesošos ar plenārsesijas tēmu un oficiālajiem runātājiem, kuri pārstāvēs polārus viedokļus konkrētajā jautājumā.
2. Uztājas viens pēc otra abi referenti (katrs runā 3 minūtes). Pēc referentu uzstāšanās diskusijas vadītājs dod vārdu 5 delegātiem, kuri argumentēti atbalsta pirmā referenta viedokli, un 5 delegātiem, kuri pamato savu atbalstu otrā referenta viedoklim (katram 1 minūte, runā pārmaiņus).
3. Diskusijas vadītājs aicina skatītājus uzdot jautājumus, komentēt iepriekš teikto (katrs jautājums vai komentārs – 2 minūtes).
4. Diskusijas noslēgumā reportieris sniedz 5 minūšu ilgu ziņojumu, kurā rezumē sesijas norisi. Diskusijas vadītājs lūdz piecelties skatītājus, kuri atbalsta pirmā referenta un viņa delegātu viedokli, un pēc tam tos, kuri piekrīt otrajam referentam un viņa delegātiem.

Plenārsesijas norisi sagatavo paši skolēni.

Diskusijas vadītājs ir atbildīgs par sesijas norises kārtību, seko laika limita ievērošanai, kā arī tam, lai runātāji ievērotu secību uzstājoties. Viņam jābūt stingra rakstura cilvēkam, disciplinētam, ar humora izjūtu. Diskusijas vadītājam ļoti labi jāpārzina diskusijas noteikumi un dienaskārtība. Viņam jāveido neformāla, brīva diskusijas norises atmosfēra, lai iedrošinātu arī klausītājus iesaistīties debatēs.

Reportierim ļoti uzmanīgi jāseko sesijas gaitai, konkrētā jautājuma apspriešanai un jāsaprot noslēguma ziņojums, atspoguļojot par un pret argumentu pamatotību, mijiedarbību, ziņojumā iekļaujot arī konkrētā jautājuma vēsturiskā un aktuālā konteksta aplūkojumu.

Atbildīgie par telpas tehnisko aprīkojumu (vēlams 3 cilvēki) – viņiem jānodrošina sesijas norisei nepieciešamie apstākļi un tehnika: telpā nepieciešami krēsli, galdi, videokamera, fotoaparāti. Viss nepieciešamais jāsaprot savlaicīgi.

Reklāmas aģenti (3 vai 4 cilvēki) ir atbildīgi par sesijas reklāmu. Nepieciešams plakāts, kuru vajadzētu izvietot skolā redzamā vietā; plakāts informē par sesijas norises laiku un vietu. Pēc sesijas šajā pašā vietā būtu jāizvieto planšete ar sesijas norises aprakstu un fotogrāfijām.

Reklāmas aģenti rūpējas arī par viesu uzaicināšanu. Katram viesim, kurš ieradīs novērot sesijas gaitu, viņi izsniedz sesijas darba kārtības aprakstu.

Žurnālisti (3 cilvēki) rūpējas par to, lai sesijas gaita tiktu atspoguļota skolas avīzē, vietējā presē vai citos masu informācijas līdzekļos.

Operatori (2 cilvēki) filmē sesijas norisi. Pēc sesijas viņi kaseti ar ierakstu nodod skolotājam.

Fotogrāfi (2 cilvēki) fotografē sesijas laikā.

Delegāti – visi klases skolēni.

Pirms sesijas visi delegāti kopīgi veic šādus uzdevumus:

- ✗ izvēlas (balsojot), kurus no skolotāja piedāvātajiem jautājumiem aplūkos plenārsesijā;
- ✗ ievēlē Problēmas izpētes komiteju 6 cilvēku sastāvā.

Problēmas izpētes komiteja savā apspriedē

- ✓ veic sesijā aplūkojamās problēmas sākotnēju analīzi,
- ✓ formulē un pamato iespējamus par un pret argumentus,
- ✓ izstrādā debašu kārtību, kādā uzstāsies dalībnieki,
- ✓ izlemj, kāds būs abu runātāju grupu sastāvs, un kopā ar viņiem sagatavo uzstāšanos sesijā.

Pēc plenārsesijas katrs skolēns raksta eseju par apspriesto problēmu ar šādu struktūru:

1. Titullapa.
2. Ievads: galvenie jēdzieni, vēsturiskais pamatojums.
3. Viedokļa attīstība: salīdzināt savu viedokli pirms sesijas ar pašreizējo.
4. Mana loma sesijā: novērtēt savas lomas izpildes efektivitāti.
5. Aprakstīt, kā attīstījušās personīgās līdzdalības prasmes un iemaņas, gatavojoties sesijai.
6. Bibliogrāfija.

Plenārsesiju veiksmīgi var izmantot sociālo zinātņu mācīšanās: reizi semestrī civilzinību, politikas vai vēstures stundās.

Piemēram, politikas nodarbībās skolotājs varētu piedāvāt skolēniem šādas tēmas, no kurām skolēni izvēlētos plenārsesijas tēmu:

- ✗ parlamentārā valdīšana: par un pret;
- ✗ proporcionālā vēlēšanu sistēma: par un pret;
- ✗ Latvija Eiropas Savienībā: par un pret.

NODARBĪBA "PRESES KONFERENCE"

Nodarbības mērķis

1. Mācīties rūpīgi lasīt presi un sekot masu mediju informācijai.
2. Prast atlasīt būtiskāko materiālos.
3. Attīstīt prasmi diskutēt.
4. Veidot preses izdevumu.

Materiāli

1. Preses izdevumi.
2. Lielas lapas un flomāsteri.

Nodarbības norise

1. Pāris nedēļas pirms preses konferences "Pilsētas attīstības perspektīvas" skolotājs sadala skolēnus divās grupās:
 - ✓ pilsētas domes deputāti;
 - ✓ avīžu korespondenti.
2. "Pilsētas domes deputāti" iepazīstas ar pilsētas attīstības perspektīvām, tiekoties ar domes deputātiem, aptaujājot pilsētniekus, uzzinot viņu vajadzības un domas. "Avīžu korespondenti" sadalās vairākās grupās, katra grupa pārstāv noteiktu avīzi. Atbilstoši savas avīzes saturam viņi masu medijos meklē informāciju par izvēlēto tēmu: kā tā tiek pasniegta vietējā presē, vai par to raksta valsts masu medijos.
3. Abas grupas divas nedēļas vāc informāciju no preses izdevumiem, televīzijas, radiopārraidēm, apkopo to, veidojot kartotēkas. "Pilsētas domes deputāti" gatavojas atbildēt uz izvirzītajiem jautājumiem, norādot faktu materiālu, kurā laikrakstā vai TV pārraidē šis fakts minēts. (Tas veicinās prasmi lasīt presi, klausīties radio un skatīties televīziju, vienlaicīgi iegaumējot vai pierakstot kartotēkā, kurā laikrakstā vai radio, televīzijas pārraidē un kad fakts minēts.) Avīžu korespondenti gatavo jautājumus.
4. Preses konferences laikā avīžu korespondenti uzdod jautājumus "domniekiem", lai iegūtu nepieciešamo informāciju. "Domnieki" cenšas atbildēt uz avīžu korespondentu jautājumiem.
5. Avīžu korespondenti apkopo materiālu un raksta apskatu savam laikrakstam.
6. Vērtējumam tiek sagatavots jauns preses izdevums, kas atspoguļo preses konferences dzirdēto. To izliek klasē apskatei.
7. Skolotājs vērtē
 - ✓ uzstādīto jautājumu būtību,
 - ✓ faktu precizitāti, kurus izmanto žurnālisti,
 - ✓ prasmi skaidri un saprotami izteikt savu viedokli,
 - ✓ jaunā preses izdevuma saturu, noformējumu un aktualitāti.

LOMU SPĒLE

Lomu spēle kā mācīšanas metode izmantojama, lai klausītājs iejustos situācijās, kurās jāattēlo dažādi sižeti. Šī metode palīdz izprast personu rakstura īpašības, kā arī dalībniekiem rodas iespēja novērot citu cilvēku rīcību un savstarpējās attiecības.

Lomu spēle ir ļoti saistoša mācību metode. No vadītāja tā prasa zināmu prasmi un iejūtību, nopietnību, lai dalībnieki savas lomas spēlētu bez pārspilējumiem, bez apmulsuma.

Lomu sadale jāveic ļoti uzmanīgi, jo viena dalībnieka pasivitāte vai pārlietu liela iniciatīva var izjaukt visu nodarbību. Neveiksmīgs lomu sadalījums var radīt situācijas, kad "aktieri" apvainojas.

Pirms nodarbības, lai tā veiksmīgi noritētu, vadītājs sagatavo situāciju, kuru attēlo "aktieri". Tai jābūt aktuālai un interesantai.

NODARBĪBA "KĀ SADALĪT 500 LATUS?"

Nodarbības mērķis

1. Mācīt atrisināt domstarpības sarunu ceļā.
2. Mācīt apgūt vērtēšanas prasmes.

Materiāli

Lomu apraksti (A) (sk. 78.–80. lpp.) un lomas apraksts (B) (sk. 80. lpp.).

Nodarbības norise

1. vingrinājums

1. Vadītājs izvēlas 6 "aktierus", kuri būtu vispiemērotākie lomu atveidošanai.
2. "Aktierus" palūdz iziet aiz durvīm.
3. Vadītājs nodarbību telpā pusaplī izvietoj krēslus. Skatītājiem uzdod vērot "aktierus", atpazīt viņu lomas, tās raksturot. Lai visi skatītāji būtu iesaistīti darbībā, vadītājs norāda, kurš "aktieris" katram jānovēro.
4. Pēc tam vadītājs iziet no nodarbību telpas, izdala lomu aprakstus (A) un piekodina, lai neviens savu lomu nerāda citam.
5. Kad "aktieri" iejūtušies lomās, vadītājs lūdz viņus iet uz nodarbību telpu un sākt lomu spēli. Spēlei dod 10–15 minūšu laiku.
6. Pēc spēles skatītāji raksturo "aktieru" lomas, mēģina tās atpazīt.
7. Kad skatītāji raksturojuši "aktierus", katrs "aktieris" nolasa savas lomas aprakstu.
8. Vadītājs pajautā, kā jutās "aktieri", kādas bija viņu izjūtas spēles laikā un tad, kad raksturoja viņu lomu.

2. vingrinājums

1. "Aktieru" lomai izvēlas citus dalībniekus. Palūdz viņus iziet no telpas.
2. Visi "aktieri" saņem lomas aprakstu (B). Palūdz, lai katrs iejūtas lomā, bet lomas aprakstu citiem nerāda.
3. Pēc lomu nospēlēšanas "aktieri" skaļi nolasa savu lomu aprakstu – tas visiem ir vienāds.

4. Pārrunā, kā jutās spēles dalībnieki tad, kad viņus raksturoja, un tad, kad uzzināja, ka lomas visiem bijušas vienādas.

3. vingrinājums

1. Vadītājs palūdz iziet no telpas 4 "aktierus".

2. "Aktieriem" sadala lomas:

pirmā loma: jāattēlo skolotājs, kurš ir augstprātīgs, pašpārliecināts, necenšas neko skolēniem iemācīt, tīksminās ar savu iedomāto gudrību;

otrā loma: jāattēlo skolotājs, kura darbs ir haotisks, kurš nav sagatavojies stundai, nezina, kas ir bijis uzdots, kāda tēma jā māca utt.;

trešā loma: jāattēlo skolotājs, kuram nekas neinteresē, kas stundas tekstu nolasa no lapas, neinteresējoties, ko dara skolēni;

ceturtnā loma: jāattēlo skolotājs, kurš ir ieinteresēts skolēnu darbā, kuram ir labs kontakts ar skolēniem.

3. Skatītājiem izdala mazas lapiņas.

4. Pēc katra "aktiera" priekšnesuma ar vienu vai diviem vārdiem uz mazajām lapiņām jā raksturo redzētais skolotājs.

5. Pirms aicina izpildīt lomas, vadītājs telpas priekšā noliek galdu. To sadala četrās daļās, katrā daļā noliek numuriņu. Katrs lomas izpildītājs apsēžas pie sava numuriņa. Pēc lomas attēlojuma skatītāji pie numuriņa noliek savu vērtējumu par lomas tēlojumu. Ieteicams norādīt, lai skatītāji neraksturo personu, kura attēloja lomu, lai neraksta tēlotāja vārdu, bet izsaka savas domas par redzēto skolotāju.

6. Pēc lomu spēles skatītāji raksturo redzētās personas, noskaidro, kādas izjūtas pārņēma skatoties, kas nebija pieņemams viņu attieksmē pret skatītājiem.

Spēles uzdevums palīdz ieskatīties skolotāja darbībā no malas, varbūt netiešā veidā atpazīt sevi vai savu kolēģi un uzklausīt netiešo kritiku.

LOMAS APRAKSTS (A)

Situācija

Tu esi skolas padomes loceklis. Šodien jums ir sanāksme, kurā jāizlemj, kā lietderīgāk izmantot 500 latus, ko pilsētas dome piešķirusi skolai. Iespējas ir vairākas – remontēt sporta zāli, nopirkt videomagnetofonu, sarīkot skolas balli, aizbraukt ekskursijā u. c. Lēmums noteikti jāpieņem 10 minūšu laikā, citādi skolas vadība rīkosies pēc saviem ieskatiem.

Tavs uzdevums

Tev jābūt par diskusijas organizētāju un vadītāju. Ņem uzreiz apspriedes vadību savās rokās. Panāc, ka apstiprina darba kārtību, piesakies par vadītāju, uzņemies iniciatīvu, nozīmē protokolistu. Necenties uzspiest savu viedokli, bet centies pēc iespējas ātrāk noskaidrot, kā domā vairākums, un panākt, lai visi nobalso par precīzu lēmumu noteiktajā laikā. Tāpat jāprecizē dažas detaļas – kurš būs atbildīgs par lēmuma izpildi, kā to veiks, kad, cik tas izmaksās. Esi korekts, bet noteikts. Panāc, lai visi viedokļi tiek uzklauti, lai diskusija nepārvēršas strīdā, rezumē.

LOMAS APRAKSTS (A)

Situācija

Tu esi skolas padomes loceklis. Šodien jums ir sanāksme, kurā jāizlemj, kā lietderīgāk izmantot 500 latus, ko pilsētas dome piešķirusi skolai. Iespējas ir vairākas – remontēt sporta zāli, nopirkt videomagnetofonu, sarīkot skolas balli, aizbraukt ekskursijā u. c. Lēmums noteikti jāpieņem 10 minūšu laikā, citādi skolas vadība rīkosies pēc saviem ieskatiem.

Tavs uzdevums

Tu esi sanāksmes "gaisa jaucejs". Centies novirzīt apspriedi uz personisku lietu apspriešanu, mēģini iztaujāt apspriedes dalībniekus, ko viņi darījuši vakar u. tml. Apspriedes mērķi un jēgu vērtē zemu, tomēr esi aktīvs, ierosini jaunas, vēlams, utopiskas, idejas, kā notērēt naudu, piemēram, iztērēt visu par ponija iegādi izjādēm. Esi aktīvs, plāpīgs, bet ne agresīvs. Tavas domas pastāvīgi mainās, tu nespēj koncentrēties.

LOMAS APRAKSTS (A)**Situācija**

Tu esi skolas padomes loceklis. Šodien jums ir sanāksme, kurā jāizlemj, kā lietderīgāk izmantot 500 latus, ko pilsētas dome piešķirusi skolai. Iespējas ir vairākas – remontēt sporta zāli, nopirkt videomagnetofonu, sarīkot skolas balli, aizbraukt ekskursijā u. c. Lēmums noteikti jāpieņem 10 minūšu laikā, citādi skolas vadība rīkosies pēc saviem ieskatiem.

Tavs uzdevums

Tu esi aktīvais ideju "ģenerators". Centies izdomāt pēc iespējas vairāk jaunu ideju, kā lietderīgāk izmantot naudu, un pārliecināt par tām pārējos. Piemēram – noguldīt bankā uz procentiem, nopirkt sporta inventāru, iekārtot radiocentru utt. Esi aktīvi ieinteresēts, uzstāj, pārtrauc citus.

LOMAS APRAKSTS (A)**Situācija**

Tu esi skolas padomes loceklis. Šodien jums ir sanāksme, kurā jāizlemj, kā lietderīgāk izmantot 500 latus, ko pilsētas dome piešķirusi skolai. Iespējas ir vairākas – remontēt sporta zāli, nopirkt videomagnetofonu, sarīkot skolas balli, aizbraukt ekskursijā u. c. Lēmums noteikti jāpieņem 10 minūšu laikā, citādi skolas vadība rīkosies pēc saviem ieskatiem.

Tavs uzdevums

Tu esi pasīvais, nihilistiskais tips. Tev šķiet, ka notiekošajam nav nekādas jēgas, tikpat neviens neko neiedos, neļaus, nekas tur neiznāks. Labāk metam mieru un ejam pusdienās. Jāpaspēj vēl norakstīt mājasdarbu algebrā. Starp citu, varbūt kāds no sanāksmes dalībniekiem var iedot? Mēģini noskaidrot. Nepievērs sevišķu uzmanību apspriedes tēmai. Tas tevi maz interesē.

LOMAS APRAKSTS (A)**Situācija**

Tu esi skolas padomes loceklis. Šodien jums ir sanāksme, kurā jāizlemj, kā lietderīgāk izmantot 500 latus, ko pilsētas dome piešķirusi skolai. Iespējas ir vairākas – remontēt sporta zāli, nopirkt videomagnetofonu, sarīkot skolas balli, aizbraukt ekskursijā u. c. Lēmums noteikti jāpieņem 10 minūšu laikā, citādi skolas vadība rīkosies pēc saviem ieskatiem.

Tavs uzdevums

Tu esi ideju kritizētājs. Mēģini atrast visos priekšlikumos "zemūdens akmeņus", kas neļautu tos realizēt, kā iecerēts. Esi skeptisks, tomēr aktīvs un ieinteresēts. Veicini, tavuprāt, vislabākā varianta pieņemšanu. Ielaidies diskusijā. Tev patīk runāt un uzstāties.

LOMAS APRAKSTS (A)

Situācija

Tu esi skolas padomes loceklis. Šodien jums ir sanāksme, kurā jāizlemj, kā lietderīgāk izmantot 500 latus, ko pilsētas dome piešķirusi skolai. Iespējas ir vairākas – remontēt sporta zāli, nopirkt videomagnetofonu, sarīkot skolas balli, aizbraukt ekskursijā u. c. Lēmums noteikti jāpieņem 10 minūšu laikā, citādi skolas vadība rīkosies pēc saviem ieskatiem.

Tavs uzdevums

Tu esi sanāksmes "kārtības dvēsele". Tu sajūti atbildību par veiksmīgu iznākumu. Tev ļoti nepatīk strīdi, un tu baidies, ka skolas padome varētu zaudēt prestižu. Tev ir svarīgi, ka esi ievēlēts padomē. Konkrētais lēmums tevi maz interesē. Galvenais, lai tas tiktu pieņemts laikā, akurāti, bez skandāliem un tas apmierinātu gan skolēnu vairākumu, gan skolas vadību. Tev ir svarīgi saglabāt labvēlīgu gaisotni apspriedes laikā, nepieļaut konfliktus. Kontrolē laiku. Centies palīdzēt organizēt darbu, uzņemies protokolēt, pieraksti idejas, rezumē, atgādināni tās sanāksmes dalībniekiem, panāc nobalsošanu laikā, tomēr neuzspied savu viedokli. Tu neesi līderis, autoritāte. Neuzņemies sanāksmes vadīšanu, ja piesakās cits, bet palidzi tam. Tu esi dzimis "līdera vietnieks".

LOMAS APRAKSTS (B)

Situācija

Tu esi skolas padomes loceklis. Šodien jums ir sanāksme, kurā jāizlemj, kā lietderīgāk izmantot 500 latus, ko pilsētas dome piešķirusi skolai. Iespējas ir vairākas – remontēt sporta zāli, nopirkt videomagnetofonu, sarīkot skolas balli, aizbraukt ekskursijā u. c. Lēmums noteikti jāpieņem 10 minūšu laikā, citādi skolas vadība rīkosies pēc saviem ieskatiem.

Tavs uzdevums

Tu esi līderis. Tev ir skaidrs, kas jāpanāk. Jums jāpieņem noteikts lēmums noteiktā laikā. Tu zini, ka parasti šādas sapulces pārvēršas plāpāšanā bez rezultāta. Šoreiz tā notikt nedrīkst! Ņem uzreiz stingri sanāksmes vadīšanu savās rokās. Panāc, lai tevi uzklausa par katru cenu. Nepieļauj, ka pārējie jaucas pa vidu un pārtrauc tevi. Organizē un vadi sapulci. Esi stingrs un noteikts. Jābūt disciplīnai.

SITUĀCIJU ANALĪZES METODE (CASE STUDY)

"Izglītošanu var uzskatīt par saskarsmes mākslu, tā noris cilvēcisko attiecību vidē; skolotāja kā "saskarsmes mākslinieka" panākumi ir atkarīgi no tā, vai viņš prot veidot savas attiecības ar skolēniem uz savstarpējības pamata. Mācīt var ne tikai skolotājs. Mācīšanās nav tikai skolēnu problēma." Tā savā esejā "Arī skolotājam jāmacās" raksta amerikāņu profesors Čārlzs A. Greigs.¹

Balss un at-balss. Skolotāja balss un skolēna at-balss. Jautājums un atbilde. Atbilde un atkal jauns jautājums. Dialogs, reālā klases situācijā – polilogs (jāuzklausā taču daudzas balsis, daudz balsībā jāmeklē atbildes). Tā var aprakstīt mācību vidi, kurā īstenojas situāciju analīzes metode, kuras galvenā priekšrocība – skolotājs mācās kopā ar skolēniem, kopīgi risinot visiem aktuālas problēmas.

Situāciju analīzes metode ir interaktīvās mācīšanas veids, kura pamatā ir dzīves realitātē sakņotu situāciju analīze diskusijas formā.

Daudzi skolotāji šo metodi jau lieto: literatūras stundā skolēni skolotāja vadībā analizē kādu literāru tekstu, vēstures stundā – vēsturiska notikuma aprakstu, ētikā – reālu notikumu. Šoreiz izklāstīsim klasiskās situāciju analīzes pamatprincipus, kā arī pastāstīsim, kā uzrakstīt situāciju pašam.

Situāciju analīzes metodi jau daudzus gadu desmitus ar panākumiem lieto visā pasaulē biznesa, medicīnas un pedagoģijas izglītībā. Universālā un demokrātiskā rakstura dēļ šo metodi var izmantot visos izglītošanas posmos, arī bērnudārzā; atbilstības svarīgākais kritērijs – vai auditorija, kurā situācija tiek analizēta, spēj iedomāties sevi aprakstītajā situācijā.

Kādu situāciju varam uzskatīt par analīzei piemērotu situāciju? Ir vairāk piemērotu nekā nepiemērotu situāciju – viss atkarīgs no analīzes mērķa. Kultūras vēstures stundās piemērota situācija būs vēsturiska mākslas filma, psiholoģijas stundās – cilvēcisko attiecību problēma, civilzinību stundās – žurnāla vai laikraksta fragments.

Plašāk izmanto divu veidu situācijas:

- ✗ problēmcentrētās situācijas (teksta centrā viena vai vairākas problēmas) un
- ✗ aprakstošās/vēsturiskās situācijas.

Kādā veidā auditorijā īstenot situācijas analīzi? Tradicionāli min šādus variantus:

- ✓ diskusija (viens teksts vai teksts ar turpinājumiem – A, B, C daļas);
- ✓ lomu spēles (tekstu lasa lomās vai dramatizē);
- ✓ video/audio ieraksts (auditorijā apspriež skaņu ierakstu vai videofilmu).

Kas jāievēro, mācīšanās izmantojot situāciju analīzes metodi?

- ✗ Neatkarīgi no tā, vai jūs savā nodarbībā situācijas analīzi izmantojat kā pamatmetodi vai arī kombinējat to ar citām metodēm, koncentrējiet visu savu uzmanību, kā arī pievērsiet skolēnu uzmanību analizējamai situācijai, jo primārs ir pats analīzes process.
- ✗ Situācijas analīze jāveic skolotājam kopīgi ar skolēniem. Skolotājs uzsāk procesu, uzdodot jautājumus par tekstu, skolēni meklē atbildes. Taču pirms atbildēšanas bieži vien kaut kas jāpajautā, lai precizētu viedokli. Tā tiek veicināta savstarpēja ieinteresētība, ieklausīšanās otra viedoklī.
- ✗ Situācijas izpētē vajadzētu iesaistīt visus klātesošos skolēnus. Viedokļu daudzveidība tikai bagātinās klātesošos, veicinās savstarpējo iecietību. Galvenais skolotāja uzdevums – iedrošināt skolēnu paust savu viedokli, kaut arī tas atšķiras no vairākuma domām.

¹ Citēts pēc Barnes L. B., Christensen C. R., Hansen A. J. Teaching and the Case Methode. – Boston, 1994. – P. 12.

- ✗ Skolotāja loma situācijas analīzē ir netradicionāla. Viņš neko nemāca ierastajā veidā, tikai kā diskusijas vadītājs "palīdz piedzimt patiesībai" (pārfrāzējot Platonu).
- ✗ Ikvienai situācijas analīzei jābūt attaisnotai no vispārējo un konkrēto mācību mērķu viedokļa. Skolotājam jāapzinās, kādu vietu viņa priekšmeta programmā ieņem konkrētās situācijas analīze. Bieži šī vieta var būt ļoti nozīmīga, piemēram, kultūras vēsturē konkrēta rakstnieka romantiķa daiļdarba ekranizācijas apspriešana var radīt skolēnos pilnīgāku priekšstatu par romantisma kultūrtipu nekā labi sagatavota lekcija.

Kā situāciju analīzes metode iespaido skolēnu individuālo attīstību?

- ✗ Analizējot, apspriežot konkrētas dzīves situācijas, skolēni apliecina sevi, patstāvīgi spriežot un vērtējot. Labvēlīgā, savstarpēju uzticēšanos veicinošā, brīvā mācību vidē pašizpaušmes prieks ir abpusējs – gan skolotājam, gan skolēniem.
- ✗ Vēlams, lai skolēni ar apspriežamo situāciju būtu jau iepazinušies pirms nodarbības un ierastos sagatavojušies – gatavi paust savu viedokli.
- ✗ Situācijas apspriešanas laikā gan skolotāju, gan skolēnus gaida visdažādākie atklājumi – noklausoties atšķirīgos spriedumus par konkrēto situāciju, rodas iespēja dziļāk iepazīt citam citu.
- ✗ Pakāpeniski attīstot analītiskās iemaņas, prasmi salīdzināt un izvērtēt pretējus uzskatus, prasmi motivēt ikvienu savu apgalvojumu, skolēni būtiski pilnveido kritiskās domāšanas spējas.
- ✗ Izglītošanās notiek darbībā – veidojas attieksme, attīstās spējas un tiek apgūtas zināšanas.

Kāda ir skolotāja loma situācijas analīzē? Tā ļoti atšķiras no tradicionālā priekšstata par skolotāju kā zināšanu devēju. Situācijas analīzē skolotājs ir diskusijas vadītājs, konsultants. Lai nodrošinātu labvēlīgu mācību vidi,

- ✓ skolotājam jācenšas panākt, lai skolēni nodarbībā justos brīvi – iedrošināt viņus aktīvi piedalīties situācijas apspriešanā;
- ✓ skolotājam pilnīgi jāpārzina analizējamā situācija, lai raiti varētu vadīt diskusiju;
- ✓ izmantojot grupu darba elementus situācijas apspriešanas gaitā, skolotājam jāveicina skolēnos izpratne par savstarpējas sadarbības nozīmi;
- ✓ skolotājam īpaši jāpalīdz skolēniem ar vājākām komunikācijas un līdzdalības iemaņām, – ar laipnu vārdu jāiedrošina kautrīgākie;
- ✓ prasmīgam diskusijas vadītājam jāvēro arī neverbālā – ķermeņa valoda, kura sapratējam var atklāt cilvēka psiholoģisko stāvokli;
- ✓ nodarbības noslēgumā skolotājam jānovērtē skolēnu līdzdalība, ņemot vērā viņu aktivitāti, situācijas izpratni, radošu risinājumu piedāvājumus, kompetenci, spēju inteliģenti sadarboties. Ja nodarbībā lietoti grupu darba elementi, jānovērtē arī grupu veikums.

Kā organizēt nodarbību, lietojot situāciju analīzes metodi?

Pirms nodarbības skolotājam nepieciešams izplānot un pārdomāt situācijas analīzes gaitu:

- ✓ jāformulē galvenie jautājumi par situāciju;
- ✓ jāprognozē iespējamie pavērsieni diskusijas gaitā;
- ✓ jāplāno uzskates līdzekļu lietojums (tāfele, lielas papīra lapas, flomāsteri u. c.).

Nodarbības laikā skolotājam

- ✓ jāvada diskusija saskaņā ar mācību mērķiem, variējot galveno jautājumu secību;
- ✓ jāpieraksta visi skolēnu viedokļi uz tāfeles vai lielām papīra lapām;
- ✓ jākontrolē diskusijas ritms un laiks;
- ✓ jāapkopo skolēnu viedokļi par katru jautājumu un par situāciju kopumā, veidojot secinājumus.

Pēc nodarbības

- ✓ skolotājam rūpīgi jāizanalizē katra skolēna individuālais ieguldījums;
- ✓ jāveic pašvērtējums, analizējot nodarbības norisi no kļūdu un sasniegumu viedokļa.

Lietojot situāciju analīzes metodes, izglītošanās notiek darbībā – aktīvā situācijas apspriešanas procesā gudrāks un saprotošāks top gan skolotājs, gan skolēns. Ja skolotājiem šī metode šķiet interesanta un lietderīga praktiskā darbībā, ieteicams pavigrināties, – to var darīt skolotājuursos vai semināros (pedagoģijas studenti to var darīt metodiskai vēltītajās nodarbībās pasniedzēja vadībā).

SITUĀCIJAS APRAKSTA VEIDOŠANA

Lai īstenotu noteiktus, specifiskus mācību mērķus, situācijas aprakstu var veidot skolotājs pats. Jāievēro tikai šādi nosacījumi.

- ✗ Sākumā precīzi definējiet tēmu, kurai vēltīsiet situācijas aprakstu, apziniet šīs tēmas vietu jūsu mācību priekšmeta programmā un konkrētās situācijas analīzes mērķus.
- ✗ Iespējams, jums vajadzēs par informācijas avotu izmantot noteiktas publikācijas, – izvēlieties no tām atbilstošos fragmentus, kurus domājat izmantot situācijas aprakstā.
- ✗ Uzrakstiet situācijas plānu. Pēc plāna uzrakstīšanas jums būs skaidrs, kāda vēl informācija ir nepieciešama.
- ✗ Savāciet nepieciešamos datus – intervijas, dokumentus.
- ✗ Izveidojiet detalizētu situācijas plānu.
- ✗ Uzrakstiet situāciju, iegūstiet izmantoto datu publicēšanas atļauju, izmantojiet situācijas aprakstu nodarbībā. (Pirms iepriekš nepublicētu datu izmantošanas savā situācijas aprakstā vienojieties ar cilvēkiem, kuri pārstāv šo informācijas avotu, par publicēšanas atļauju.)

Jūsu situācijas apraksts jāveido, ievērojot noteiktas prasības no saturiskā viedokļa.

- ✗ Rakstiet situāciju vienkāršā, visiem saprotamā veidā.
- ✗ Savā aprakstā iekļaujiet tikai konkrēto pedagoģisko mērķu īstenošanai nepieciešamo informāciju.
- ✗ Aplūkojiet tikai mācību mērķiem atbilstošās problēmas.
- ✗ Nekādā gadījumā neietveriet aprakstā to analīzi, ko jūs sagaidāt no lasītājiem un analizētājiem.

Noteiktas prasības ir izvirzāmas arī situācijas apraksta valodai.

- ✗ Centieties rakstīt vienkāršā valodā; izvairieties no žargonvārdu lietojuma.
- ✗ Teikumiem jābūt īsiem, vienkāršiem, precīzi formulētiem.
- ✗ Vēlams vienu ideju ietvert vienā rindkopā (piemēram, viena personāža apraksts aizņem vienu rindkopu).
- ✗ Pēc iespējas izmantojiet dialogus, – tie padarīs jūsu situācijas aprakstu krāsaināku.
- ✗ Noteikti rakstiet pagātnē.
- ✗ Ja nepieciešams, ilustrējiet informāciju ar grafikiem un tabulām.
- ✗ Iekļaujiet citātus no daudzveidīgiem informācijas avotiem.

Vēlam labu veiksmi situāciju rakstīšanā: dzīvē problēmu netrūkst, un daudzas no tām var izmantot arī pedagoģiskiem mērķiem.

NODARBĪBA "MĀCĪSIMIES VADĪT SITUĀCIJAS ANALĪZI"

Nodarbības mērķis

Izprast, kas ir situācijas analīze, un iemācīties to vadīt (nodarbība paredzēta skolotājiem).

Materiāli

1. Situācijas apraksts "Karalis Matiušs Pirmais" (sk. 85. lpp.) vai "Vārnas ligzda" (sk. 86. lpp.).
2. Tāfele vai lielas papīra lapas situācijas analīzes gaitas dokumentēšanai.

Nodarbības norise

1. No visiem nodarbības dalībniekiem instruktors izvēlas trīs cilvēkus – "vadošo grupu". Viņi visi saņem situācijas aprakstu. Savā starpā apspriežoties, viņi izlemj, kurš būs konkrētās situācijas analīzes vadītājs ("skolotājs"), bet pārējie vērtēs viņa darbu. Visi "vadošās grupas" dalībnieki palīdz "skolotājam" sagatavot situācijas analīzes plānu.
2. Pārējos nodarbības dalībniekus instruktors arī sadala 3 vai 4 cilvēku grupās. Katra grupa lasa situācijas aprakstu un gatavojas diskusijai.
3. "Skolotājs" no "vadošās grupas" vada situācijas analīzi 30 minūtes.
4. Novērotāji no "vadošās grupas" vēro viņa darbu un pieraksta savus novērojumus, galveno uzmanību pievēršot nodarbības organizācijai.
5. Katrs novērotājs izklāsta savu viedokli un vērtējumu. Arī instruktors novērtē "skolotāja" darbu.

Nodarbības norises laiks – 2–3 stundas.

SITUĀCIJAS APRAKSTS

J. Korčaks

KARALIS MATIUŠS PIRMAIS

(fragments)

Matiušs cēlās septiņos no rīta, pats nomazgājās, pats nospodrināja kurpes un uzklāja gultu. Tādu kārtību bija nodibinājis jau Matiuša vecvectēvs, drosmīgais karalis Pāvels Uzvarētājs. Nomazgājies un apģērbies Matiušs izdzēra glāzīti zivju eļļas un paēda brokastis, kuras nedrīkstēja būt ilgākas par sešpadsmit minūtēm un trīsdesmit piecām sekundēm. Tā taču bija ēdis Matiuša dižais vectēvs, labsirdīgais karalis Juliušs Tikumīgais. Pēc tam Matiušs devās uz troņa zāli, kur bija drausmīgi auksts, un pieņēma ministrus. Troņa zālē nebija krāsns, jo karaļa Matiuša vecmāmiņa, viedā Anna Dievbijīgā, vēl maziņa būdama, bija tvanā gandrīz nosmakusi, un, atceroties viņas laimīgo izglābšanos, tika nolemts pils ceremoniālā ierakstīt noteikumu, pēc kura piecsimt gadus troņa zālē nedrīkstēja ierīkot krāsni.

Matiušs sēdēja uz troņa un klabināja zobus, bet ministri viņam ziņoja, kas notiek valstī. Tas bija ļoti nepatīkami, jo vēstis nez kāpēc nebija nekādas priecīgās.

Ārlietu ministrs pastāstīja, cik cietokšņi ir sapostīti, cik lielgabali sabojāti tā, ka no tiem nemaz vairs nevarot šaut, un cik kareivji sasirguši.

Dzelzeļu ministrs pūlējās ieskaidrot, ka vajadzētu iepirkt jaunas lokomotīves.

Izglītības ministrs sūrojās, ka bērni slikti mācoties, kavējot stundas, bet zēni paslepus smēķējot un izplēšot no burtnīcām lapas. Meitenes uzpūšoties un ķildojoties, zēni plūcoties, mētājoties ar akmeņiem un izsītot rūtis.

Bet finansu ministrs mūždien pukojās, ka trūkstot naudas, un negribēja pirkt ne lielgabalus, ne jaunas mašīnas, jo tās dārgi maksājo.

Pēc tam Matiušs gāja uz parku, lai kādu stundiņu paskraidētu un parotaļātos. Taču vienatnē no visa tā bija maz prieka.

Tāpēc viņš diezgan labprāt atgriezās uz mācību stundām. Mācījās Matiušs cītīgi, jo saprata, ka bez zināšanām karalim grūti valdīt. Un tā viņš isā laikā iemācījās parakstīt savu vārdu ar gaužām garu asti. Pēc tam Matiušs mācījās franču un citas valodas, lai varētu sarunāties ar svešzemju karaļiem, kad vajadzēs braukt pie tiem ciemos.

Matiušs mācītos vēl sekmīgāk, ja būtu drīkstējis uzdot dažus jautājumus, kas viņam ienāca prātā.

Ilgu laiku Matiušs laužija galvu, vai iespējams izgudrot tādu palielināmo stiklu, kas no tālienes aizdedzinātu pulveri. Ja viņš izgudrotu tādu stiklu, tad pieteiktu karu visiem citiem karaļiem un vēl pirms kaujas sākuma uzspridzinātu visus ienaidnieka pulvera pagrabus. Tā Matiušs karā uzvarētu, jo tikai viņam vienīgajam būtu vēl pulveris, un tūdaļ kļūtu par varenu karali, lai gan pats vēl tāds maziņš. Bet ko tur – skolotājs tikai paraustīja plecus, saverkšķīja gīmi un neko neatbildēja.

Kādu citu reizi Matiušs sāka taujāt, vai nevarētu iekārtot tā, lai tēvs mirdams atstātu saprātu dēlam. Matiuša tētis, Stefans Saprātīgais, bija pazīstams ar savu gudrību. Bet tagad, raugi, Matiušs sēž tajā pašā tronī un nēsā to pašu kroni, taču viņam jāmacās viss no paša sākuma, un nav pat lāgā zināms, vai viņš kādreiz zinās tikpat daudz cik tētis. Bet tā reizē ar troni saņemtu arī vecvectēva Pāvela Uzvarētāja drosmi, vecmāmuļas dievbijību un visas tēva zināšanas.

Taču arī šis jautājums neatrada dzirdīgas ausis.

SITUĀCIJAS APRAKSTS

VĀRNAS LIGZDA

Kāds grabinājās gar durvīm. "Laikam mamma beidzot mājās," Inta nosprieda un gāja sagaidīt. Māti ieraudzījusi, meitene vispirms satrūkās, – kādas negaidītas pārmaiņas! – tad iesaucās: "Mammu, ko tu esi izdarījusi ar saviem matiem!"

Māte apmulsusi paskatījās uz meitu ("Vai tiešām viņai nepatīk?"), tad attrauca: "Nu, kā tev patīk? Pārmaiņas pēc ieliku ilgviļņus, – vai nav jauki?"

Inta izteiksmīgi novaibstījās. Apskatījusi māti no visām pusēm, viņa murmināja: "Diez cik labi vis neizskatās. Iepriekš bija cita lieta, – tu vismaz neizskatījies tik veca... Mati tev tagad tik šausmīgi sprogaini, hm, kā aitari... Nē, kā vārnas ligzda!"

Mātes seja stiepās arvien garāka un garāka. Tomēr viņa saņēmās un mēģināja nomierināt purpinošo meiteni un acīmredzot arī pati sevi.

"Mīļo meitiņ! Kas par lietu? Ā! Tu droši vien vēl neesi pieradusi pie manas jaunās frizūras. Varbūt pēc pāris dienām tu pieradīsi un tev pat iepatiksies."

Intas seja bija tikpat vēsi neizdibināma kā pirms mirkļa.

"Pieņemsim. Taču man šķiet, ka tava galva kļuvusi divreiz lielāka un atgādina vārnas ligzdu, kurā būtu vieta kādiem pieciem rijīgiem vārnēniem."

Nākamajā rītā pamodusies, māte steidzās pie spoguļa. Skats bija ļoti bēdīgs. Ar skumjām māte atzina, ka pēc gulēšanas mati izskatījās vēl briesmīgāki nekā iepriekšējā dienā.

"Kaut kas taču jādara," nosprieda māte un sāka ķemmēt matus, mēģinādama izlīdzināt nevaldāmās srogas; taču – ak vai – tās arvien vairāk sāka atgādināt lauvas krēpes. Tad viņa matus izmazgāja, atkal ķemmēja un žāvēja... Taču mati kļuva arvien kuplāki un kuplāki, bet māte – arvien skumjāka un skumjāka. Skumjas nomainīja niknums. Viņai ienāca prātā par ilgviļņiem izsviestā nauda. Turklāt viņa nezināja, ko tagad iesākt ar matiem.

Skumstošo un nikno māti pārsteidza Inta. Izbijusies viņa iekliedzās:

"Mammu, tava vārnas ligzda kļūst arvien lielāka un lielāka. Tu sacīji, ka būs labāk, bet izskatās vēl briesmīgāk!"

Māte atcirta: "Nerunā vairs par to! Zinu, ka izskatos nejauki!"

Taču Inta nelikās mierā:

"Kādēļ tu ieliki tos ilgviļņus? Tev taču bija tik skaisti mati! Tagad tu visu esi sabojājusi. Tik šausmīga vārnas ligzda!"

"Vārnas ligzda, vārnas ligzda!" māte iesaucās. "Cik reizes tu vēl to atkārtosi? Liecies taču vienreiz mierā!"

Inta, turpat stāvot, klusi noteica: "Bet tā taču ir, mamm. Tā ir briesmīga vārnas ligzda."

Māte aizsvilās dusmās. Viņa kliedza: "Es lūdzu tevi vienreiz apklust. Un tu atkal sāc no gala. Izbeigsim šo sarunu! Es vairs nevēlos apspriest savu frizūru."

Inta kādu laiku klusēja, tad atkal ierunājās: "Atceries, es pagājīšgad mācījos spēlēt klavieres? Tu parasti stāvēji man aiz muguras un visu laiku aizrādīji, ka spēlēju nepareizi. Mani tas darīja vai traku. Tā gribējās, lai tu liktu mani mierā. Bet tu pat neklausījies. Es taču pati sapratu, ka man vairāk jāvingrinās. Bet tu nebeidzi man piesieties."

Māti Intas vārdi pārsteidza. Sākumā viņa klusēja, tad kā caur zobiem izgrūda:

"Mati un klavieres ir dažādas lietas. Nejauc tās!"

"Vai tiešām tās ir tik dažādas?" Inta noteica. "Es domāju, ka tas ir viens un tas pats. Ar ko tad tās atšķiras?"

PROJEKTI

Projekti ir īpaša veida grupu darbs, kuru īstenošanai nepieciešams ilgāks laiks. Skolotāja ieguldījums šeit ir mazāks, nekā lietojot jebkuru citu metodi, – viņam ir iniciatora un padomdevēja loma, bet skolēnu atdeve mācību vielas apguvē ir ļoti liela. Daudziem skolēniem tik liela patstāvība mācību procesā sākumā var izraisīt mulsumu, bet pakāpeniski viņi pierod pie mācību vielas apgušanas, sadarbojoties savā starpā bez skolotāja palīdzības.

Projekta izstrādei atvēlētais laiks var svārstīties no vienas dienas līdz sešiem mēnešiem. Cilvēku skaits grupā var būt dažāds, bet, grupu veidojot, jāņem vērā, ka šiem cilvēkiem ilgstoši būs jāstrādā kopā, tādēļ jāvairās no nejausībām grupas izveidē.

Ja projekta izstrāde prasīs ilgstošu laika posmu, būtu lietderīgi tēmu izvēlei, grupu veidošanai un darba plānošanai atvēlēt vairāk laika. Ja klasē šī darba metode tiek izmēģināta pirmoreiz, tad skolotājs var piedāvāt galveno tēmu un sadalīt to apakštēmās, ļaujot grupu dalībniekiem izvēlēties savu apakštēmu.

Piemērs. Vienas nedēļas laikā klasei jāaplūko tēma "Masu informācijas līdzekļi". Klase tiek sadalīta 4 grupās un katrai dots savs uzdevums:

- ✓ ziņas TV 1. kanālā;
- ✓ radio ziņu programma;
- ✓ ziņas populārā dienas avīzē;
- ✓ ziņas populārā "dzeltenās preses" izdevumā.

Katras skolēnu grupas uzdevums ir izstrādāt projektu, atspoguļojot, kā ziņas ir interpretētas viņu izvēlētajos masu informācijas līdzekļos. Projekta dalībnieki ir nodrošināti ar nepieciešamajiem tehniskajiem līdzekļiem, bet fakti materiāls viņiem jāsavāc un jāapkopo pašiem. Skolotājs projekta izstrādē neiejaucas, ja dalībniekiem nepieciešams, viņš var sniegt konsultāciju.

Minētajā gadījumā skolotājs precīzi nosaka darba procesa gaitu. Parasti šādos gadījumos rezultāts ir apmierinošs.

Ja jūs kā skolotājs vēlaties attīstīt savos audzēkņos lielāku patstāvību un veltīt uzmanību lēmumu pieņemšanas gaitai, tad varat izmantot šādu darbības modeli.

1. Skolotājs izskaidro projekta darba nosacījumus:

- ✗ katra grupa strādā patstāvīgi;
- ✗ visi grupas dalībnieki sadarbojas, lai veiktu uzdevumu;
- ✗ sadarbībai jānodrošina noteikta rezultāta sasniegšana.

2. Skolotājs formulē galveno tēmu, nosaka projekta izpildes laiku, kā arī iepazīstina ar īstenošanas materiālajām iespējām un ierobežojumiem (tehniskie līdzekļi, mācību materiāli u. c.).

3. Klase tiek sadalīta grupās, un katra no tām vienojas par savu apakštēmu.

4. Skolotājs kopā ar skolēniem apspriež visus apakštēmu priekšlikumus un kopīgi noraida nepraktiskos, nepiemērotos un neatbilstošos.

5. Kopīgi ar skolēniem skolotājs formulē atbilstošo apakštēmu nosaukumus.

6. Katrs skolēns saņem apakštēmu sarakstu un atzīmē tajā divus viņam visinteresantākos nosaukumus.

7. Apkopojis skolēnu izvēles, skolotājs saskaņā ar tām sadala klasi grupās atbilstoši apakštēmu skaitam. Savas tēmas ietvaros skolēni var pilnīgi brīvi izvēlēties darba virzienus.

Varbūt sākumā skolotājam šis darbības modelis šķiet sarežģīts, taču patiesībā, ja laiks tiek lietderīgi izmantots, procedūra aizņem pusotru stundu: tās laikā ir noskaidroti projekta mācību mērķi un izvēlēti cilvēki, kuri spēs strādāt kopā.

Skolotājam jāreķinās ar to, ka kolektīvā lēmuma pieņemšana un vārda brīvība ir demokrātijas principi, kuru īstenošanai nepieciešams laiks. Pat tad, ja skolotājam ir vieglāk un ierastāk visu kontrolēt pašam, jāņem vērā, ka skolēniem šis process šķiet aizraujošs, viņi gūst pašapliecināšanās prieku un neatsveramu pieredzi, paši saviem spēkiem nonākot līdz lēmuma pieņemšanai.

NODARBĪBA "MITRIE TROPISKIE MEŽI"

Nodarbības mērķis

1. Mācīt skolēnus strādāt ar izziņas materiāliem.
2. Prast saskatīt likumsakarības dabā.
3. Veidot prasmi strādāt grupā.

Materiāli

1. Lielas lapas.
2. Flomāsteri.
3. Izdales materiāls "Mitrie tropiskie meži" (sk. 90. lpp.).

Nodarbības norise

1. Skolotājs pastāsta, ka mitrie tropiskie meži ir pasaules plaušas. Tie ir jāaizsargā, jo cilvēki tos iznīcina: katru sekundi izzūd 1 ārs mežu jeb katru stundu izzūd 3600 āru. Šie meži aizņem 6 % no sauszemes virsmas, un tajos aug apmēram puse no visiem ārstniecības augiem. Tropiskie meži regulē klimatu, aizkavē plūdus un noslīdeņus.

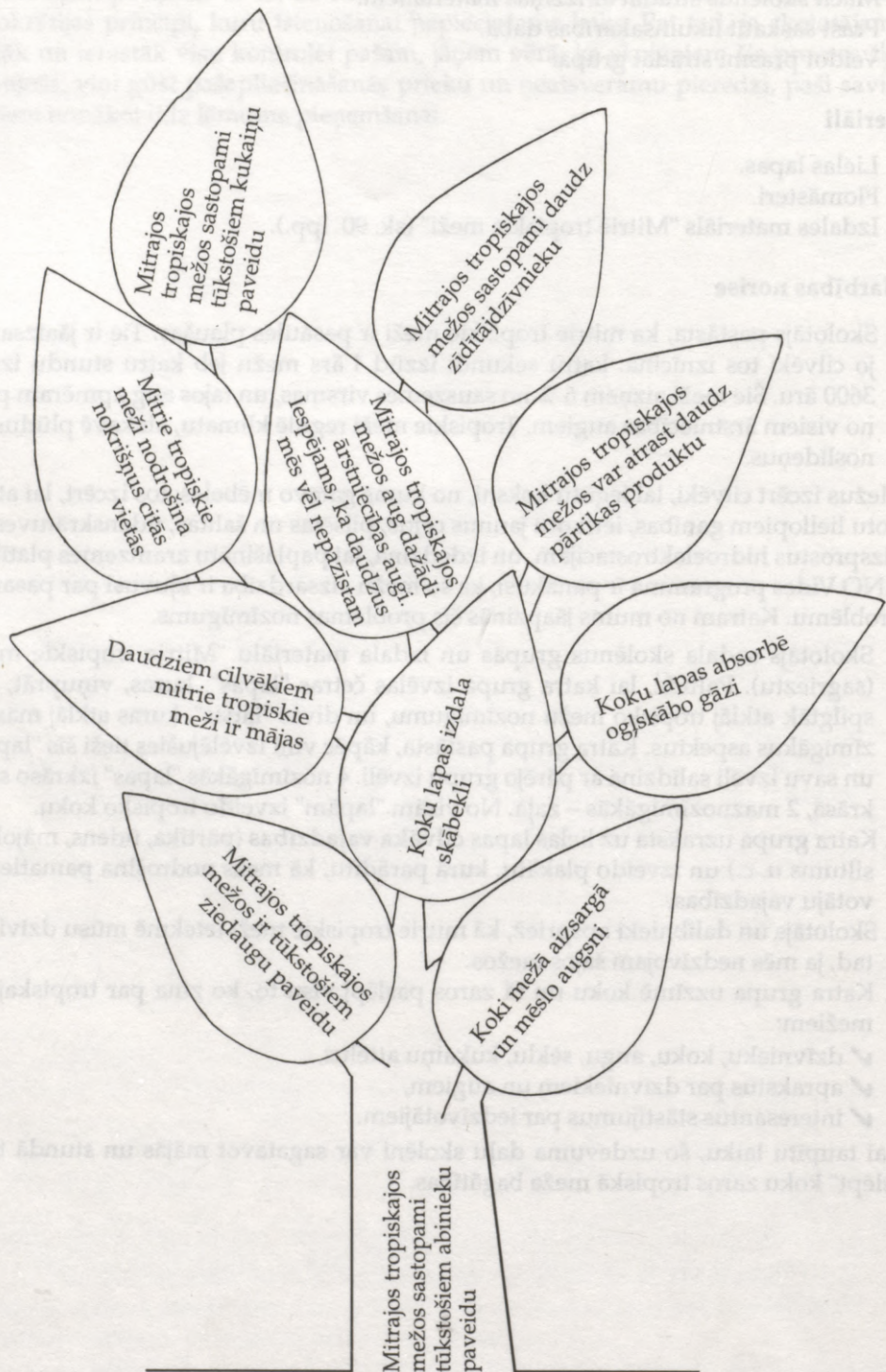
Mežus izcērt cilvēki, lai iegūtu koksni, no kuras gatavo mēbeles; tos izcērt, lai atbrīvotu liellopiem ganības, ierīkotu jaunus ceļus, pilsētas un šahtas, ūdenskrātuves un aizsprostus hidroelektrostacijām, un izdedzina, lai paplašinātu aramzemes platības. ANO Vides programma ir panākusi, ka šo mežu aizsardzība ir kļuvusi par pasaules problēmu. Katram no mums jāapzinās šīs problēmas nozīmīgums.

2. Skolotājs sadala skolēnus grupās un izdala materiālu "Mitrie tropiskie meži" (sagrieztu). Palūdz, lai katra grupa izvēlas četras "lapas", kuras, viņuprāt, vispilgtāk atklāj tropisko mežu nozīmīgumu, un divas "lapas", kuras atklāj maznozīmīgākus aspektus. Katra grupa pastāsta, kāpēc viņi izvēlējušies tieši šīs "lapas", un savu izvēli salīdzina ar pārējo grupu izvēli. 4 nozīmīgākās "lapas" izkrāso sārtā krāsā, 2 maznozīmīgākās – zaļā. No visām "lapām" izveido tropisko koku.
3. Katra grupa uzraksta uz lielas lapas **cilvēka vajadzības** (pārtika, ūdens, mājoklis, siltums u. c.) un izveido plakātu, kurā parādītu, kā mežs nodrošina pamatiedzīvotāju vajadzības.
4. Skolotājs un dalībnieki apspriež, kā mitrie tropiskie meži ietekmē mūsu dzīvi pat tad, ja mēs nedzīvojam šajos mežos.
5. Katra grupa uzzīmē koku un tā zaros paslēpj visu to, ko zina par tropiskajiem mežiem:
 - ✓ dzīvnieku, koku, augu, sēklu, kukaiņu attēlus,
 - ✓ aprakstus par dzīvniekiem un augiem,
 - ✓ interesantus stāstījumus par iedzīvotājiem.

Lai taupītu laiku, šo uzdevuma daļu skolēni var sagatavot mājās un stundā tikai "paslēpt" koku zaros tropiskā meža bagātības.

MITRIE TROPISKIE MEŽI

PROJEKTA DARBS "TROPISKIE MEŽI"

Klasē ienes lielu koka zaru un paskaidro, ka pēc nedēļas šis zars kopīga darba rezultātā pārvērtīsies par tropiskā meža stūrīti, kurā būs gan raksturīgākie tropisko mežu augi un dzīvnieki, gan ekvatoriālo tautu ēdienu receptes, mūzikas un deju ieraksti, pasakas un stāsti, zīmējumi un daudz kas cits, ko vien var atrast par tropisko mežu valstīm un tautām.

Projekta darba norise

1. Katra grupa veido tropisko mežu valsts aprakstu pēc šāda plāna:
 - 1) valsts ģeogrāfiskais stāvoklis,
 - 2) ģeoloģiskā uzbūve un reljefs,
 - 3) dabas apstākļi un resursi,
 - 4) iedzīvotāji,
 - 5) saimniecības raksturojums,
 - 6) transports,
 - 7) ārējie sakari.
2. Skolēni izvēlas tropisko mežu zonā kādu valsti un, izmantojot zināšanas dažādos mācību priekšmetos, izveido detalizētu aprakstu par valsti, to papildina ar zīmējumiem, stāstiem, pasakām utt.
 - ✗ Darbmācības stundās skolēni izgatavo zvēru un augu figūras.
 - ✗ Tēlotājas mākslas stundās uzzīmē augu, dzīvnieku, vietējo iedzīvotāju attēlus, uzzina par šo zemju mākslu un kultūru.
 - ✗ Botānikas stundās noskaidro, kādi augi aug tropiskajos mežos, kādas tur ir augsnes.
 - ✗ Ģeogrāfijas stundās uzzina par klimatiskajiem apstākļiem, uzzīmē klimatu raksturojošas diagrammas.
 - ✗ Vēstures stundās izpēta iedzīvotāju dzīvesveidu, valsts politisko situāciju.
 - ✗ Mūzikas stundās noklausās tropisko mežu iedzīvotāju tautas mūziku.
 - ✗ Mājturības stundās atrod ēdienu receptes un pagatavo ēdienus, kādus lieto tropisko mežu iedzīvotāji.
 - ✗ Literatūras stundās skolēni iepazīstas ar ekvatoriālo tautu folkloru.
 - ✗ Fiziskās audzināšanas stundās uzzina par ievērojamiem šo valstu sportistiem.

Katrā stundā uzzināto un pagatavoto uzkar koka zaros – koks ir pārvērties par tropisko mežu.

PROJEKTS "PORTFELIS"

Mērķis un īstenošanas nosacījumi

Ikviens cilvēks ir ieinteresēts savas personības attīstībā un atbildīgs par to. Svarīgs personības attīstības rādītājs ir spēja gūt nepieciešamās zināšanas, inteligenti piedalīties mācību procesā, ievērojot citu cilvēku vienlīdzīgās un taisnīgās tiesības uz brīvu pašizpaušmi. Iespējams, šis mācību metodes apraksts sniegs jums vērtīgus ieteikumus, kā veiksmīgāk sadarboties mācību procesā, kā dziļāk un pilnīgāk izprast citam citu.

Projekta īstenošana norit skolā, ierastajā mācību vidē:

- ✗ saskaņā ar skolas mācību programmas prasībām projekts "Portfelis" var kļūt par mācību procesa posmu civilzinībās, vēsturē, literatūrā, svešvalodās, vizuālajā mākslā, ģeogrāfijā un citos mācību priekšmetos;
- ✗ "Portfeļa" projekta izstrādāšanā piedalās visa klase;
- ✗ iespējams organizēt sacensību starp klasēm;
- ✗ projekta izstrādāšana (izņemot mājasdarbus) un prezentēšana notiek stundu laikā.

Materiāli

1. "Problēmas sākotnējās izpētes lapa" (sk. 95. lpp.).
2. "Publicēto avotu izpētes lapa" (sk. 96. lpp.).
3. "Dokumentācijas lapa" (sk. 97. lpp.).
4. "Intervijas lapa" (sk. 98. lpp.).
5. ""Portfeļa" projekta vērtēšanas kritēriji" (sk. 99. lpp.).
6. ""Portfeļa" prezentācijas vērtēšanas kritēriji" (sk. 100. lpp.).

Metodes apraksts un nodarbību norise

Projekts "Portfelis" ietver reālas problēmsituācijas vispusīgu atspoguļojumu un ieteikumus problēmas atrisināšanai.

1. Problēmas apzināšanās

Skolotājs piedāvā skolēniem problēmu sarakstu. Piemēram, ja projektu īsteno civilzinību nodarbībās, skolotājs var piedāvāt šādu problēmu sarakstu.

- ✓ Daudzi bērni, kuriem vajadzētu mācīties, dažādu iemeslu dēļ neapmeklē skolu.
- ✓ Daudzi darbaspējīgi cilvēki Latvijā šobrīd ir bez darba.
- ✓ Skolās ne vienmēr tiek ievērotas skolēnu tiesības.
- ✓ Skolēnu un skolotāju attiecībās trūkst savstarpējas izpratnes.
- ✓ Skolu materiāli tehniskais nodrošinājums ir trūcīgs.

Problēmu saraksts skolēniem noder kā pārdomu materiāls. Skolotājam, komentējot sarakstā uzskaitītās problēmas, vajadzētu uzsvērt to aktualitāti un atrisināšanas nepieciešamību.

Lai skolēnu kopīga darba rezultātā izveidotos "Portfelis" – apkopota, izvērtēta informācija par konkrēto problēmu, problēmas esošo risinājumu atspoguļojums, skolēnu piedāvātie risinājumi un darbības plāns to realizēšanai –, klasē nepieciešama iepriekšēja diskusija, lai noskaidrotu, ko skolēni jau zina par sarakstā minētajām problēmām.

Pilnvērtīgai diskusijai ir jāsatavojas. Skolotājs uzdod mājasdarbu – uzzināt pieaugušo viedokli par minētajām problēmām, atrast šo problēmu atspoguļojumu masu informācijas līdzekļos (var izmantot "Problēmas sākotnējās izpētes lapa" un "Publicēto avotu izpētes lapa").

2. "Portfeļa" problēmas izvēle

Apkopojot skolēnu mājasdarbos iegūto informāciju, skolotājs kopā ar skolēniem noskaidro,

- ✓ ko jaunu skolēni uzzinājuši, intervējot pieaugušos;
- ✓ kuras problēmas saskaņā ar skolēnu pētījumiem prasa neatliekamu risinājumu;
- ✓ kuras problēmas pašlaik netiek pietiekami efektīvi risinātas;
- ✓ kuru problēmu atrisinājums skolēniem rūp visvairāk.

Pēc tam skolēni ir gatavi pieņemt lēmumu balsojot: kura problēma kā visbūtiskākā tiks aplūkota klases "Portfelī". Rezultātā ir noskaidrota "Portfeļa" problēma.

3. Papildinformācijas iegūšana

Lai vispusīgi izpētītu problēmu, skolēniem vēl nepieciešama papildinformācija. Kā to iegūt? Ieteicams veikt šādas darbības.

1) Informācijas avotu apzināšana.

Skolotājs kopā ar skolēniem apspriež, kuri informācijas avoti varētu sniegt vēl nepieciešamo informāciju par problēmu (speciālā literatūra, ekspertu viedokļi, masu informācijas līdzekļi u. c.). Skolēni pastāsta, ko viņi zina par katru apspriesto informācijas avotu, kāda bijusi viņu līdzšinējā pieredze.

2) Pētnieku grupu izveidošana.

Skolotājs sadala klasi pētnieku grupās (3 vai 4 cilvēki grupā). Katrai grupai tiek dots savs uzdevums: izpētīt un apgūt vienu informācijas avotu, kas atspoguļo pētāmo problēmu. Skolotājs paskaidro skolēniem, kā lietojams informācijas apstrādes instrumentārijs (sk. "Dokumentācijas lapu" un "Intervijas lapu").

4. "Portfeļa" veidošana

Apkopojot pētnieku grupu mājasdarbu rezultātus, skolotājs secina, ka klase ir savākusī pietiekami daudz informācijas, lai izveidotu "Portfelī".

1) Skolotājs sadala klasi 4 grupās – katra no tām veidos vienu "Portfeļa" nodaļu.

2) Skaidri un precīzi skolotājs formulē katras grupas uzdevumu:

- ✓ 1. grupa nodarbosies ar izvēlētās problēmas vispusīgu izpēti;
- ✓ 2. grupa pētīs esošos problēmas risinājuma veidus;
- ✓ 3. grupa piedāvās savu problēmas atrisinājumu;
- ✓ 4. grupa izstrādās detalizētu rīcības plānu problēmas atrisināšanai.

Skolotājs īpaši uzsver, ka būs nepieciešama sadarbība starp grupām.

3) Pētnieku grupu savāktā informācija noderēs visām darba grupām, – to nepieciešams sadalīt saskaņā ar grupu specifiskajiem uzdevumiem. Visi skolēni, kopīgi pārskatot savāktu informāciju, piemeklē savai grupai nepieciešamo. Ja vairākām grupām nepieciešama viena veida informācija, tad lapas ar informāciju pavairo.

4) Visas 4 grupas veido katra savu "Portfeļa" nodaļu. Ja uzdevuma izpildei nepieciešama papildinformācija, skolēni to iegūst patstāvīgi, konsultējoties gan ar skolotāju, gan ar vienaudžiem vai pieaugušajiem.

"Portfeļa" struktūra. "Portfelis" ir mērķtiecīga, saskaņā ar specifiskām vadlīnijām sastādīta, integrēta skolēnu patstāvīgo darbu izlase. Vadlīnijas mainās atkarībā no konkrētā mācību priekšmeta, kura mācīšanās izmanto šo projekta veidu, un "Portfeļa" izstrādes mērķa.

Par "Portfeli" sauc arī viena skolēna individuālo sasniegumu izlasi. Klases "Portfeli" tiek iekļauta visu klases skolēnu darbu izlase – labākais, ko viņi sasnieguši vienas konkrētas problēmas izpētē.

"Portfelis" sastāv no divām – uzskates un dokumentācijas sekcijām.

Uzskates sekciju veido 4 planšetes (katra darba grupa veidojusi vienu planšeti). Katrā planšetē ir informācijas kopsavilkums, ilustrācijas, fotogrāfijas, izmantoto informācijas avotu saraksts.

Dokumentācijas sekcija sastāv no piecām nodaļām (visa dokumentācijas sekcija apkopota biezā mapē; katra nodaļa rakstūta uz citas krāsas papīra). Četrās nodaļās atspoguļoti grupu darba rezultāti, bet piektajā nodaļā – klases gūtā pieredze projekta izstrādes gaitā un sava darba pašvērtējums. Dokumentācijas sekcijas sākumā jābūt satura rādītājam, katras nodaļas sākumā jānorāda arī nodaļas saturs.

5. "Portfeļa" prezentēšana

Būtu lietderīgi ar skolēnu pētījumiem iepazīstināt plašāku vienaudžu auditoriju. Ja projektus sagatavojušas, piemēram, divas devītās klases, tad prezentācija var notikt vairāku citu klašu skolēnu, skolotāju, viesu, interesentu klātbūtnē. Šajā gadījumā prezentācija izvērtīsies sacensībā starp klasēm.

Katras "Portfeļa" sekcijas sadaļas autori prezentē savu veikumu, to vērtē žūrija. Vēlāk žūrija apkopo savus iespaidus un sniedz visa klases "Portfeļa" novērtējumu.

Prezentācijas ietvaros katra darba grupa sagatavo 4 minūšu ilgu uzstāšanos, kuras laikā skolēni var izmantot pašu pagatavoto uzskates materiālu – planšeti. Pēc katras grupas uzstāšanās 6 minūtes ir atvēlētas žūrijas locekļu jautājumiem. Optimālais prezentācijas laiks – viena stunda.

"Portfeļa" prezentācijas laikā skolēni gūst vērtīgu pieredzi: viņi mācās, kā savas domas izklāstīt citiem cilvēkiem, kā pārliecināt citus par sava viedokļa pamatotību.

Žūrija. Optimālais žūrijas sastāvs ir trīs cilvēki. Tās sastāvā var iekļaut ekspertus konkrētajā jautājumā, skolotājus, augstskolu docētājus, skolas vecāko klašu skolēnus u. c. ("Portfeļa" projekta un prezentācijas vērtēšanas kritērijus sk. 99. un 100. lpp.).

PROBLĒMAS SĀKOTNĒJĀS IZPĒTES LAPA

Grupas dalībnieku vārdi: _____

Datums: _____

Pētāmā problēma: _____

1. Vai šī problēma jums šķiet svarīga? Kāpēc? _____

2. Vai problēmas atrisinājums šķiet svarīgs arī jūsu skolasbiedriem? Kāpēc? _____

3. Kādu viedokli par problēmu un tās risinājumiem pauž masu informācijas līdzekļi? _____

4. Vai valsts institūcijas ir ieinteresētas šīs problēmas atrisināšanā? _____

5. Kādus sasniegumus šīs problēmas risināšanā jūs varat nosaukt? _____

6. Kādas kļūmes šīs problēmas risināšanā jūs varat nosaukt? _____

7. Kā, jūsuprāt, uzlabot esošo situāciju problēmas risinājumā? _____

8. Kur jūs varētu iegūt pilnīgāku informāciju par problēmu un tās dažādajiem vērtējumiem? _____

9. Vai jūs varat nosaukt vēl kādas nozīmīgas problēmas, kuras būtu interesanti pētīt? _____

PUBLICĒTO AVOTU IZPĒTES LAPA

Vārds, uzvārds: _____ Datums: _____
 Problēma: _____

Nosaukums, publicēšanas laiks (periodikai – datums): _____

1. Publikācijā paustais viedoklis par problēmu: _____

2. Svarīgāko izteikumu citāti, kas ilustrē šo viedokli: _____

3. Kādi problēmas risinājumu piemēri publikācijā ir atspoguļoti? _____

4. Kas sasniegts, šos risinājumus īstenojot? _____

5. Kādas kļūmes vērojamas problēmas risinājumos? _____

6. Ko varētu uzlabot problēmas risināšanas stratēģijā? _____

Piebilde. Šādi var analizēt ne vien grāmatās un masu medijos publicēto informāciju, bet arī radio un televīzijas pārraides.

DOKUMENTĀCIJAS LAPA

Izpētes grupas dalībnieka vārds, uzvārds: _____

Datums: _____

Bibliotēka, birojs, aģentūra, zinātniska iestāde, kur iegūta informācija: _____

Pētāmā problēma: _____

1. Informācijas avots (nosaukums, autors, publicēšanas laiks): _____

2. Izrakstiet no publikācijas informāciju, kas var palīdzēt atbildēt uz šādiem jautājumiem.

a) Cik nozīmīga šī problēma ir jūsu skolā, pilsētā? _____

b) Cik nozīmīga šī problēma ir jūsu valstī? _____

c) Vai šīs problēmas atrisināšanai ir izstrādāta noteikta stratēģija? Kā tā tiek īstenota? _____

d) Vai kādas valsts institūcijas ir atbildīgas par problēmas atrisināšanu? Kā jūs raksturotu to darbību? _____

e) Kuri cilvēki, grupas vai organizācijas īpaši aktīvi pauž savu nostāju šīs problēmas sakarā? _____

f) Kādā veidā viņi tiecas ietekmēt vai mainīt esošo problēmas risināšanas stratēģiju? _____

g) Kur vēl var iegūt informāciju par dažādām problēmas izpratnēm un risinājuma veidiem? _____

INTERVIJAS LAPA

Vārds, uzvārds: _____

Datums: _____

Problēma: _____

Intervējamās personas vārds, uzvārds: _____

nodarbošanās: _____

(ja intervējamā persona vēlas saglabāt anonimitāti, lūdzu, miniet tikai nodarbošanos)

1. Pastāstiet cilvēkam, kuru jūs intervējat, par pētāmo problēmu. Pēc tam uzdodiet jautājumus.

a) Vai uzskatāt šo problēmu par nozīmīgu? Kāpēc? _____

b) Vai jūsu paziņām šī problēma ir svarīga? Kāpēc? _____

c) Kāda ir valsts institūciju nostāja problēmas risināšanā? _____

d) Kādas ir esošo problēmas risinājumu priekšrocības? _____

e) Kādus trūkumus problēmas risinājumos var novērot? _____

f) Kā varētu uzlabot stāvokli problēmas risināšanā? _____

g) Ko vajadzētu mainīt problēmas risināšanas stratēģijā? _____

h) Kādi informācijas avoti jāapgūst, lai vispusīgi izprastu problēmu un tās risinājumus? _____

i) Kādus cilvēkus būtu lietderīgi intervēt? _____

"PORTFEĻA" PROJEKTA VĒRTĒŠANAS KRITĒRIJI

Vērtējot katru "Portfeļa" nodaļu, jāņem vērā šādi kritēriji.

1. Vispusīgs atspoguļojums.

- Vai ir iekļauts viss iespējamais informatīvais materiāls?
- Vai nav iekļauts vairāk informācijas nekā nepieciešams?

2. Skaidrība un precizitāte

- Vai "Portfeļa" prezentācija ir labi organizēta?
- Vai valoda ir vienkārša, formulējumi – skaidri, un vai nav gramatisku kļūdu?
- Vai argumenti ir viegli saprotami?

3. Informācija

- Vai informācija ir rūpīgi sakārtota?
- Vai informācija aptver galvenos faktus un svarīgākos jēdzienus?
- Vai iekļautā informācija ir nozīmīga un tēmas izpētē nepieciešama?

4. Uzskates materiāli (tabulas, attēli, fotogrāfijas u. c.)

- Vai uzskates materiāli atspoguļo specifisko saturu?
- Vai tie sniedz pietiekami būtisku informāciju?
- Vai katram uzskates materiālam ir nosaukums?
- Vai uzskates materiāli palīdz izprast saturu?

5. Dokumentācija

- Vai atbilstošās "Portfeļa" nodaļas galvenajām tēzēm ir dokumentāls pamatojums?
- Vai, veidojot dokumentāciju, izmantoti dažādi, atbilstoši un droši informācijas avoti?
- Vai dokumentācija loģiski saistās ar uzskates materiāliem?
- Vai ir izvēlēti un izmantoti patiesi būtiski informācijas avoti?

Vērtējot visu "Portfeli" kopumā, jāņem vērā šādi kritēriji.

1. Pārliecinošs izklāsts, argumentētība

- Vai "Portfeli" izklāstītā informācija un vērtējumi pārliecina par problēmas nozīmību?
- Vai izvēlētie risinājumi tieši attiecas uz problēmu?
- Vai "Portfeli" ir izskaidrots, kā gūt plašāku atbalstu piedāvātajam problēmas risinājumam?

2. Praktiskums

- Vai piedāvātie problēmas risinājumi ir reāli un praktiski?
- Vai ir reāli iegūt paredzēto atbalstu piedāvātajam risinājuma plānam?

3. Koordinācija

- Vai katra no "Portfeļa" nodaļām ir loģiski saistīta ar pārējām bez liekas informācijas atkārtošanas?

4. Pašvērtējums

- Vai "Portfeļa" 5. nodaļa, kurā atspoguļots klases pašvērtējums, liecina par rūpīgu un pārdomātu pieredzes analīzi?
- Vai 5. nodaļā ir atspoguļots tas, ko klases skolēni ir iemācījušies "Portfeļa" izstrādāšanas gaitā?

"PORTFEĻA" PREZENTĀCIJAS VĒRTĒŠANAS KRITĒRIJI

Grupas prezentācijas vērtēšanas kritēriji ir šādi.

1. Svarīgāko faktu izvēle

Vai prezentācijai grupa ir izvēlējusies svarīgākos savas nodaļas aspektus?

2. Izpratne

Vai grupas uzstāšanās gaitā vērojama izpratne par problēmas būtību un mērķiem?

Vai ir apzināti alternatīvi problēmas risinājumi?

Vai grupas piedāvātais problēmas risinājums veidots ar izpratni?

Vai ir izstrādāts konkrēts darbības plāns piedāvātā risinājuma īstenošanai?

3. Argumentētība

Vai grupas dalībnieki savu viedokli pauž pietiekami argumentēti?

Vai, atbildot uz žūrijas locekļu jautājumiem, viņi spēj aizstāvēt savu viedokli?

4. Atbilstība

Vai grupas dalībnieku atbildes saskan ar žūrijas locekļu uzdotajiem jautājumiem?

Vai atbild tieši to, kas ir prasīts jautājumā?

5. Sadarbība grupā/komandas darbs

Vai visi grupas dalībnieki piedalās prezentācijā?

Vai atbildības sadalījums grupas uzstāšanās laikā ir acīmredzams (katrs skolēns ir atbildīgs par kādu prezentācijas aspektu)?

Vai grupas dalībnieki uzstājoties respektē cits cita viedokli?

Vērtējot visu "Portfeļa" prezentāciju kopumā, jāņem vērā šādi kritēriji.

1. Pārliecinoša uzstāšanās

Vai prezentācija kopumā atspoguļo klases veikto problēmas izpēti un piedāvāto risinājumu?

2. Savstarpējā sadarbība, koordinācija

Vai ir vērojama saistība starp visu darba grupu prezentācijām (vai vienas grupas uzstāšanās papildina otru)?

Vai katra nākamā uzstāšanās atsaucas uz iepriekšējo un papildina to?

VĒRTĒŠANA

Vērtēšana ir ļoti svarīga mācību procesa sastāvdaļa. Izmantojot interaktīvās mācīšanas metodes, īpaša uzmanība būtu jāpievērš skolēnu pašvērtēšanas iemaņu attīstīšanai.

1. Vērtēšanas mērķis:

- lai motivētu;
- lai informētu;
- lai kontrolētu;
- lai pārbaudītu;
- lai vadītu;
- lai uzlabotu;
- lai padarītu efektīvāku.

2. Vērtēšanas forma:

- kontroldarbs;
- diskusija;
- argumentētais pierādījums;
- novērojums;
- tests.

3. Vērtēšanas laiks:

- tēmas starplaikā;
- tēmas beigās;
- mācību kursa beigās;
- kursa beigās (starpkursu beigās).

4. Kritēriji grupas dalībnieka vērtējumam:

- ir laipns, atsaucīgs;
- uzklausa citu domas;
- ir aktīvs, uzsāk darbu;
- izvirza reālus ierosinājumus;
- uzņemas atbildību;
- ciena grupas biedrus;
- pieņem kritiku.

GRUPU DARBA VĒRTĒŠANAS PROBLĒMAS

Ikvienu grupu darba rezultātu novērtējot, jāņem vērā ne vien sasniegtais rezultāts, veiktā darba noformējums, bet arī – un it īpaši – pats darba process – sadarbības norise starp skolēniem.

Nosacīti visu skolēnu veikto darbu varam sadalīt trīs daļās: darba process, rezultāts un rezultāta prezentācija.

Tāpat vispirms skolotājam jāvēro un jāvērtē sadarbība grupā: kā tiek apspriests uzdevums, kā sadalīti darbi grupas ietvaros, kurš ir grupas līderis un kā veidojas viņu sadarbība ar pārējiem grupas dalībniekiem, kāds ir lēmumu pieņemšanas mehānisms. Lai ievērotu šīs daudzveidīgās niansas, skolotājam vajadzētu staigāt pa klasi, apjautāties, kā rit darbs; var piedāvāt arī savu palīdzību, ja kādai grupai tā nepieciešama. Skaidrs, ka nevar vienkārši dot grupām darbu un lasīt avīzi vai dzert kafiju, jo tā var neievērot būtiskas norises skolēnu darbā.

Vai skolotājs spēj pilnīgi objektīvi novērtēt sadarbību grupas ietvaros? Šķiet, ka ne. Skats no ārpusē vienmēr ir citāds nekā no iekšpuses. Ļausim, lai skolēni paši novērtē sevi kā grupas dalībniekus un savu sadarbību. Tas veicinās viņu patstāvību un atbildību.

Vērtējot grupas darba rezultātu, skolotājam jāņem vērā šādi kritēriji:

- vai informācija ir pasniegta kompetēti, loģiski secīgi un sakarīgi;
- vai risinājums ir pietiekami argumentēts;
- vai piedāvātais risinājums ir pietiekami praktisks un īstenojams.

Vērtējot darba rezultāta prezentēšanas prasmi, jāņem vērā tas,

- ✗ vai prezentācijā ir īpaši akcentēts svarīgākās informācijas izklāsts;
- ✗ vai skolēni ir izpratuši un izvērtējuši prezentējamo informāciju;
- ✗ vai skolēni spēj argumentēti atbildēt uz jautājumiem prezentācijas laikā.

Esam minējuši tikai pašus vispārīgākos kritērijus, konkrētus risinājumus atstājot jūsu, skolotāju, ziņā. Grupai dotā uzdevuma specifika var ietekmēt vērtēšanas kritērijus, un tie var būt atšķirīgi, atšķirīgu darbu vērtējot.

NODARBĪBA "VAI ESMU AR SEVI APMIERINĀTS?"

Nodarbības mērķis

Veidot skolēnos prasmi izvērtēt savas un citu cilvēku vajadzības.

Materiāli

Izdases materiāls "Vai esmu ar sevi apmierināts?" (sk. 103. lpp.).

Nodarbības norise

1. Skolotājs izdala skolēniem lapu "Vai esmu ar sevi apmierināts?" un paskaidro, ka katrs jautājums jānovērtē 10 ballu skalā. Pretī izvēlētajam vērtējumam jāliek "+".
2. Kad anketa aizpildīta, punkti jāsavieno, tad var secināt, vai dalībnieks ir ar sevi apmierināts, vienaldzīgs vai neapmierināts.
3. Objektīvu vērtējumu var iegūt, ja šādu lapu katrs skolēns dod aizpildīt diviem klasesbiedriem, vecākiem un priekšmetu skolotājiem, audzinātājam. Salīdzinot visus vērtējumus, var spriest, kāds ir skolēna pašvērtējums salīdzinājumā ar citu vērtējumu. Ja vērtējumi ir atšķirīgi, jāmēģina noskaidrot, kāpēc tas tā ir.
4. Audzinātājam jāseko, lai vērtējumi būtu objektīvi, lai tie neizraisītu konfliktus. Nepieciešamības gadījumā, ja pašvērtējums ir paaugstināts vai pazemināts, audzinātājs var pārrunāt situāciju ar skolēna vecākiem.

ARGUMENTĒTĀ ESEJA

Skolēni ir jāsatgavo darbam un nākotnes dzīvei, kuras radītās problēmas nāksies saskaņot ar tradicionālajām sabiedrības pamatvērtībām tā, lai šīs vērtības nezustu un vienlaikus tiktu nodrošināta sabiedrības labklājība un attīstība. Skolēniem ir jāapgūst ne tikai zināšanas par sabiedrību, bet arī spēja tās izmantot. Tāpēc skolēni jā māca argumentēt savus spriedumus, tos aizstāvēt ar konkrētiem faktiem.

Šim nolūkam kalpo argumentētā eseja. Tas ir rakstveida darbs, kurā autors sistematiski un argumentēti pamato savu viedokli par izvēlēto tematu.

Rakstot eseju, skolēniem atļauj izmantot jau iepriekš sagatavotus palīgmateriālus: grāmatas, enciklopēdijas, tabulas, statistikas datus utt.

Nodarbības norise

Skolotājs izvēlas vairākas problēmas, par kurām jāuzraksta eseja. Šīs problēmas uzraksta uz tāfeles, lai skolēniem tās būtu labi izlasāmas un nerastos pārpratumi.

1. Skolēns izlasa problēmas, izvēlas sev vispiemērotāko un noformulē savu viedokli.
2. Skolēns savu viedokli aizstāv ar trim argumentiem:

1. arguments ir nebūtisks,
2. arguments ir vidēji būtisks,
3. arguments ir visbūtiskākais.

Katru argumentu pamato vismaz ar trim teikumiem. Pirmajā teikumā argumentu nosauc, otrajā un trešajā teikumā dod pamatojumu.

3. Beigās raksta secinājumus, kas balstīti uz visiem trim argumentiem.

DISKUSIJA AR VĒRTĒŠANU

Viens no interaktīvo mācīšanas metožu mērķiem ir sagatavot skolēnus aktīvai darbībai mūsdienu sabiedrībā, kurā nepieciešams diskutēt, aizstāvēt savu viedokli, patstāvīgi analizēt, apspriest svarīgus ikdienas un politiskās dzīves jautājumus.

Skolēnu zināšanas, prasmes, iemaņas esam raduši novērtēt testu, kontroldarbu veidā. Šīs pārbaudes darbu formas neļauj novērtēt skolēna prasmi diskutēt, sadarboties un strādāt grupā, argumentēt savu viedokli, ieklausoties sarunu biedrā, un nonākt pie viedokļa, ar kuru apmierināti visi grupas dalībnieki.

Diskusija ar vērtēšanu ļauj novērtēt mazas skolēnu grupas prasmi diskutēt. Diskusija mazās grupās ir vispatīkamākā, jo neviens nepārņem kontroli, izsakot "vienīgos pareizos" uzskatus.

Materiāli

"Vērtējuma uzskaites lapa" (sk. 106. lpp.).

Nodarbības norise

5 vai 6 diskusijas dalībnieki sasēžas aplī, bet pārējie kopā ar skolotāju sēž tiem apkārt un klausās. Skolotājs un skolēni vērtē katru diskusijas dalībnieku, piešķirot punktus par katra dalībnieka ieguldījumu diskusijā. Diskusija ilgst 10–20 minūtes. Dalībnieki izmanto diskusijas plānu, lai pārāk neatkāptos no diskusijas temata. Šādai diskusijai ir vairākas pozitīvas iezīmes:

- ✓ skolotājs, sekojot diskusijai, saliek punktus izvirzītajos kritērijos, līdz ar to dalībnieki saņem tūlītēju novērtējumu;

- ✓ tā kā diskusijai pēc iepriekš izstrādātajiem novērtēšanas kritērijiem seko līdzīgi arī pārējie skolēni, tad visi skolēni mācās apgūt prasmi novērtēt, un diskusijas dalībnieku novērtējums ir iegūts demokrātiski, uzklusot visu novērtētāju domas;
- ✓ šis ir alternatīvs atprasīšanas veids, un tas parāda skolotāja prasmi izmantot dažādas mācību metodes;
- ✓ skolotājs pārvalda situāciju, bet tieši neiejaucas diskusijas gaitā, viņš atļauj skolēniem uzņemt atbildību par darbības norisi.

Diskusijas vērtēšanas principi

Punktus diskusijas dalībnieks saņem par

- ✓ izteiktu viedokli apspriežamajā jautājumā;
- ✓ informācijas sniegšanu, kas balstīta uz faktiem vai iegūta pētījuma rezultātā;
- ✓ būtiska papildinājuma izteikšanu par tēmu;
- ✓ cita diskusijas dalībnieka iesaistīšanu diskusijā;
- ✓ skaidrojoša, precizējoša jautājuma uzdošanu, diskusijas pavirzīšanu uz priekšu;
- ✓ kļūdas ievērošanu.

Punktu piešķiršana par citu skolēnu iesaistīšanu diskusijā, diskusijas uzsākšanu vai pavirzīšanu uz priekšu garantē visu diskusijas dalībnieku iesaistīšanos, novērš dažu skolēnu monologu. Tiek attīstītas skolēnu klausīšanās iemaņas, jo punktus var iegūt, arī pieklājīgi aizrādot tajā brīdī, kad kāda skolēna atbilde ir pretrunā ar kāda cita iepriekš teikto vai tā ir nebūtiska.

Punktus var zaudēt par

- ✓ pārtraukšanu,
- ✓ traucēšanu,
- ✓ diskusijas monopolizēšanu,
- ✓ nebūtiskām piezīmēm.

Diskusija ar vērtēšanu izdodas, ja varam dzirdēt, ka skolēni cits citam atvainojas par atbildes pārtraukšanu. Skolēns nezaudē punktus, ja pieklājīgi atzīst savas kļūdas. Visnopietnākais pārkāpums ir diskusijas monopolizēšana, jo tas liedz pārējiem līdzdalību diskusijā un tādējādi viņi zaudē iespēju iegūt punktus.

Pirms diskusijas visi skolēni ir iepazīstināti ar kritērijiem, pēc kuriem vērtēs skolēnu darbību. Vērtējuma lapas aizpilda skolotājs un skolēni klausītāji. Diskusijas beigās skolotājs konkrēti var izanalizēt katra skolēna devumu diskusijā.

Diskusijas plāns

Diskusijas tematu skolēni uzzina iepriekš. Plānu sastāda skolotājs vai arī paši skolēni. Plāns palīdz skolēniem meklēt informāciju par tēmu, viņi veido faktu kartotēkas, meklē citātus. Visus iepriekš sagatavotos materiālus skolēni var izmantot diskusijas laikā, jo tas parāda skolēnu prasmi izmantot savāktu faktu materiālu.

Jaunākajās klasēs plāna sastādīšana sagādā grūtības, tāpēc skolotājs var skolēniem iepriekš iedot vēstuli, kur norādīts diskusijas plāns un skolēnam īpaši veltīta uzmanība.

Plāns palīdz nenovirzīties no temata. Ne visām diskusijām vajadzīgi izsmeļoši plāni. Skolotājs var organizēt diskusiju par aktuālu tēmu, izmantojot vienkāršu plānu un uzrakstot to uz tāfeles.

VĒRTĒJUMA UZSKAITES LAPA

Vērtēšanas kritēriji	Dalībnieki	1.	2.	3.	4.	5.
Uz faktiem balstītas informācijas sniegšana	+2					
Sava viedokļa izklāstīšana	+2					
Prasme saskatīt analogiju	+2					
Komentārs vai sniegtās informācijas papildinājums	+1					
Uzmanības pievēršana kļūdai	+1					
Spriedums, kas nav saistīts ar tematu	-2					
Diskusijas uzsākšana	+1					
Diskusijas virzīšana uz priekšu	+1					
Dalībnieka iesaistīšana diskusijā	+1					
Citu pārtraukšana, traucēšana	-3					
Diskusijas monopolizēšana (izteikums pārsniedz 30 sek.)	-2					
Personiski uzbrukumi (netaktiska rīcība)	-3					
Summa						

NODARBĪBA "ATRODIET, KURŠ..."

Nodarbības mērķis

1. Pārbaudīt skolēnu zināšanas.
2. Mācīt skolēniem novērtēt klasesbiedru spējas.
3. Veidot atbildības jūtas un pārliecību par savām spējām.

Materiāli

Izdales materiāli "Atrodiet, kurš..." (sk. 108. un 109. lpp.).

Nodarbības norise

1. Skolotājs izdala skolēniem darba lapas "Atrodiet, kurš..." un paskaidro uzdevumu. Katram skolēnam ir jāatrod klasesbiedrs, kurš var pareizi atbildēt uz doto jautājumu. Skolēnam uz savas darba lapas pēc iespējas ātrāk ir jāsavāc paraksti no klasesbiedriem, kuri zina pareizās atbildes. Uz katru jautājumu jāatbild citam skolēnam. Uz lapas jābūt tik skolēnu parakstiem, cik ir jautājumu. Parakstiem jābūt salasāmiem.
2. Kad 4 vai 5 skolēni ir savākuši visus parakstus, spēli pārtrauc.
3. Skolēns, kurš pirmais paveicis uzdevumu, lasa jautājumu, bet atbildēt sauc to skolēnu, kurš parakstījies pret jautājumu. Ja skolēns atradis visus pareizo atbilžu autorus, tas liecina, ka viņš labi pazīst savus klasesbiedrus un orientējas informācijā, kas ir izdales lapā.

ATRODIET, KURŠ...

Uzmanīgi izlasi jautājumus. Padomā, kuri no taviem klasesbiedriem var atbildēt uz tiem. Palūdz, lai viņi parakstās pret jautājumu, uz kuru var atbildēt. Uz tavas lapas nedrīkst būt divu vienādu parakstu. Arī tu pats nedrīksti parakstīties pret jautājumu, uz kuru tu vari atbildēt, tev jāatrod kāds cits.

<p>Kurš var parādīt kartē Āfrikai piederošās salas?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš var noteikt Āfrikas galējo punktu koordinātas?</p> <p>_____</p>
<p>Kurš var nosaukt un parādīt kartē okeānus, kuru ūdeņi apskalo Āfriku?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš var pastāstīt par Āfrikas kontinenta atklājējiem, pētniekiem?</p> <p>_____</p>
<p>Kurš var pastāstīt par D. Livingstona ceļojumiem?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš var atrast kartē Āfrikas kalnus, kalnienes, plakankalnes?</p> <p>_____</p>
<p>Kurš var nosaukt un atrast kartē piecas Āfrikas valstis un to galvaspilsētas?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš zina, kurā Āfrikas virsotnē uzkāpa Latvijas alpīnisti?</p> <p>_____</p>
<p>Kurš var atrast kartē okeāna straumes, kuras apskalo Āfriku?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš var pastāstīt tuvāk par Latvijas alpīnistiem Āfrikas kalnos?</p> <p>_____</p>
<p>Kurš var nosaukt valsti, kurā ik gadus sapulcējas pasaules skaistākās meitenes?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš var nosaukt Āfrikas izcilākos sportistus?</p> <p>_____</p>

ATRODIET, KURŠ...

Uzmanīgi izlasi jautājumus. Padomā, kuri no taviem klasesbiedriem var atbildēt uz tiem. Palūdz, lai viņi parakstās pret jautājumu, uz kuru var atbildēt. Uz tavas lapas nedrīkst būt divu vienādu parakstu. Arī tu pats nedrīksti parakstīties pret jautājumu, kuru tu zini, tev jāatrod kāds cits.

<p>Kurš var pastāstīt joku par latviešiem?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš var pateikt, kurā gadā ir nodibināta ANO?</p> <p>_____</p>
<p>Kurš var nosaukt divus starptautiski pazīstamus sportistus no Latvijas?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš ir lasījis kādu grāmatu par cilvēka žestu nozīmi?</p> <p>_____</p>
<p>Kurš zina Pitagora teorēmu?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš var pastāstīt par latviešu alpīnistiem?</p> <p>_____</p>
<p>Kurš zina, kad notiks nākamās Saeimas vēlēšanas?</p> <p>_____</p>	<p>Kurš var nosaukt pasaulē augstāko kalnu virsotni?</p> <p>_____</p>

NODARBĪBA "LOTO SPĒLE"

Nodarbības mērķis

Skolēnu zināšanu pārbaude.

Materiāli

1. Tabula ar 25 ailēm, kurās ierakstīti tēmai atbilstoši jēdzieni.
2. Krāsaini kartona gabaliņi vai spēļu kauliņi, ar kuriem var aizklāt ailes.

Nodarbības norise

1. Mājās skolēni sagatavo tabulu ar 25 ailēm, kurās ieraksta dažādus jēdzienus, terminus.
2. Klasē skolotājs vai kāds no skolēniem pasaka jēdziena definīciju, pārējie skolēni aizklāj to aili ar spēļu kauliņiem, kurā ir ierakstīts šis jēdziens.
3. Lai zināšanu pārbaude būtu aizraujošāka, skolotājs izvirza spēles noteikumus, ka uzvarētājs būs tas, kurš pirmais aizpildīs horizontālās rindas, tad diagonāles, pēc tam vertikālās rindas.

Piemēram, ģeogrāfijā apgūstot tēmu "Hidrosfēra", var izmantot šādas tabulas.

1. variants

upes sistēma	ieleja	terase	baseins	grīva
estuārs	paliene	gultne	cunami	pieteka
ūdensšķirtne	izteka	ezers	paisums	dīķis
bēgums	vecupe	meandri	ieteka	purvs
delta	pali	plūdi	sala	pussala

1. Vieta, no kurienes upe saņem ūdeni.
2. Vieta, pa kuru tek upe.
3. Senais upes krasts.
4. Vieta, kur upe ietek jūrā.
5. Upe kopā ar pietekām.
6. Upes ieteka jūrā veido piltuvi.
7. Vieta, kur viena upe ietek otrā.
8. Dabiski izveidojusies ūdenskrātuve.
9. Vieta, no kurienes sākas upe.
10. Upes pārplūšana pavasarī.
11. Zemes daļa, ko no visām pusēm ietver ūdens.
12. Cilvēka veidota ūdenskrātuve.
13. Strauja ūdens līmeņa celšanās.
14. Aizaudzis ezers.
15. Upes, kuras ietek galvenajā upē.
16. Upes likumi.
17. Sazarota upes ieteka jūrā.
18. Ūdens līmeņa pazemināšanās Mēness ietekmē.
19. Zemes daļa, ko no trim pusēm apskalo ūdens.
20. Ūdens līmeņa celšanās okeānā Mēness ietekmē.
21. Viļņi, kas rodas okeānā Mēness ietekmē zemestrīces rezultātā.
22. Upes ielejas daļa, kas palu laikā applūst.
23. Paaugstinājums starp diviem upju baseiniem.
24. Upes piltuvjveida ieteka.
25. Bijusī upes gultne.

2. variants

Vidusjūra	Suecas šaurums	Amazonē	Mekonga	Melnā jūra
Labradoras straume	Nila	Daugava	Baltijas jūra	Indostānas pussala
Grenlande	Dzeltenā jūra	Golfa straume	Inda	Ugunszeme
Lielbritānija	Kaspijas jūra	Gibraltāra šaurums	Malakas pussala	Sarkanā jūra
Islande	Baikāla ezers	Taimiras pussala	Arābijas pussala	Huanhe

1. Iekšējā jūra, kas atrodas starp diviem kontinentiem.
2. Pasaules lielākā sala.
3. Straume, kas apsilda Eiropu.
4. Iekšzemes jūra, kas atrodas uz ziemeļiem no Mazāzijas pussalas.
5. Šaurums, kas atdala Pireneju pussalu no Āfrikas.
6. Jūra, kas atdala pasaules lielāko pussalu no kontinenta.
7. Pussala, uz kuras atrodas Āzijas galējais dienvidu punkts.
8. Zemes šaurums, kur izrakts kanāls, kas savieno divas iekšzemes jūras.
9. Pussala, kur atrodas Āzijas kontinenta galējais ziemeļu punkts.
10. Uguns un ledus zeme.
11. Upe Āfrikā, kura lejtecē veido deltu.
12. Pasaules dziļākais ezers.
13. Dzeltenā upe.
14. Krāsaina jūra.
15. Jūra, kurā atrodas Botnijas līcis.
16. Sala, kurai garām tek tāda paša nosaukuma straume.
17. Pasaules lielākā pussala.
18. Sala, kurai vārdu deva jūrasbraucējs Magelāns.
19. Upe, kas tek pa Indostānas pussalu.
20. Iekšzemes jūra – ezers.
21. Lielākā upe Baltijas valstīs.
22. Upe, kas plūst pa tāda paša nosaukuma zemieni.
23. Sala, ko ar kontinentu savieno tunelis.
24. Upe Indostānas pussalas rietumu daļā.
25. Pussala, kur atrodas Dekāna plakankalne.

NODARBĪBA "AVARĒJUŠIE JŪRĀ"

Nodarbības mērķis

1. Veidot vērtīborientācijas prasmes.
2. Mācīt sadarboties grupā, ja jāpieņem kolektīvs lēmums.

Materiāli

1. Kartītes ar lietu nosaukumiem.
2. Lapas un flomāsteri.

Nodarbības norise

Jūs esat devušies ceļojumā ar jahtu pa Kluso okeānu. Uz jahtas izceļas ugunsgrēks, un tā lēnām sāk grimt. Atrāšanās vieta nav zināma, jo navigācijas iekārtas ir iznīcinātas. Iespējams, jūs atrodaties apmēram tūkstoš kilometru no sauszemes.

Tālāk seko 16 priekšmetu saraksts, kuri ugunsgrēkā ir saglabājušies. Ir palicis gumijas glābšanas plosts ar airiem, pietiekami liels, lai uzņemtu jūs, apkalpi un daļu no minētajiem priekšmetiem. Visu izglābušos kabatās atrodas cigarešu paciņa, pāris sērkokiņu kastītes un 5 dolāri.

Priekšmetu saraksts:

- 1) sekstants,
- 2) kabatas spogulītis,
- 3) 25 litru kanna ar dzeramo ūdeni,
- 4) moskītu tīkls,
- 5) armijas "neaizsķaramā" pārtikas deva 1 cilvēkam 30 dienām,
- 6) Klusā okeāna karte,
- 7) piepūšamais gumijas matracis,
- 8) 10 litru kanna ar benzīna un petrolejas maisījumu,
- 9) radioaparāts,
- 10) pulveris haizivju aizbaidīšanai,
- 11) 6 m² mitruma necaurļaidīgas plēves,
- 12) 2 m neilona auklas,
- 13) 2 litri ruma,
- 14) 2 pakas ar šokolādes tāfelītēm,
- 15) zvejas piederumi,
- 16) sirdsziāles.

No šiem 16 priekšmetiem jūs varat paņemt līdzī 8 priekšmetus. Grupai jāvienojas, kurus priekšmetus neņems līdzī.

Pēc tam no kuģa palīgtelpām uz klāja uzkāpj vēl 2 matroži, kuri zemklāja telpās centušies apdzēst liesmas. Tagad no šiem 8 priekšmetiem 4 jāizsvītro un uz lapas jāuzraksta tie 4 priekšmeti, kurus ņemsit līdzī. Grupa aizstāv savu viedokli.

Grupas dalībnieka vērtējuma kritēriji

Uz sevi centrēta uzvedība:

- X** mēģina valdīt pār diskusiju,
- X** pārtrauc citus,
- X** nespēj ieklausīties citos,
- X** reaģē jūtīgi un apvainojas,
- X** izvairās no argumentiem,
- X** neuzņemas atbildību.

Uz saskarsmi orientēta uzvedība:

- X** uzrunā, griežas pie citiem,
- X** iesaista diskusijā citus,
- X** veic vidutāja lomu,
- X** uztver un iegūst labu argumentu,
- X** atvieglo strīdus,
- X** mudina, atbalsta kooperāciju.

Uz uzdevuma izpildi centrēta uzvedība:

- X** uzsāk darba procesu,
- X** dalās ar informāciju,
- X** organizē,
- X** noskaidro problēmu,
- X** izdara kopsavilkumu,
- X** nosaka atbilstību un vienošanos.

NODARBĪBAS AR RADOŠU UZDEVUMU

Daudzi skolēni neprot pateikt ar vārdiem to, ko redz sev visapkārt. Šim nolūkam ir noderīgas nodarbības, kuras nosacīti varam dēvēt – "brīvā rakstīšana". Nodarbību apraksti veidoti saskaņā ar Frenē metodiku. Tos var izmantot valodu skolotāji, attīstot skolēnu valodas prasmi un nostiprinot rakstīšanas mākas. Tikpat labi šos vingrinājumus var izmantot klases audzinātāji savās audzinātāja stundās, ļaujot skolēniem brīvu fantāzijas lidojumu un sagādājot prieku par jaunradīto stāstu vai dzejoli.

NODARBĪBA "BRĪVĀ RAKSTĪŠANA, IZMANTOJOT VĀRDU"

Nodarbības mērķis

1. Mācīt rakstīt īsus aprakstus par tēmu.
2. Atrasisīt brīvo domāšanu.
3. Pārbaudīt skolēnu izpratni par apgūto tēmu.
4. Veidot vērtēšanas prasmes.

Materiāli

A4 formāta lapas.

Nodarbības norise

1. Paskaidro skolēniem, ka šajā stundā visi veidos īsu stāstiņu par cilvēku dzīvi kādā N. pilsētā, kur valda noteikta kārtība un likumi, ir demokrātija.
2. Uz lapas vertikāli uz leju katrs dalībnieks uzraksta vārdu *D E M O K R Ā - T I J A*. (Vārda "demokrātija" vietā var lietot jebkuru citu jēdzienu.)
3. Veidojot aprakstu par cilvēku dzīvi N. pilsētā, jāievēro noteikums, ka katrai jaunai rindkopai jāsākas ar attiecīgo vārda burtu. Darba veikšanai laiks 10–15 minūtes.
4. Kad stāstiņš uzrakstīts, katrs dalībnieks to nolasa, pēc tam izvērtē, kādi likumi tiek ievēroti pilsētā, kāda ir to nozīme pilsētnieku dzīvē. Noskaidro, kuri likumi nekur nebija pieminēti.
5. Blakussēdētāji pēc tam apmainās ar darbiem, un solabiedrs novērtē darba satura loģiskumu, pareizrakstību, uzrādītos demokrātijas likumus. Izliekot atzīmi, uzraksta īsu pamatojumu, kāpēc dots tāds vērtējums.

Vadītājs seko, lai visi skolēni strādātu patstāvīgi un dotu objektīvu un pamatotu vērtējumu.

NODARBĪBA "TEKSTS AR ZĪMĒJUMU"

Nodarbības mērķis

1. Bagātināt skolēnu valodu.
2. Attīstīt iztēli.
3. Mācīt klausīties.

Materiāli

1. Lielas lapas.
2. Flomāsteri.

Nodarbības norise

1. Dalībnieki apsēžas ap galdu. Emocionāla noskaņojuma radīšanai darba galdu var greznot ar ziediem, aizdegtu sveci vai kā citādi. Vadītājs kopā ar dalībniekiem apsēžas pie galda un veic uzdevumu.
 2. Paskaidro, ka lapas labajā pusē tiks veidots zīmējums, bet kreisajā pusē jāatstāj vieta tekstam. Zīmējums izvietojams visā lapas garumā.
 3. Vadītājs lēnām komentē, kas jāzīmē, dalībnieki to zīmē savā lapā.
 - 1) Lapas augšdaļā uzzīmējiet debesis.
 - 2) Ievelciet horizontu.
 - 3) Iezīmējiet jūras malu.
 - 4) Iezīmējiet jūras dibenu.
 - 5) Iezīmējiet kaut ko, kas atrodas jūrā.
 - 6) Iezīmējiet salu.
 - 7) Iezīmējiet kaut ko, kas atrodas jūras dibenā.
 - 8) Iezīmējiet kaut ko, kas atrodas uz salas.
 - 9) Iezīmējiet kaut ko, kas atrodas zem jūras dibena.
 4. Vadītājs lūdz uzrakstīt, sākot no lapas augšdaļas,
 - 1) kaut ko par debesīm,
 - 2) kaut ko par jūru,
 - 3) kaut ko par jūras dibenu,
 - 4) kaut ko par to, kas ir jūrā,
 - 5) kaut ko par to, kas atrodas zem jūras dibena,
 - 6) kaut ko par to, kas atrodas uz salas,
 - 7) kaut ko par to, kas atrodas virs debesīm,
 - 8) kaut ko par to, ko var redzēt un just, esot uz salas.
 5. Visi dalībnieki izlasa uzrakstīto tekstu no augšas uz leju. Šis stāsts ir veltījums jūrai un debesīm.
- Vadītājam jāseko, lai nodarbības laikā būtu radoša atmosfēra, lai valdītu darbaprieks un klusums. Izveidoto stāstiņu nolasa visi dalībnieki, tāpēc ieteicams, lai dalībnieki lasītu pa apli, pēdējais savu stāstiņu nolasa vadītājs.
6. Beigās pārrunā, kā dalībnieki jutās, kādas emocijas valdīja zīmējot, kādas – rakstot. Tēmas izvēli vadītājs var piemērot konkrētai stundai.

NODARBĪBA "JĒDZIENU DIALOGS"

Nodarbības mērķis

1. Mācīt veidot rakstveida dialogus un izskaidrot jēdzienus.
2. Censties izprast otra cilvēka domas.

Materiāli

1. A4 formāta lapas.
2. Mazas lapiņas.
3. Dažādas krāsas pildspalvas.

Nodarbības norise

1. Skolotājs pirms nodarbības sagatavo izdales materiālu – uz mazām lapiņām uzraksta apgūtās tēmas jēdzienus. Piemēram, civilzinībās tēma "Cilvēki piedalās politikā": *pilsonis, brīvprātīga līdzdalība, politiska partija, priekšvēlēšanu kampaņa, kandidāti, ideoloģiska sistēma, kreisās partijas, komunistiskās partijas, labējās partijas, centriskās partijas, demonstrācija, mītiņš, pikets, streiks u. c.*; ģeogrāfijā tēma "Iedzīvotāji": *migrācija, aglomerācija, deportācija, pirmais ataudzes tips, urbanizācija, megapole, iedzīvotāju blīvums, dzimstība, dabiskais pieaugums, valodu saime, mulati, metisi, sintoisms, hinduisms, kristietība, budisms, valodu grupa, emigrācija u. c.*
2. Nodarbības sākumā skolotājs sadala skolēnus pa pāriem, un katrs skolēns izvelk vienu lapiņu, uz kuras rakstīts jēdziens.
3. Pāris sasēžas kopā, un katrs dalībnieks uz A4 formāta lapas uzraksta savu jēdzienu. (Vēlams, lai rakstītājiem būtu dažādas krāsas pildspalvas.) Zem jēdziena skolēns uzraksta dažus teikumus par šo jēdzienu. Tad skolēni apmainās ar lapām, izlasa pārinieka rakstīto un raksta atbildi (vai turpina iesākto domu).
4. Beigās uzrakstītos dialogus nolasa. Vērtējot dialogus, skolotājam jāpievērš uzmanība ne tikai jēdzienu skaidrojumam, bet arī valodas bagātībai un pareizrakstībai.

NODARBĪBA "RAKSTĪSIM KOPĪGI"

Nodarbības mērķis

1. Uzrakstīt kopīgu stāstu, pasaku, aprakstu utt. par doto tēmu.
2. Mācīt sekot grupas biedru domām.
3. Apgūt prasmi izmantot apgūto materiālu citā situācijā.

Materiāli

1. Lielas lapas.
2. Dažādu krāsu flomāsteri vai pildspalvas.

Nodarbības norise

1. Sadala dalībniekus pa 5 vai 6 cilvēkiem katrā grupā.
2. Dalībnieki vienojas par tēmu.
3. Līderis jeb tas, kurš būs atbildīgs par darba veikšanu, uzraksta darba virsrakstu un padod lapu pa kreisi. Katrs rakstītājs raksta ar citas krāsas flomāsteru.
4. Nākamais uz lapas uzraksta pāris teikumu par šo tēmu un padod lapu pa kreisi, nākamais turpina iesākto domu tā, lai tā atbilstu virsrakstam un būtu loģisks turpinājums iepriekšējā rakstītāja tekstam.
5. Darbu turpina 15–20 minūtes.
6. Dalībnieki no katras grupas nolasa savu stāstu. Vispirms nolasa visu tekstu kopā, pēc tam nolasa katrs savu rakstīto.

Vērtējot skolotājam jāpievērš uzmanība arī pareizrakstībai. Katra dalībnieka rakstītais teksts ir loģisks stāstījums, te izpaužas rakstītāja raksturs un uzdrīkstēšanās.

NODARBĪBA "HAIKU"

Haiku ir japāņu dzejas žanrs un forma – trīsrinde, kuras pirmajā un trešajā rindā ir piecas zilbes, otrajā – septiņas zilbes. Haiku veidojās 16. gadsimta vidū no dzejas ķēdes rengas. Renga ir dzejas ķēde, ko veido vairāki desmiti, pat simti divrinžu un trīsrinžu. Rengas radās 12. gs. beigās un pastāvēja līdz 16. gadsimtam. Vienas rengas sacerēšanā piedalījās pat vairāki dzejnieki, pēc kārtas uzrakstot katrs savu divrindi vai trīsrindi.

Haiku sakņojas tālā senatnē – japāņu tautasdziesmā minjo. Japāņu mākslu ietekmēja budisms. Viens no budisma strāvājumiem – dzenbudisms Japānā plaši izplatījās 12. gadsimtā. Dzenbudisms uzskata, ka cilvēks ir atsvešinājies no Visumā pastāvošajiem dabas likumiem un tikai "apskaidrības" brīžos tiek izjusta vienotība ar Visumu. Haiku ciešā vienotība ar dzenbudismu izpaužas dzejā atainoto cilvēka dzīves un dabas norišu vienkāršībā. Saule spīd, krīt sniegs, kalni ceļas, grimst ielejas, nakts kļūst dziļāka un dienā izbāl. Haiku īsumu kompensē emocionālais spēks:

Novakarē sniegs
Ar maigu, klusu skaņu
Durvīm pieskaras.

Haiku klasiskais periods aptver laika posmu no 16. gs. līdz 19. gadsimta vidum. Šajā laikā strādājuši lielie haiku dzejnieki Basjo Macuo, Busons Joza. Ar viņu vārdiem saistītas augstākās virsotnes haiku dzejā. Dabas un cilvēka attieksmju daudzveidībā atklājas japāņu dzejas skaistums.

20. gadsimta sākumā japāņu tradicionālo dzejas formu apdraudēja Rietumu literatūras ietekme. Taču pēc Otrā pasaules kara pieauga interese par kultūras mantojumu. Arī mūsdienās haiku ir ļoti populāri. Iznāk daudzi žurnāli, tajos gada laikā publicējas vairāk par diviem tūkstošiem haikistu. Katru gadu tiek piešķirtas Haiku dzejnieku asociācijas prēmijas.

Materiāli

1. A4 formāta lapas.
2. Līmlapiņas.
3. Krāsaini flomāsteri, pildspalvas, zīmuļi.

Nodarbības norise

1. Dalībnieki sasēžas aplī ap galdu. Katram priekšā balta papīra lapa un rokā zīmuļi. Nodarbības vadītājs paskaidro, ka visiem jāstrādā klusi, nedrīkst uzdot jautājumus, sarunāties, un dod uzdevumu.
 - 1) Liekam punktus uz lapas (apmēram 30 sekundes). Padodam lapu pa kreisi.
 - 2) Liekam punktus. Padodam lapu pa kreisi.
 - 3) Savienojam punktus pēc brīvas izvēles. Padodam lapu pa kreisi.
 - 4) Turpinām savienot punktus pēc izvēles. Padodam lapu pa kreisi.
 - 5) Zīmējumā ievelkam stingrāk kādu līniju pēc brīvas izvēles. Padodam lapu pa kreisi.
 - 6) Turpinām ievilkt līniju. Padodam lapu pa kreisi.
 - 7) Kādu daļu no zīmējuma ieņojam. Padodam lapu pa kreisi.
 - 8) Turpinām ieņot kādu nelielu daļu. Padodam lapu pa kreisi.
 - 9) Ievelkam zīmējumā horizontu. Padodam lapu pa kreisi.
 - 10) Ar citas krāsas flomāsteru vai pildspalvu iekrāsojam kaut ko nelielu. Padodam lapu pa kreisi.
 - 11) Ir izveidota figūra. Aplūkojam zīmējumu, padomājam un dodam tam nosaukumu. Padodam lapu pa kreisi.

2. Vadītājs paskaidro: tagad rakstīsim dzeju haiku ritmā, kas tematiski saistīta ar zīmējumu. Pie zīmējuma pielīmē līmlapiņu un uz tās uzraksta haiku dzejas formas noteikumus:

1. rinda – 5 zilbes,
2. rinda – 7 zilbes,
3. rinda – 5 zilbes.

3. Katrs dalībnieks uz līmlapiņas uzraksta dzejoļa pirmo rindiņu ar 5 zilbēm un padod lapiņu pa kreisi. Tāpat uzraksta otro rindiņu ar 7 zilbēm un padod pa kreisi, trešo rindiņu ar 5 zilbēm un atkal padod pa kreisi.

4. Ir uzrakstīts dzejolis. Dzejoli katrs nolasa skaļi. Uzrakstītos dzejoļus kopā ar zīmējumu izliek klasē apskatei; tos var arī apkopot grāmatiņā.

Darba nobeigumā jārada pārliecība, ka visi kopā var paveikt to, ko viens nemaz neuzdrošinātos sākt.

7. Valdīt un mācīt – šis lētas ir nestādātas.

8. Patiesi labi tautas vadoņi mūsdienu cilvēku uzvarību un viņu laimību.

9. Labais vadonis izvērtē cilvēku labus darbus un viņu labvēlīgo darbus, vislielākoties vadot cilvēkus. (...) Kad vislielākais vadonis labus darbus cilvēkiem saka: "Mēs izvērtējam to pašu."

CITĀTU AUTORI

1. Filozofs Volfrāms Līfords.
2. Vinstonas Čērčils.
3. Gamaļs.
4. Herberts Hovars.
5. Atiļa (grupas vadītājs, -153. g.).
6. Lords Roberts Džons.
7. Džons Kevels.
8. Adolfs Hitleris. "Mein Kampf".
9. Krievu paruna.

NODARBĪBA "CITĀTI PAR LĪDERI"

Nodarbības mērķis

Mācīt dalībniekiem izteikt savu viedokli un uzklausīt citam citu.

Materiāli

1. Izdales materiāls "Citāti par vadonību" (sk. 121. lpp.).
2. Izdales materiāls "Citātu autori" (sk. 121. lpp.).

Nodarbības norise

1. Noliek krēslus aplī (bez galdiem).
2. Kad dalībnieki apsēdušies, vadītājs paskaidro, ka 10–15 minūšu laikā viņiem būs jāizlasa citāti par līderi un jākomentē tie, un palūdz, lai katrs izvēlas citātu, kas viņam vislabāk patīk, un citātu, kas ļoti nepatīk. Vadītājs izdala lapas ar citātiem.
3. Kad visi izlasījuši citātus, vadītājs lūdz izteikties, pamatojot savu izvēli. Dalībniekiem dod vārdu jauktā kārtībā, nevis pa apli, kā viņi sasēdušies. Beigās vadītājs izsaka savas domas par izvēlēto citātu.
4. Nodarbības beigās dalībnieki var mēģināt noteikt citātu autorus.

CITĀTI PAR VADONĪBU

1. Līdera pēdējā pārbaude ir tā, vai viņš atstāj cilvēkos ticību un spēku, lai tie turpinātu viņa darbu.
2. Tautai būs ļoti grūti apbrīnot liderus, kuri lido pārāk tuvu zemei.
3. Vadonis ir nesekmīgs, kad rīkojas pretēji savai sirdsapziņai.
4. Mūsu tautā ir daudz ar inteligenci apveltītu indivīdu, no kuriem var izvirzīt līderus.
5. Gudrs vadonis nekad neieslēgst svētlaimē. Tā vietā viņš tic sava grūtā darba nākotnei, fiziskai izturībai, pretestībai un optimistiskam noskaņojumam.
6. Neviens nevar būt pasīvs pret dzīvi, katram ir jāiesaistās tajā, uzskatot daudzas lietas par svarīgām. Šādā veidā cilvēks iepazīst zaudējuma sūrumu, bet tas ir tā vērts. Nekas nav tik tukšs un nenozīmīgs kā dzīve bez kustības.
7. Valdīt un mācīties – šīs lietas ir neatdalāmas.
8. Patiesi labs tautas vadonis mācēs koncentrēt cilvēku uzmanību uz vienu ienaidnieku.
9. Labāko vadoņu klātbūtni cilvēki neievēro; labus ciena un novērtē; no sliktiem baidās; vissliktākos vadoņus cilvēki neieredz. (..) Kad vislabākais vadonis beidz savu darbu, cilvēki saka: "Mēs izdarījām to paši."

CITĀTU AUTORI

1. Filozofs Valters Lipmanis.
2. Vinstons Čērčils.
3. Gandijs.
4. Herberts Hūvers.
5. Atila (huņņu vadonis; ~453. g.).
6. Lords Roberts Bāders.
7. Džons Kenedijs.
8. Ādolfs Hitlers. "*Mein Kampf*".
9. Ķīniešu paruna.

NODARBĪBA "KĀDAS PROGRAMMAS NOVĒRTĒJUMS"

Nodarbības mērķis

1. Katram dalībniekam individuāli ļaut izvērtēt programmas pozitīvās un negatīvās puses.
2. Mācīt pieņemt lēmumu, lai uzlabotu programmu.

Materiāli

1. Mazas lapiņas.
2. Flomāsteri.
3. Lielas lapas.

Nodarbības norise

Mēs visi strādājam pie kādas programmas izpildes (klases audzinātāja, skolas izvirzīto uzdevumu, kāda konkrēta priekšmeta tēmas utt.). Pildot šo programmu, bijuši gan sasniegumi, gan neveiksmes.

1. Nodarbības telpā galdus sakārto U veidā (sk. 38. lpp.). Vadītājs lūdz divas minūtes klusumā ar aizvērtām acīm padomāt, kas ir iegūts, pildot šo programmu, kāda pieredze uzkrājusies.
2. Uz mazajām lapiņām piecu minūšu laikā dalībnieki uzraksta to, kas sagādājis prieku, vai arī to, ar ko varētu dalīties pieredzē.
3. Tāpat divas minūtes klusumā ar aizvērtām acīm padomā, kas sagādājis neveiksmes, ko gribētu mainīt.
4. Uz mazajām lapiņām piecu minūšu laikā dalībnieki uzraksta to, kas apbēdinājis, ko gribētu mainīt, ko varētu piedāvāt izdarīt.
5. Uz lielās lapas atzīmē šādas iedaļas:

Es priecājos	Mani apbēdina	Es mainītu	Es piedāvāju

6. Lielajās lapās atbilstoši iedaļām ielīmē lapiņas.

Darba rezultātā veidojas priekšstats, kas bija labs problēmas risinājumā, kas jāievēro turpmākajā darbā.

NODARBĪBA "KO NOZĪMĒ BŪT BRĪVAM?"

Vienas nodarbības laikā iespējams sekmīgi kombinēt vairākas mācību metodes. Šajā nodarbībā izmantota situācijas analīze, grupu darbs, diskusija.

Nodarbības mērķis

Veicināt skolēnos izpratni par savu un citu cilvēku brīvību; par atsevišķa cilvēka un tautas brīvību; par ciešo saikni starp brīvību un atbildību.

Materiāli

1. Leģenda par Vilhelmu Tellu (sk. 124.–125. lpp.).
2. Uzdevums "Brīvība un atkarība".
3. Atbildības likumi (sk. 125. lpp.).

Nodarbības norise

1. Saskaņā ar skolotāja norādījumu visi skolēni cits pēc cita secīgi lasa leģendu par Vilhelmu Tellu: katrs pa rindkopai. Kad teksts izlasīts, skolotājs uzaicina skolēnus formulēt jautājumus par teksta problemātiku. Kad visi jautājumi izskanējuši, skolēniem tiek dots uzdevums grupēt līdzīgos jautājumus. Katrai jautājumu grupai skolēni piemeklē atbilstošu vienojošo jēdzienu, piemēram, "vara", "brīvība", "atbildība".
2. Atbilstoši vienojošo jēdzienu skaitam skolotājs sadala klasi 4 vai 5 cilvēku grupās un katrai grupai dod uzdevumu – formulēt savu jēdziena izpratni, pamatojoties uz tekstu, jautājumiem un iespējamiem vispārinājumiem. Pēc 15 minūtēm katras grupas pārstāvis izklāsta grupas viedokli, kā arī atbild uz skolotāja un klasesbiedru jautājumiem (10 minūtes katrai grupai).

Kopējais laiks abu uzdevumu veikšanai – 90 minūtes.

3. Nākamo nodarbību (pēc dažām dienām vai pēc nedēļas – saskaņā ar mācību plānu) ieteicams sākt ar atgriešanos pie brīvības tēmas. Šeit var noderēt uzdevums "Brīvība un atkarība":

Skolotājs jautā skolēniem: "Kā izpaužas šo cilvēku brīvība un kā – atkarība?"

1. Dzērājs, kurš nespēj iztikt bez alkohola.
2. Miljonārs, kuram ir ārkārtīgi daudz naudas.
3. Valsts prezidents.
4. Bruņoto spēku virsnieks.
5. Zidainis.
6. Noziedznieks, kuram piespriests mūža ieslodzījums.
7. Mājsaimniece, kura nestrādā algotu darbu.
8. Rokzvaigzne, kuru it visur pavada pielūdžēju bari.

Apmēram 20 minūtes skolēni var diskutēt par brīvību un atkarību šo atšķirīgo cilvēku dzīvē. Diskusijas noslēgumā skolotājs iepazīstina skolēnus ar "Atbildības likumiem" (sk. 125. lpp.) un aicina skolēnus salīdzināt ar tiem savus secinājumus par brīvību un atkarību.

Nodarbības laiks – 45 minūtes.

VILHELMS TELLS

Kādu dienu Šveicē no Austrijas ieradās jauns pārvaldnieks vārdā Geslers. Viņš bija skarbs un netaisns savā attieksmē pret šveiciešiem. Un viņš bija tik pilns lepnuma un augstprātības, ka kādu dienu tirgus laukumā novietoja savu purpursarkano cepuri uz kārts un pavēlēja katram tai klanīties, garām ejot.

Daži cilvēki paklausīja, bet drošsirdīgais mednieks Vilhelms Tells, kurš ieradās tirgus laukumā ar savu dēlu, to nedarīja.

"Kādēļ tu neklanies tāpat kā citi?" jautāja dēls.

"Jo es neesmu vergs," Tells atbildēja. "Pienāks diena, kad tirāni tiks izdzīti no mūsu zemes." Tad viņš ar lepmi paceltu galvu pagāja garām cepurei.

Kad Geslers uzzināja par notikušo, viņš sadusmojās un lika Tellu apcietināt. Kopā ar dēlu viņu atveda pie Geslera.

"Kāds ir tavs vārds, šveicieti?" Geslers jautāja.

"Tells ir mans vārds – Vilhelms Tells."

"Patiesi. Tātad tu esi Tells!" Geslers vīpsnāja. "Esmu dzirdējis par tevi. Runā, ka tu esi vislabākais stopa šāvējs visā zemē. Saki – vai tas tiesa?"

"Esmu sacenties ar daudziem prasmīgiem stopa šāvējiem," piesardzīgi atteica Tells.

"Es gribētu redzēt tavu prasmi," Geslers turpināja. "Vēl vairāk, – ja varēsi trāpīt manis piedāvātajā mērķī, es aizmirsīšu cepuri un atbrīvošu tevi."

"Es šaušu," sacīja Tells. "Kāds būs mērķis?"

"Vai tas ir tavs dēls?" Geslers norādīja uz zēnu.

"Jā."

"Vai viņš ir drosmīgs zēns?"

"Domāju, ka jā."

"Labi!" iesmējās Geslers. "Tad viņš var tev palīdzēt. Lai zēns nostājas tā milzīgā ozola priekšā. Noliec ābolu uz viņa galvas. Ja ar vienu šāvienu trāpīsi ābolā, tiks atbrīvots." No karavīru puses atskanēja pārsteiguma un šausmu izsaučieni.

"Ko?" Tells kļiedza. "Jūs pavēlat šaut uz manu dēlu, manu vienīgo dēlu? Nemūžam!"

"Tēv!" iesaucās zēns.

"Jā?" Tella balss drebēja.

"Tēv, es stāvēšu taisni un mierīgi. Tu vienmēr esi trāpījis mērķī. Tu vari trāpīt ābolā, es zinu."

Tells neko neteica.

"Lūdzu, iedodiet man ābolu, kungs."

"Labi, manu zēn, labi," iesmējās Geslers.

"Esmu gatavs, tēv."

"Uz priekšu, Tell!" teica Geslers. "Šim jābūt vislieliskākajam šāvienam visā vēsturē!... Kāpēc viņš paņēma divas bultas no sava bultu maka? Šķiet, ka pilnīgi pietiek ar vienu."

Mērķējot Tells čukstēja: "Lai Dievs vada manu roku!"

T-v-a-n-g! Karavīri noelsās; tad atskanēja aplausi.

"Paldies Dievam," nopūtās Tells. "Mans zēns ir drošībā."

"Skaists šāviens, ābols pāršķelts uz pusēm," teica Geslers. "Bet kam bija domāta otra bulta?" viņš nikni uzkliedza.

"Tev," atbildēja Tells. "Ja es būtu nodarījis pāri savam dēlam, šī bulta izurbtos cauri tavai sirdij."

"Nodevēj!" kļiedza Geslers. "Vīri, turiet viņu!"

Smagām ķēdēm apkaltu Vilhelmu Tellu vilka uz laivu, kurā Gesleram vajadzēja braukt atpakaļ uz savu pili. Pa ceļam sacēlās vētra. Tells laivā bija vienīgais, kurš prata stūrēt, tādēļ viņu atbrīvoja no ķēdēm un lika stūrēt laivu. Viņš prasmīgi vadīja laivu gar klintsradzi netālu no krasta. Tad, pirms kāds spēja viņu apturēt, Tells nolēca krastā un pazuda.

Bet Gesleru viņš nebija aizmirsis. Viņš steidzās uz Geslera pili, paslēpās starp kokiem, kas auga gar taku, un, kad pārvaldnieks brauca garām, rūpīgi notēmēja, un bulta cauršāva tirāna sirdi.

Šveicieši nolēma apbruņoties un izdzīt ienīstos kaklakungus no savas zemes. Tells viņus vadīja, un vairākkārt viņi sakāva austriešu karapūļus. Iebiedētie austrieši saprata, ka nepieciešams cilvēcīgāk izturēties pret šveiciešiem. Svešautiešu jūgs vairs nebija tik smags un pazemojošs.

Vilhelms Tells nodzīvoja vēl daudzus gadus. Kopā ar daudziem saviem tautiešiem viņš aizgāja bojā 1345. gada lielajos plūdus.

Apmēram simts gadus vēlāk austriešus padzina, un Šveice atkal kļuva brīva.

ATBILDĪBAS LIKUMI

Brīvība un atbildība ir cieši un nesaraujami saistītas. Mūsu katra atsevišķā brīvība ir atkarīga no tā, kā mēs katrs pildām savus pienākumus un kā izprotam savu atbildību. Lai saglabātu un paplašinātu savu brīvību, mums jāpieņem šādi noteikumi.

- ✘ Būt pilnīgi atbildīgiem par savu rīcību un tās sekām. Izvēles brīvība ir saistīta ar atbildību par savu izvēli.
- ✘ Būt iecietīgiem pret citu cilvēku tiesībām un uzskatiem.
- ✘ Atbalstīt citus cilvēkus, saprast viņus un viņiem palīdzēt. Ir jāpalīdz citiem, kad viņiem nepieciešama palīdzība; tad arī citi palīdzēs mums.
- ✘ Ievērot likumus. Likumi ir vispārārstīti noteikumi, kas ļauj saglabāt brīvību mūsu sabiedrībā. Brīvība ir cieši saistīta ar likumību.
- ✘ Aizsargāt brīvību, personiski apzināties savu atbildību par tās aizsardzību.

LABAS KLAUSĪŠANĀS 10 BAUŠĻI

1. **Nerunājiet!**
Nevar klausīties, ja runā.
2. **Atbrīvojiet sarunas partneri!**
Lieciet manīt, ka viņš var runāt brīvi. Radiet brīvu atmosfēru.
3. **Izrādiet, ka jūs vēlaties klausīties!**
Izrādiet interesi, sarunas laikā nelabojiet burtnīcas. Jāieklausās, lai saprastu, nevis oponentu.
4. **Izvairieties no novirzēm!**
Nepārkrāmējiet un nepārļapoļiet papīrus. Nezīmējiet "ķiņķeziņus". Vai nebūtu mierīgāk aiz slēgtām durvīm?
5. **Pieskaņojieties skolēnam!**
Mēģiniet iejusties viņa situācijā, lai saprastu viņa rīcības motīvus un domugājienu.
6. **Pacietību!**
Jums ir laiks, tāpēc nepārtrauciet.
7. **Valdiet pār sevi!**
Dusmās jūs nepareizi interpretēsiet skolēna izteikumus.
8. **Neizjauciet sarunas līdzsvaru, izsakot tikai pārmetumus un kritiku!**
9. **Jautājiet!**
Tā jūs gūsit lielāku skaidrību. Tas dos drosmi skolēnam un parādīs jūsu interesi. Tas var padziļināt sarunu.
10. **Nerunājiet!**
Tas ir pirmais un pēdējais bauslis, visi pārējie ir no tā atkarīgi. Nevar labi klausīties, kamēr runā. Daba ir devusi cilvēkam divas ausis, bet tikai vienu mēli, tas ir smalks norādījums, ka klausīties vajadzētu vairāk nekā runāt.

10 BAUŠĻI, KĀ IEGŪT SKOLĒNU NEPATIKU PRET SEVI UN SABOJĀT ATTIECĪBAS AR APKĀRTĒJIEM

1. Uz klasi raugieties īgni! Nesmaidiet!
2. Lūkojieties pāri skolēnu galvām, izvairieties skatīties acīs!
3. Sēdiet taisni kā sastindzis!
4. Runājiet monotoni, neskaidri, bez emocijām, bez pauzēm!
5. Runājiet tikai par to, kas jums ir svarīgi, izvīrziet savas prasības!
6. Pārtrauciet kādu, jo nav taču laika katru uz klausīt! Viņu ir daudz – jūs esat viens!
7. Uzbrūciet! Kritizējiet! Apvainojiet! Aizrādiet!
8. Runājiet skarbā tonī! Galvenais – disciplīna!
9. Neatzīstiet savas kļūdas! Nekad neatvainojieties!
10. Nemēģiniet saprast skolēna situāciju, jo katrā jau neielidīs!

BIBLIOGRĀFIJA

1. *Andersens E. S.* Ietērp vārdos savu pasauli. – R., 1995.
2. *Catlaks G., Rudiņa V., Sarma V.* Civilzinības: Mācība par sabiedrību un valsti/Skolotāja rokasgrāmata. – R., 1995.
3. *Gavēlis R.* Viļņas pokers. – R., 1995.
4. *Kaplinskis J.* Bērības rudens // Grāmata. – 1990. – Nr. 12.
5. *Norstropa B.* Pieaugušajiem – ar atklātību. – R., 1996.
6. *Barnes L. B., Christensen C. R., Hansen A. J.* Teaching and the Case Method. – Boston, 1994.
7. *Barrow R., Woods R.* An Introduction to Philosophy of Education. – London, 1988.
8. *Branson M. S.* What Does Research on Political Attitudes and Behavior Tells Us about the Need for Improving Education for Democracy? – Calabasas, USA, 1994.
9. *Broclawik K. (and others).* Schools and Democratic Society: A Course Syllabus for Poland's Future Teachers. Rationale. – Columbus, USA, 1992.
10. *Brzakalik K. (and others).* Life in a Democratic Society: A Primary School Civics Course for Poland. – Washington, USA, 1993.
11. *Chance J. M.* On the Development of Democratic Citizens // Social Studies. V. 84. – 1993. – No. 4. – P. 158–163.
12. *Dunlop F.* The Education of Feelings and Emotion. – London, 1984.
13. *Farivar S.* Citizenship Education: What Is It? Research Review // Social Studies Review. V. 34. – 1996. – No. 3. – P. 58–64.
14. *Flew A.* Thinking about Thinking. – London, 1975.
15. *Gallaher A. F., Singleton L. R.* Education for Freedom: Lessons on the First Amendment for Elementary School Students (K–6). – Denver, USA, 1991.
16. *Germain M. J. B.* The Politics of Knowing and the Hope for Democratic Community // Thresholds in Education. V. 22. – 1995. – No. 3–4. – P. 10–14.
17. *Golarz R. J., Golarz M. J.* The Power of Participation: Improving Schools in a Democratic Society. – Champaign, USA, 1995.
18. *Hobson C. G., Zack D. R.* Education for Democracy: The Close Up Story // Social Studies. V. 84. – 1993. – No. 5. – P. 189–194.
19. *Holt J.* How Children Fail. – Penguin, 1969.
20. *Isaac K.* Civics for Democracy: A Journey for Teachers and Students. – Washington, 1992.
21. *Jonsson I.* Creating Citizens // International Studies in Sociology of Education. V. 2. – 1992. – No. 2. – P. 185–198.
22. *Larson B. E., Parker W. C.* What is Classroom Discussion? A Look at Teachers Conceptions // Journal of Curriculum and Supervision. V. 11. – 1996. – No. 2. – P. 110–126.
23. *Mabe A. R.* Moral and Practical Foundations for Civic Education // Social Studies. V. 84. – 1993. – No. 4. – P. 153–157.
24. *Mosher R. (and others).* Preparing for Citizenship: Teaching Youth to Live Democratically. – Westport, USA, 1994.
25. *Patrick J. J.* The Civic Culture of the United States and Its Challenges to Civic Educators. – Berlin, 1991.
26. *Patric J. J.* Core Ideas of Democratic Civic Education and the Great Transformation in Central and Eastern Europe. – Columbus, USA, 1994.
27. *Peters R. S.* Ethics and Education. – London, 1966.
28. *Pratte R.* Civic Education in a Democracy // Theory into Practice. V. 27. – 1988. – No. 4. – P. 303–308.

29. Quigley C. N. (ed.), Bahmueller C. (ed.) CIVITAS: a Framework for Civic Education. – Washington, 1991.
30. Quigley C. N. (ed.) The American Youth: Citizenship Portfolio Project: Teacher's Guide. – The Walt Disney Company, 1994.
31. Ravith D. Democracy: What It Is, How to Teach It. – Washington, 1990.
32. Richardson S. Active Civic Learning for Secondary School Students // Social Studies. V. 84. – 1993. – No. 5. – P. 196–201.
33. Stotsky S. (and others). Connecting Civic Education and Language Education: The Contemporary Challenge. – New York, 1991.
34. Valdmaa S. Civic Education Curricula for the Forms IX and XII: An Extract from the Frame Curricula for the Basic School of the Estonian Education Centre. – Tallinn, 1994.
35. Wade R. C. Developing Active Citizens: Community Service Learning // Social Studies. V. 86. – 1995. – No. 3. – P. 122–128.
36. We the People: Teacher's Guide. Level I. Upper Elementary. – Calabasas, USA, 1990.
37. Wright I. Civic Education IS Values Education // Social Studies. V. 84. – 1993. – No. 4. – P. 149–152.
38. Kształcenie obywatelskie. Scenariusze lekcji. – Warszawa, 1995.
39. Сборник ООН для школьников младших классов. – Москва, 1994.

CIENĪJAMIE SKOLOTĀJI!

Ja savā darbā esat izmantojis(-usi) mūsu grāmatā ieteiktās mācību metodes, lūdzu, atbildiet uz šiem jautājumiem. Autorēm ir ļoti svarīgi uzzināt jūsu viedokli, lai novērtētu šo metožu efektivitāti.

1. Lūdzu, atzīmējiet tos sasniegumus, kurus guvuši jūsu skolēni, strādājot saskaņā ar šīm metodēm, un pievienojiet savu viedokli par citiem jūsu novērotiem skolēnu sasniegumiem.

- Attīstījusies dziļāka izpratne par savstarpējo sadarbību.
- Skolēni labāk izpratuši dažādu problēmu cēloņus.
- Skolēni prasmīgāk lieto dažādus informācijas avotus.
- Uzlabojušās skolēnu pētniecības iemaņas.
- Attīstījusies kopīga problēmu risināšanas prasme.
- Skolēni labāk izpratuši dažādus lēmumu pieņemšanas mehānismus.
- Uzlabojušās skolotāja un skolēnu savstarpējās attiecības.

2. Atzīmējiet, vai jūs piekrītat šiem apgalvojumiem. Lietojiet šādus novērtējumus:

4 – pilnīgi piekrītu, 3 – piekrītu, 2 – nepiekrītu, 1 – kategoriski nepiekrītu.

- Skolēniem domātās aktivitātes pilnīgi atbilst tai sarežģītības pakāpei, kura piemērojama mani skolēniem.
- Metožu instrukcijas ir skaidras.
- Vērtēšanas kritēriji ir saprātīgi.
- Interaktīvo mācību metožu lietošana veicina skolēnu sociālās aktivitātes pieaugumu.

3. Vai šādas mācību metodes jūs ieteiktu arī citiem skolotājiem? Kāpēc? _____

4. Kādas ir interaktīvo mācību metožu priekšrocības? _____

5. Kādi ir interaktīvo mācību metožu trūkumi? _____

6. Kurās klasēs jūs šīs metodes esat izmantojis(-usi)? _____

7. Kādā mācību priekšmetā esat lietojis(-usi) šeit aprakstītās metodes? _____

Jūsu skola: _____

Jūsu vārds, uzvārds: _____

Lūdzu, izgrieziet anketas lapu un atsūtiet mums.

Būsim ļoti pateicīgi par jūsu atsaucību.

Mūsu adrese: Demokrātijas attīstības centrs,

Valņu ielā 2 – 513a,

Rīgā, LV-1098.

PIEZĪMĒM

PIEZĪMĒM

3. Vai šīs mācību metodes ir piemērotas? Kāpēc?

4. Kādas ir interaktīvo mācību metožu priekšrocības?

5. Kādi ir interaktīvo mācību metožu trūkumi?

6. Kurā klasē jūs šīs metodes esat izmantojis(-usi)?

7. Kādām mācību priekšmetiem esat lietojis(-usi) šīs aprakstītās metodes?

Jūsu skola:

Jūsu vārds, uzvārds:

Lūdzu, atgrieziet anketas lapu un atstāriet uzdevus.

Būsim ļoti pateicīgi par jūsu atsaucību.

Mūsu adrese: Demokrātijas attīstības centrs,

Vaiņņu ielā 2 - 513a,

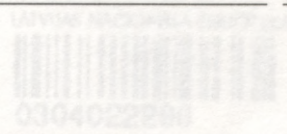
Rīga, LV-1098.

PIEZĪMĒM

PIEZĪMĒM

UNIVERSITY OF
EXEMPLARS

PIEZĪMĒM

PIEZĪMĒM

OBLIGĀTAIS
EKSEMLARS

1.80

LĀTVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304022296

97-5
117

SKOLOTĀJA ROKASGRĀMATA

Liesma Lapīna

Rīgas Pedagoģijas un izglītības
vadības augstskolas Civilzinību
programmas direktore

Vija Rudīna

Demokrātijas attīstības centra
Skolotāju tālākizglītošanas
programmas direktore

"Apgūsim demokrātiju" iecerēta kā rokasgrāmata radošiem skolotājiem, kuri vēlas savā skolā veidot demokrātisku mācību vidi un izkopt demokrātisku mācīšanas stilu.

Kā mācību līdzekli to var izmantot arī pedagoģisko augstskolu pasniedzēji un studenti.

Kā apgūt demokrātiju skolā? Kā padarīt efektīvāku un patīkamāku izglītošanos gan skolēnam, gan skolotājam? Tas iespējams uz sadarbību, dialogu orientētā mācību vidē, izmantojot interaktīvas mācīšanas metodes: darbu grupās, situāciju analīzi, diskusijas, lomu spēles, projektus.

Grāmatā ne vien aprakstītas šīs metodes, bet arī sniegti konkrēti nodarbību scenāriji.

